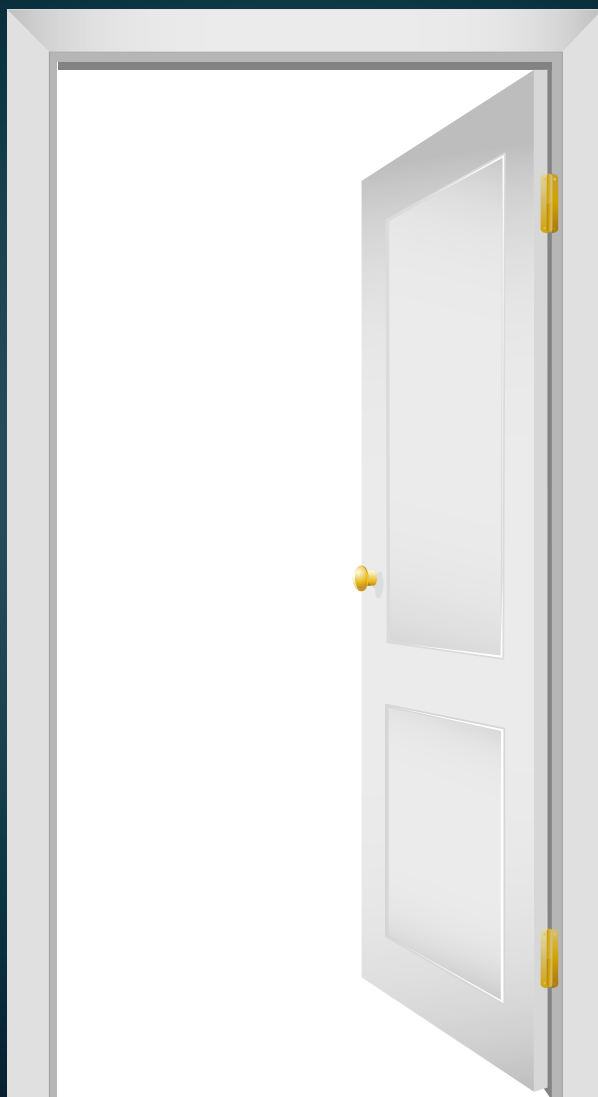

Olav Elgvin, Kristine Bue og
Arne Backer Grønningsæter

Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoritetsgrupper

Olav Elgvin, Kristine Bue og Arne Backer Grønningseter

Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoritetsgrupper

© Fafo 2013

ISBN 978-82-324-0036-2 (papirutgave)

ISBN 978-82-324-0037-9 (nettutgave)

ISSN 0801-6143

Omslagsfoto: Colourbox.com

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Sammendrag	7
English summary	10
1 Hva vi vet om LHBT i minoritetsmiljøer, og hvordan vi utformet denne studien.....	13
1.1 Begrepsbruk og teori gjennom rapporten	14
1.2 Ikke-vestlige minoriteter i Norge: en kort historie.....	20
1.3 Kjønnsmminoriteter og seksuelle minoriteter i Norge: en kort historie..	21
1.4 Minoritet i minoriteten: anslag til en historie	27
1.5 Tanken bak denne studien.....	31
1.6 Metodevalg og gjennomføring av studien.....	33
2 Minoritet i minoriteten: åpenhet og identitet.....	39
2.1 Åpne og lukkede rom: livet i de doble minoritetene	39
2.2 Selvføståelse og identitet	51
3 Rom for fellesskap og rom for avvik: et sted å høre til	61
3.1 Ensomheten.....	62
3.2 Veier til det gode liv: aksepterende familie, partner eller venner.....	66
3.3 Heteronormative minoriteter: skammen ved de andres blikk	72
3.4 Det homonormative blikket.....	81
3.5 Arbeidsliv og streite arenaer: møter med storsamfunnet.....	85
4 Å leve i sin kropp: fysisk og psykisk helse	89
4.1 Veien til å akseptere seg selv.....	89
4.2 Volden som setter spor	90
4.3 Forhold til egen kropp.....	91
4.4 ... og de gode historiene.....	95
5 Skeiv migrasjon	97
5.1 Statistikk og praksis hos UDI	98
5.2 Flukt fra forfølgelse	99
5.3 Å kunne leve åpent.....	101
5.4 Veien til Norge	104
5.5 Asylprosessen.....	106

6 Avslutning og anbefalinger	109
6.1 Funnene i rapporten.....	109
6.2 Hvilken vei går utviklingen?.....	111
6.3 Grenser for politikk?.....	113
6.4 Mulige innsatsområder.....	114
Litteratur	117

Forord

Denne rapporten er et forsøk på å utvide og utdype kunnskapen om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LBHT-personer) med minoritetsbakgrunn. Den konkrete foranledningen var at LHBT-senteret, som ligger under Bufdir (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet), utlyste midler til et forskningsprosjekt om LHBT-personer i minoritetsbefolkningen. Det normative målet med rapporten, både for oppdragsgiver og for oss som har jobbet med den, har vært at denne kunnskapen skal gjøre det lettere å vite hvor skoen trykker. Hva er det som kan gjøre livet lett eller vanskelig for LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn, og hva kan gjøres for at de kan få det bedre?

Vi som har jobbet med rapporten, har ulik fagbakgrunn. Arne Backer Grønning-sæter har lang erfaring med forskning på LHBT-tematikk. Olav Elgvin har erfaring med forskning på islam, integrering og flerkulturell problematikk. Masterstudenten Kristine Bue har tilført verdifull kompetanse når det gjelder transpersoner og kjønnsidentitet. Forhåpentligvis har det gjort oss i stand til å skrive om denne tematikken på en nyansert og mangefasettert måte. Arbeidet med studien begynte sommeren 2012. Det viste seg imidlertid vanskelig å få tak i informanter, og selv om målet opprinnelig var å levere rapporten i mai 2013, måtte vi utsette slutføringen til høsten 2014. Grønning-sæter og Elgvin gjorde mesteparten av feltarbeidet sammen. Etersom Grønning-sæter gikk i permisjon fra forskerjobben på Fafo august 2013, har imidlertid mesteparten av rapporten blitt ført i pennen av Elgvin. Bue ble med i forskningsgruppen våren 2013 og har gjort alt feltarbeidet som dreier seg om transpersoner, og har også skrevet de delene av rapporten som direkte berører trans- og kjønnsidentitetstematikk.

Mange personer har bidratt underveis. Først og fremst er vi dypt takknemlige overfor alle de anonyme informantene som har stilt opp underveis, og som slik har gjort denne rapporten mulig. Dernest vil vi rette en stor takk til organisasjonen Skeiv Verden, som rekrutterte mange av informantene på våre vegne. Spesielt vil vi takke Skeiv Verdens generalsekretær Susanne Demou Øvergård samt styremedlemmene Magne Richardsen og prosjektmedarbeider Begard Reza. Videre vil vi takke Minotenk ved generalsekretær Linda Alzaghari, som også har vært en viktig samarbeidspartner helt fra starten, og oppdragsgiver Bufdir ved Hans Wiggo Kristiansen og Bjørn Lescher-Nuland. På Fafo har forsker Hanne Kavli vært en viktig kvalitetssikrer og fagperson, som dessuten har vist tålmodighet overfor kollegaer som ikke alltid leverte da de sa de skulle.

Mye av æren for at denne rapporten har blitt til, tilfaller imidlertid en person som ikke lenger er blant oss. Det var en daværende prosjektmedarbeider hos Minotenk

som insisterte på at vi skulle skrive en rapport om dette, og som også var ansvarlig for å organisere den aller første kontakten mellom Fafo, Skeiv Verden og Minotenk. Han het Amin Elfarri og var en engasjert, generøs, varm og intelligent ung mann som var opptatt av å bedre kårerne for både etniske og seksuelle minoriteter i Norge. Romjulen 2012 døde imidlertid Elfarri, så altfor tidlig. Denne rapporten er tilegnet hans minne.

Fafo, oktober 2013

Olav Elgvin, Kristine Bue og Arne Backer Grønningseter

Sammendrag

Denne rapporten handler om livssituasjonen til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med ikke-vestlig etnisk minoritetsbakgrunn. Den er basert på et feltarbeid som strakk seg over ti måneder. Grunnlaget for rapporten er 26 kvalitative dybdeintervjuer med LHBT-informanter: Fire somaliere, seks latinamerikanere, seks pakistanere, seks arabere, en iraner, en etiopier, en sørøst-asiat, og en fra Balkan. Blant disse var fem transpersoner, fire lesbiske kvinner, tre bifile kvinner, en udefinert kvinne, og 13 homofile menn. I tillegg intervjuet vi en del ekspertinformanter, og gjorde deltakende observasjon på flere arenaer og møtesteder for LHBT-personer.

I kapittel én gjennomgår vi den tidligere forskningen på feltet, og tegner opp konteksten for rapporten: Mens majoritetsbefolkningen i Norge har blitt langt mer positiv til LHBT-personer de siste 20 årene, har både medieoppslag og det lille som finnes av tidligere forskning tydet på at LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn har opplevd til dels store utfordringer.

Den sentrale metaforen vi bruker i rapporten, som vi introduserer i kapittel to, er begrepet *rom*, som beskriver hvilken mulighet LHBT-personene har til å leve ut sin seksuelle orientering eller sin kjønnsidentitet: Åpne rom, lukkede rom og halv-åpne rom. Noen lever i et *åpent rom*, der de er åpne om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet til omgivelsene. Noen av informantene opplever at familien og miljøet aksepterer dette. Om de sier vi at de lever *integrert åpent*. Andre opplevde imidlertid at familien eller miljøet ikke aksepterte det da de ble åpne. Om de sier vi at de lever i *åpen exit*. Andre lever i et *halv-åpent rom*. De er åpne overfor noen personer, men ikke alle. De opplever det ofte som slitsomt å navigere i det sosiale rommet. Andre igjen lever i et *lukket rom*, der de er åpne om sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering overfor ytterst få personer. De som ikke lever dette ut i det hele tatt, går gjerne med mange spørsmål og tanker knyttet til sin identitet inni seg. De som til en viss grad lever det ut, kan være redde for at noen skal oppdage det.

I det kapittelet skriver vi også om seksuell identitet. I en del av de tidligere studiene av LHB-personer med etnisk minoritetsbakgrunn i Norge har man gjort et poeng ut av at de lever i et spenn mellom ulike måter å folke og forstå seksuell orientering: Mens det tradisjonelle synet på homoseksualitet i en del ikke-vestlige land har vært at det er noe man *gjør* og ikke noe man *er*, har man de siste tiårene i Vesten forstått homofili som en identitet, legning eller orientering. I vår studie finner vi imidlertid få spor av

det tradisjonelle handlingsbaserte synet på homoseksualitet: Både informantene og omgivelsene deres ser ut til å tolke homofili som en identitet eller legning.

I kapittel tre går vi så nærmere inn på forholdet informantene har til mennesker og omgivelser. Mange av informantene forteller om negative reaksjoner fra familien, eller de etniske eller religiøse miljøene de hadde bakgrunn fra. Hos en del ser dette ut til å være knyttet til skam- og ærestematikk, der det sentrale for familien ikke nødvendigvis er hva som er moralsk riktig eller galt, men hvordan andre ser dem. Til en viss grad ser vi ulikheter mellom informanter med ulik landbakgrunn: I noen grupper virker det til å være lettere å leve åpent enn i andre. Ettersom datagrunnlaget er lite trekker vi ikke noen store konklusjoner ut fra dette: Det kan dreie seg om verdier og holdninger fra opprinnelseslandet, og det kan dreie seg om botid og generell integrasjon i det norske samfunnet.

Videre beskriver vi hvordan flere opplever det som vanskelig å komme inn i skeive miljøer der folk med etnisk norsk bakgrunn dominerer. Der kan de oppleve både rasisme og manglende aksept for sine verdier og holdninger. En del gir uttrykk for at de egentlig har tradisjonelle verdier, og ikke er glade i alkohol, festing eller kortvarige seksuelle relasjoner. Det skaper utfordringer når de møter skeive miljøer der det gjerne foregår en del festing.

I både kapittel tre og fire skriver vi om psykisk og fysisk helse. Et gjennomgående funn i rapporten er at flere av informantene sliter med å oppleve tilhørighet, og gjerne kjenner seg ensomme. Det gjelder i særlig grad de som ikke har opplevd aksept fra familien, og/eller ikke har fast partner. Flere av informantene har opplevd psykisk eller fysisk vold gjennom livet, og kan slite med ettervirkninger av det. De som i størst grad forteller om god psykisk og fysisk helse, er de som har en aksepterende familie, og/eller har en fast partner de lever med. Informantene som er transpersoner opplever noen helseutfordringer som er unike for dem, og som er knyttet til deres kjønnsidentitet, forholdet til egen kropp og kjønnsbekreftende behandling. Flere av transpersonsinformantene opplever mangler ved dagens behandlingstilbud, noe som delvis kan være knyttet til at de har innvandringsbakgrunn.

I kapittel fem drøfter vi fenomenet *skeiv migrasjon*: At en del mennesker innvandrer til Norge på grunn av deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet – noe det ikke er skrevet om i Norge tidligere. For noen av migrantene dreier dette seg om flukt fra forfølgelse, mens det for andre dreier seg om et ønske om å leve mer åpent. Det er ikke alle som har brukt sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet som oppholdsgrunnlag. Tall fra UDI viser at antallet som søkte om asyl på grunnlag av kjønnsidentitet eller seksuell orientering økte i 2013, antakelig som følge av at UDI i 2012 endret sin praksis slik at det skulle bli lettere å få opphold på grunnlag av seksuell orientering eller kjønnsidentitet.

Det siste kapittelet oppsummerer rapporten, og nevner områder der det offentlige kan gjøre en innsats for å bedre livsvilkårene til LHBT-personer med etnisk minori-

tetsbakgrunn. Vi konkluderer med at en del av utfordringene som LHBT-personene opplever skyldes faktorer som det er vanskelig og utfordrende å påvirke politisk, nemlig sosiale relasjoner i miljøene der de lever. Likevel finnes det områder der det er mulighet og rom for innsats fra det offentlige og fra frivillige organisasjoner.

English summary

This report concerns the lives of lesbian, gay, bisexual and transgender individuals of non-Western ethnic minority background in Norway. It is based on field work that stretched over ten months. The report is based on 26 qualitative interviews with LGBT informants from different backgrounds: Four Somalis, six Latin-Americans, six Pakistanis, six Arabs, one Iranian, one Ethiopian, one Southeast-Asian, and one from the Balkans. Among these were five transgender people, four lesbians, three bisexual women, an undefined woman, and 13 homosexual men. In addition, we interviewed a number of expert informants, and did participant observation in several arenas and venues for LGBT people.

In chapter one we review previous research in the field, and draw a rough sketch for the context of the report: While the majority population in Norway has become more positive towards LGBT people during the last 20 years, both media reports and the little previous research that exists has indicated that LGBT people from ethnic minorities have experienced major challenges. The central metaphor we use in the report, which we introduce in chapter two, is the concept of the room. This metaphor describes the possibility LGBT people have to live out their sexual orientation or their sexual identity: Open rooms, enclosed rooms, and semi-open rooms. Some live in an open room, which means they are open about their sexual orientation or gender identity to people around them. Some informants have experienced that their families and community have accepted these lifestyle choices of theirs. In our terminology, they live in an open room that is integrated. Others have experienced, however, that their families or communities did not accept it when they were open. . In our terminology, they live in an open exit. Others live in a semi-open room. They are open only to some people, not to all. They may experience it as challenging to navigate in the social space. Others live in a closed room, and are open about their gender identity or sexual orientation vis-a-vis very few people.

In the same chapter we also write about sexual identity. In some earlier studies of LGBT people from ethnic minorities in Norway, it has been noted that they have to navigate between two contrasting discourses concerning homosexuality: While the traditional view of homosexuality in some non-Western countries has been that homosexuality is something one does and not something one is (an act rather than identity), in recent decades in the West homosexuality has often been understood as an identity or sexual orientation. In our study, however, we find few traces of the traditional action-

based views on homosexuality: Both the informants and their surroundings seem to interpret homosexuality as an identity or orientation.

In chapter three we go on to discuss the relationship the informants have to people around them. Many informants tell about negative reactions from their families or the ethnic or religious communities in which they grew up. In part this seems to be associated with themes of shame and honor, where the important thing for the family is not necessarily what is morally right or wrong, but how other people see them. To a certain extent we perceive differences between informants with different national backgrounds: In some groups it seems easier to live openly than in others. Since the amount of data is small, we draw no major conclusions on this point: Such differences may be related to values and attitudes from the country of origin, or it could be influenced by the time of residence in Norway and general integration into Norwegian society.

Furthermore, we describe how several informants find it difficult to enter into the queer communities where people with ethnic Norwegian background dominate. There, they can experience both racism and lack of acceptance for their values or attitudes. Some expressed that they hold traditional values, and are not too fond of alcohol, partying or short-term sexual relationships. This may create some challenges when they face queer communities where partying and alcohol seem important.

In chapter three and four we write about mental and physical health. We consistently find that several of the informants are struggling to find a sense of belonging and often feel lonely. This applies in particular to those who have not experienced acceptance from their family, and/or do not have regular partners. Several informants have experienced psychological or physical violence throughout their lives, and can struggle with the consequences of this. Those who are most likely to experience good mental and physical health are those that have an accepting family, and/or live with a permanent partner. Informants who are transgendered experience some health challenges that are unique to them, which are related to their gender identity, relationship to their body, and medical treatments. Several of the transgendered informants experience the treatment they are offered as inadequate, which may be partly related to the fact that they have immigrant background.

In chapter five, we discuss the phenomenon of queer migration: some people immigrate to Norway because of their sexual orientation or gender identity. For some of the migrants this involves fleeing from persecution, for others it is related to a desire to live more openly. Figures from the UDI shows that the number who applied for asylum on the basis of gender identity or sexual orientation increased in 2013, probably because UDI changed their legal practice in 2012, so it would become easier to get residency in Norway on the basis of sexual orientation or gender identity.

The final chapter summarizes the report. Here we mention areas where municipalities can make an effort to improve the living conditions of LGBT individuals from ethnic minority groups. We conclude that some of the challenges that LGBT people

are facing reflect factors that are difficult and challenging to change politically, namely the social relations in the communities they live. Nevertheless, there are areas where there are opportunities for action by government agencies and NGOs.

1 Hva vi vet om LHBT i minoritetsmiljøer, og hvordan vi utformet denne studien

Du holder i hånda en rapport om LHBT-mennesker – altså lesbiske, homofile, bifile og transpersoner – i minoritetsbefolkningen. Hvorfor har den blitt skrevet? La oss ta utgangspunkt i tre scener fra den norske offentligheten de siste årene.

Den første scenen er fra 2010. Det året la arrangørene av den årlige Skeive Dagers Pride-parade i Oslo om ruta. I stedet for å gå i sentrumsgatene der man hadde pleid å gå, gikk man over Grønland. Bakgrunnen var blant annet en serie reportasjer i *Aftenposten* om det såkalte «moralpolitiet» på Grønland: Moralpolitiet skal ha bestått av innvandrer menn som forsøkte å regulere oppførselen til folk i området, enten det dreide seg om minoritetsjenter som fikk ufine kommentarer dersom de gikk for utfordrende kledd, eller om det var homofile par som kunne få kommentarer eller trusler hvis de gikk hånd i hånd. Derfor gikk paradedeltakerne demonstrativt gjennom Grønland. Og paraden gikk bra, det ble ikke noen konfrontasjoner. Siden har Pride-paraden gått gjennom Grønland hvert eneste år.

Den andre scenen er fra 2007. Norsk-pakistanske Asghar Ali var på den tiden både lokalpolitiker i Arbeiderpartiet og styremedlem i Islamsk Råd Norge, paraplyorganisasjonen for norske moskeer. Etter å ha deltatt i en debatt på Blindern havnet han i hardt vær. På spørsmål om hva han tenkte om at Iran hadde dødsstraff for homofili, sa han at det kunne han ikke ta stilling til ettersom de var sjiamuslimer og han selv var sunnimuslim, og han visste ikke hva som lå bak deres begrunnelse for dødsstraff. Det førte til flere ting: Ali måtte gå av som styremedlem i Oslo Arbeidersamfunn. Videre måtte Islamsk Råd svare på en rekke kritiske spørsmål fra media: Ønsket Islamsk Råd dødsstraff for homofile? Daværende generalsekretær for Islamsk Råd, Shoaib Sultan, forsøkte å si at Islamsk Råd verken ønsket eller fremmet dødsstraff for homofile i Norge, men at man likevel ikke ville fordømme det teologisk. Det blidgjorde ikke kritikerne.

Den tredje scenen er fra dette årets Pride-parade gjennom Grønland. Forrest i toget gikk Amal Aden, en norsk-somalisk forfatter og samfunnsdebattant, side om side med utviklingsminister Heikki Holmås fra SV og kulturminister Hadia Tajik fra Ap. Et par år tidligere hadde Aden stått fram som lesbisk, og høsten 2012 ga hun ut en bok om homofile og lesbiske i minoritetsmiljøer. Noen dager senere hadde hun en kronikk på trykk i *Aftenposten*. Da hun våknet morgenen etter Pride-paraden, fortalte hun i kronikken, lå det 146 fiendtlige meldinger og beskjeder på mobilen. Kronikken ble raskt populær på sosiale medier.

Til sammen sier disse tre scenene noe om utviklingen i Norge de siste årene. Den norske offentlige samtalen om homofili og kjønnsstatikk dreide seg i mange år om holdninger i majoritetsbefolkningen eller i religiøse trossamfunn der majoritetsbefolkningen dominerte. Fra å ha vært kriminalisert og tabubelagt på 1950- og 1960-tallet ble homofili og ulike former for seksualitet og kjønnsuttrykk gradvis mer akseptert i det norske samfunnet utover på 1990- og 2000-tallet. Parallelt med dette begynte man på 1990- og 2000-tallet å diskutere kultur og verdier i minoritetsbefolkningen i stadig større grad. Holdningene minoritetsmennesker hadde til likestilling, tvangsekteskap og individuell frihet, ble satt under lupen, både i media og på politisk nivå. I media debatterte man ulike spørsmål knyttet til islam, ytringsfrihet og verdier. På politisk nivå fikk vi handlingsplaner mot både kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Også holdningene til homofili og seksuell eller kjønnslig annerledeshet i minoritetsmiljøene ble et viktig tema. Pride-paraden som ble lagt til Grønland, debatten om Islamsk Råd og homofili og Amal Adens framturen i media som lesbisk somalisk muslim er alle historier som viser hvordan holdningene til seksualitet og kjønnsuttrykk i minoritetsmiljøene i løpet av 2000-tallet ble noe som begynte å angå flere.

Men selv om seksualitet og kjønnsuttrykk i minoritetsmiljøene ble viktige temaer i media, har det ikke vært gjort noe særlig med forskning på dette – og transpersoner har ikke vært inkludert i noen av studiene. Så langt er det bare publisert én empirisk forskningsrapport om dette i Norge, nemlig pilotstudien til Bera Moseng fra 2003, som var basert på femten kvalitative intervjuer (Moseng 2003). I tillegg skrev journalisten Geir Juell Skogseth en oversiktsartikkel i en antologi om homoforskning fra 2001 (Skogseth 2001), og det er skrevet fire master- eller hovedfagsoppgaver som på ulike måter behandler temaet (forskningen som har blitt utført, kommer vi tilbake til i innledningskapittelet). Og parallelt med dette, under medias radar og bortenfor forskningsrapportenes tekst, har homofile, lesbiske, bifile og transpersoner med minoritetsbakgrunn forsøkt å leve sine liv som best de kunne. Slik både den tidligere forskningen og medieoppslagene har tydet på, har det antakelig vært liv som har inneholdt betydelige utfordringer.

1.1 Begrepsbruk og teori gjennom rapporten

Denne rapporten kombinerer to forskningsfelt. Dels dreier det seg om forskning på LHBT-tematikk, altså personer som faller inn under kategoriene lesbisk, homofil, bifil eller transperson. Og dels dreier det seg om forskning på innvandring, integrering og etniske minoriteter. Begge disse forskningsfeltene er omdiskuterte og til dels kontroversielle. Kontroversene starter allerede med begrepsbruken: Hva er de riktige ordene å bruke? I folkelig dagligtale brukes ofte begrepene *innvandrere* eller *utlending*. Men

hvor lenge er man «innvandrere» – er man fortsatt det etter 30 år i Norge? Og hva med barn av innvandrere, er det riktig å si at de har innvandringsbakgrunn? Andre ganger brukes begrepet etniske minoriteter. Men finnes etnisitet, eller er det en «sosial konstruksjon»? De siste ti årene har man også oftere og oftere begynt å snakke om muslimer som en egen gruppe mennesker, selv om det ikke er gitt at sekulære og høyt utdannede folk med bakgrunn fra Balkan eller Iran har spesielt mye til felles med religiøse krigsflyktninger fra Somalia.

Også LHBT-feltet er omdiskutert. De fire bokstavene i forkortelsen står for lesbisk, homofil, bifil og transperson. Det som binder disse kategoriene sammen, er ikke nødvendigvis at folk som faller inn under ulike av disse kategoriene, har noe felles. En del transpersoner definerer seg for eksempel ikke som lesbiske eller homofile. Andre ønsker i det hele tatt ikke å bruke begrepet «transperson» fordi de opplever at de ikke er «trans», men helt og fullt kvinne eller mann (som ble født med et motsatt biologisk kjønn). Derfor har noen forskere heller tatt i bruk det noe kronglete begrepet «mennesker med kjønnsidentitetstematikk» (van der Ros 2013). I tillegg finnes det andre bokstavkategorier som iblant blir inkludert i samlebetegnelsen. På engelsk legger man noen ganger til QIA etter LHBT (eller LGBT) slik at den totale engelske forkortelsen blir LGBTQIA – der q-en står for *queer* eller skeiv, i-en står for *intersex*, og a-en står for *aseksuell* eller *ally*, altså enten en som ikke har noen utpreget seksualdrift, eller en som støtter LGBTQIA-saken. Det eneste mennesker i disse kategoriene har felles, er egentlig at de på ulike måter ikke faller inn under de statistisk sett mest vanlige formene for seksualitet og kjønnsidentitet, altså at man primært er seksuelt tiltrukket av det motsatte biologiske kjønn og/eller opplever et samsvar mellom medfødt biologisk kjønn og egenopplevd kjønnsidentitet. På ulike måter er folk i disse kategoriene minoriteter, enten det dreier seg om seksuell tiltrekning eller kjønnsidentitet. Menneskene vi har skrevet om i denne rapporten, blir dermed en minoritet i minoriteten.

Begrepet vi gjennomgående bruker i rapporten, er LHBT-personer, altså lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Vi bruker også uttrykkene *seksuelle minoriteter* og *kjønnsminoriteter*. Med det mener vi folk som har en kjønnsidentitet eller seksuell orientering som er i minoritet i samfunnet. Iblant, når vi bare skriver om lesbiske, homofile og bifile, bruker vi begrepet LHB-personer (uten t-en). Videre bruker vi begrepene *etniske minoriteter* og *personer med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn*. Andre ord vi bruker mye, er *seksuell orientering*, *kjønnsidentitet* og *kjønnsuttrykk*. Begrepet *seksuell orientering* er knyttet til det å være lesbisk, homofil eller bifil, mens begrepene *kjønnsuttrykk* og *kjønnsidentitet* er ment å skulle dekke forskjellige aspekter ved det å være transperson eller person med kjønnsidentitetstematikk.

Når det gjelder *lesbiske*, *homofile* og *bifile* (LHB), skilles det ofte mellom tre tilnærminger: identitet, seksuell/følelsesmessig tiltrekning og seksuell erfaring. Stefansen et al. drøfter for eksempel definisjonen av LHB i en artikkel om vold mot homofil ungdom, hvor de trekker fram disse tre tilnærmingene (Stefansen et al. 2009). Også

LHBT-ordliste

Seksuell orientering: Seksuell orientering handler om hvem vi blir forelsket i og seksuelt tiltrukket av. De vanligste seksuelle orienteringene er heterofil, homofil, bifil og lesbisk. Noen bruker også begrepet skeiv.

Seksuell legning: Betyr omtrent det samme som seksuell orientering, men blir ikke like ofte brukt i dag, ettersom orientering er et mer åpent uttrykk.

Lesbisk: Å være lesbisk vil si at man identifiserer seg som kvinne og tiltrekkes av eller forelsker seg i andre kvinner.

Homofil: Å være homofil vil si å tiltrekkes av eller forelske seg i personer av samme kjønn. En homofil mann tiltrekkes av andre menn, mens en homofil (lesbisk) kvinne tiltrekkes av andre kvinner.

Bifil: Å være bifil vil si å tiltrekkes av eller forelske seg i mennesker uavhengig av hvilket kjønn den andre har.

Skeiv: Skeiv er en norsk oversettelse av det engelske begrepet queer. Som identitetsbetegnelse blir skeiv brukt av mennesker som ikke finner seg til rette med betegnelser som heterofil, lesbisk, homofil eller bifil, og ikke vil plassere sin seksualitet i en bås.

Queer: Se over.

Genderqueer: Genderqueer er en identitetsmarkør som brukes av personer som har en kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk som utfordrer samfunnets tokjønns-norm. En som kaller seg genderqueer er en transperson som verken vil oppfattes som mann eller kvinne.

Kjønnsuttrykk: Et kjønnsuttrykk er den måten en person gir seg til kjenne på som enten kvinne, mann eller motstander av samfunnets tokjønnsnorm.

Kjønnsidentitet: En persons indre opplevelse av å være kvinne, mann, både kvinne og mann eller ingen av delene.

Transperson: Transperson er et paraplybegrep for personer som har et utseende eller identitet som uttrykker et annet kjønn enn det kjønn som ble tillagt dem ved fødsel.

Personer med kjønnsidentitetstematikk: Et alternativt paraplybegrep for personer som har et utseende eller identitet som uttrykker et annet kjønn enn det kjønn som ble tillagt dem ved fødsel.

Transseksuell: Adjektiv (ofte brukt av personer som praktiserer medisin) som beskriver personer som ønsker å endre eller har endret sine primære eller sekundære kjønnskarakteristikker gjennom medisinske tiltak.

Transkvinne: Transkvinne brukes ofte om en person som fikk tillagt mann som kjønn ved fødselen, men som har en kvinnelig kjønnsidentitet. Personen kan ha gjennomgått kjønnsbekreftende behandling, eller ikke. Betegnelsen MtK (mann-til-kvinne) brukes også.

Transmann: Transmann brukes ofte om en person som fikk tillagt kvinne som kjønn ved fødselen, men som har en mannlig kjønnsidentitet. Personen kan ha gjennomgått kjønnsbekreftende behandling, eller ikke. KtM (kvinne-til-mann) brukes også.

Cisperson/Ciskjønn: Å være ciskjønn betyr at man identifiserer seg med det biologiske kjønn man er født med. En ciskjønn kvinne/ciskvinne er født som kvinne og identifiserer seg med det kvinnelige kjønn, og en ciskjønn mann/cismann er født som mann og identifiserer seg med det mannlige kjønn.

NOVAs rapport om levekår blant lesbiske kvinner og homofile menn fra 1999 drøfter dette skillet mellom identitet, følelser og erfaring og benytter en definisjon knyttet til følelsesmessig/seksuell tiltrekning (Hegna et al. 1999). Det er ikke full overlapping mellom disse tilnærmingene, i den forstand at følelser og erfaringer ikke nødvendigvis henger sammen, og at identitet også vil være påvirket av sosiale og personlige prosesser.

Når det gjelder transpersoner (T), kan det henvises til regjeringens handlingsplan for LHBT fra 2008 som opererer med følgende definisjon av transperson: «Betegnelsen 'transpersoner' brukes om en gruppe av personer som på en eller flere måter bryter med den rådende to-kjønnsmodellen i samfunnet. Transpersoner er et paraplybegrep som innbefatter blant annet transvestitter, transkjønnede, crossdressere, drag kings/queens, m.m. En typisk definisjon er individer hvis kjønnsidentitet og/eller kjønnsuttrykk, tidvis eller alltid, skiller seg fra samfunnets normer for kjønn.» (BLD 2008: 14) Det vil si at begrepet transperson kan henvises til ulike fenomener. Eksempelvis er noen opptatt av at kjønn er flytende, og at man må løsrive seg fra en dikotom kjønnsforståelse, mens andre er mer opptatt av transkjønnethet i betydningen «å være født i feil kropp». Vanskene med å finne samlende begreper gjenspeiler seg blant annet i Likestillings-senterets levekårsrapport hvor man bruker begrepet *kjønnsidentitetstematikk* (van der Ros 2013). For ytterligere å nyansere begrepene kan det nevnes at det på samme måte er vanlig å skille mellom transseksualisme og transperson. Transseksualisme benyttes som en diagnose, og personer med den diagnosen vil ofte gjennomgå kjønnsbekrefte-nde behandling. Flere i denne gruppen ønsker å bli omtalt og identifisert som kvinner og menn, ikke transpersoner. I enkelte sammenhenger kan det også være behov for å skille mellom kvinne-til-mann og mann-til-kvinne. Et annet begrep som benyttes, er *gender-queer*. Det er et begrep som noen bruker for å beskrive ulike grupper som ikke passer inn i den vanlige mann-kvinne-dikotomien. I denne rapporten vil begrepet transperson være det som vi oftest bruker om personer med kjønnsidentitetstematikk, noe som blant annet skyldes at dette er et bredt begrep og også det begrepet som brukes mest i den eksisterende forskningen. Når vi skriver *transmann*, betyr det en person som har kjønnsidentitet som mann, og når vi skriver *transkvinne*, betyr det en person som har kjønnsidentitet som kvinne. Når vi henviser til konkrete informanter, vil vi imidlertid forsøke å omtale dem på en måte som ligger så nært opptil hvordan de omtaler seg selv, som mulig.

I denne rapporten har vi tatt utgangspunkt i noen enkle kategoriseringer. For det første har vi avgrenset oss til å studere mennesker hvis familie har opprinnelse fra ikke-vestlige land, det vil si land utenfor Europa og Nord-Amerika – enten man selv har innvandret til Norge, eller foreldrene har innvandret til Norge. Den fundamentale antakelsen som ligger til grunn for denne avgrensningen, er at denne oppdelingen har betydning: at det har noe å si for livet en lever, om man har familiebakgrunn fra et industrialisert vestlig land eller fra et mer eller mindre industrialisert ikke-vestlig land. Denne antakelsen er på ingen måte selvsagt, og den kan kritiseres. Samtidig viser omfattende sammenlignende studier at en slik oppdeling kan gi mening. Verdiene hos folk

i Vest-Europa og Nord-Amerika skiller seg statistisk fra verdiene til folk i andre deler av verden (Fish 2011; Norris & Inglehart 2011). Kort fortalt er folk i Vest-Europa og Nord-Amerika statistisk sett mer individualistisk anlagt og har et mer liberalt forhold til ulike typer av seksuell og kjønnslig annerledeshet, mens folk i Asia, Afrika og Latin-Amerika statistisk sett er mer kollektivistiske og mer opptatt av familieverdier og tradisjonelle kjønnsoppfatninger (selv om det er store variasjoner både mellom land og innad i ulike land). Også kvantitativ forskning på etniske minoriteter i Norge viser at landbakgrunn er viktig: Innvandrere fra ikke-vestlige land er statistisk sett mer religiøse og mer konservative når det gjelder familieforhold og likestilling, enn etniske nordmenn (Kavli & Nadim 2009; Elgvin & Grødem 2011; Elgvin & Tronstad 2013).

For det andre har vi avgrenset oss til å studere mennesker innenfor disse ikke-vestlige minoritetene i Norge som selv forstår eller definerer seg selv som homofile, lesbiske, bifile, skeive eller transpersoner. Det vil si at vi ikke har vært spesielt opptatt av menn som har sex med andre menn, men som definerer seg som heterofile. Vi har altså konsentrert oss om folk som selv opplever seg som en minoritet i minoriteten ut fra seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Grunnen til dette har vært mer praktisk-metodisk enn teoretisk fundert.

For det tredje har litteraturen om LHBT-tematikk lenge vært preget av noen store teoretiske debatter. Etter at den franske sosiologen og filosofen Michel Foucault publiserte *Seksualitetens historie* i tre bind mellom 1976 og 1984 (Foucault 1999), har mange av dem som forsker på kjønn og seksualitet, ofte definert seg som *ikke-essensialister*. Det betyr at man mener at seksualitet eller kjønnsuttrykk ikke avspeiler noen medfødt biologisk essens, men kan bli formet og definert av ulike kulturelle «diskurser» eller «skript». Hva dette innebærer, kan kanskje bli klarere ved å tenke seg det motsatte: I Norge har det blitt vanlig å tenke på seksualitet og kjønnsuttrykk som noe som i stor grad er medfødt. Derav uttrykk som «å komme ut av skapet»: Man har hele tiden hatt en viss legning eller kjønnsidentitet, blir det antatt, men man har holdt det skjult – man har vært inne i skapet. Så, når man «kommer ut», forteller man sannheten om seg selv. Dette er en form for folkelig essensialisme som flere forskere har vært skeptiske til. En populær teoriretning de senere årene har for eksempel vært *queer-teori* eller skeiv teori, som går ut på at både seksuell tiltrekning og kjønnsidentitet er flytende størrelser (Bolsø 2010). Forskning på global og historisk variasjon i seksualitet og kjønnsuttrykk kan synes å gi en viss støtte til et slikt syn: I ulike land og til ulike tider har folk uttrykt sin seksualitet eller sitt kjønn på ulike måter. Et kjent eksempel som ofte har blitt brukt av queer-teoretikere, er historien om folkegruppen «Sambia» på Papua Ny-Guinea, som den amerikanske antropologen Gilbert Herdt skrev om i boka *Guardians of the Flute*, som ble gitt ut første gang i 1981 (Herdt 1994). For å bli et fullverdig mannlig medlem av stammen måtte alle gutter fra syv års alder jevnlig utføre oralsex på eldre gutter og svelge deres sæd fordi man regnet med at det var ved å spise sæd at man ble mann. Som tenåringer måtte de selv motta oralsex og gi bort sin sæd. Men når de ble voksne, giftet

de seg med en kvinne, og de hadde ikke lenger sex med gutter eller menn. Ifølge Herdt var det flere menn som ga uttrykk for at de hadde opplevd seksuell nytelse under de tidlige fasene – men at de heller ikke hadde noe problem med utelukkende å ha sex med sin kone da de ble voksne. Et eksempel som er mer relevant for denne rapporten, er boka *Before Homosexuality in the Arab World* fra 2007 av Khaled El-Rouayheb, om mannlig homoseksualitet i den ottomansk-arabiske verden før moderniteten (El-Rouayheb 2009). Der konkluderer forfatteren med at «homofili» den gangen ikke fantes. Man hadde rett og slett ikke noe begrep om at noen menn skulle være både romantisk og seksuelt tiltrukket utelukkende av eget kjønn, og at denne tiltrekningen skulle være basert på gjensidighet. Det man derimot opererte med, var ulike begreper for seksuell praksis: å penetrere eller bli penetrert, å være aktiv eller passiv.

Samtidig har det også kommet en motreaksjon mot denne retningen. Flere forskere har hevdet at kulturell variasjon i seksualitet ikke nødvendigvis betyr at det ikke finnes noen medfødte essenser. Selv om noe flyter, så trenger ikke det bety at alt flyter. Disse forskerne tar blant annet utgangspunkt i at svært mange homofile, lesbiske eller transpersoner selv opplever at deres seksualitet ikke er noe de har valgt, men er noe de har hatt med seg fra de var små. En annen studie av homofili i middelalderens arabiske land – men som tok for seg lesbiske forhold mellom kvinner – konkluderte for eksempel motsatt av boka som ble nevnt over (Habib 2007). Ifølge litteraturforskeren Samar Habib kan man lese ut av tekster fra middelalderen at det allerede den gangen fantes kvinner som utelukkende foretrakk å ha romantiske og/eller seksuelle forhold til andre kvinner. Også en innflytelsesrik studie av homofile og lesbiske forhold i Europa fram til middelalderen tydet på at det fantes menn og kvinner som utelukkende var tiltrukket av folk fra samme kjønn (Boswell 1994).

De siste årene har disse spørsmålene også blitt undersøkt med ulike statistiske metoder der man har forsøkt å finne ut hvorvidt seksuell orientering er arvelig, og om det «smitter» mellom mennesker ved kulturell og sosial påvirkning. Vi har ikke kompetanse til å gå dypt inn i denne forskningen. Mens noen studier tyder på en betydelig arvelig komponent (Hershberger 2001), tyder andre studier på at seksuell orientering i stor grad blir formet av tidlig oppvekst og miljø (Långström et al. 2010) – men at det ikke har noe å si for utvikling av egen seksuell orientering om man kjenner andre homofile eller lesbiske (Brakefield et al. 2013).

Vi tre forskerne som står bak denne studien, nærmer oss disse spørsmålene på delvis forskjellige måter og er ikke helt enige når det gjelder de teoretiske spørsmålene om essensialisme, ikke-essensialisme eller hva den kulturelle variasjonen i seksualitet og kjønnsuttrykk nødvendigvis betyr. Målet med denne studien er heller ikke å bidra til disse teoretiske debattene. Det vi i stedet har forsøkt, er å beskrive så godt vi kan, informantenes egne opplevelser og egne beskrivelser av seg selv. Det vil si: Vi skriver her om mennesker som selv opplever at de faller under betegnelser som lesbisk, bifil, homofil, skeiv eller transperson, og som har familiebakgrunn fra et ikke-vestlig land. Hvorvidt dette er medfødt eller ikke, om det er kulturbestemt eller ikke, eller om

kjønnsidentiteten og seksualiteten deres er eller ikke er i flyt, er ikke noe vi tar stilling til. Det vi forsøker å gjengi, er informantenes egne beretninger om sine liv.

I resten av dette kapittelet gjennomgår vi først historien til både kjønnsminoriteter, seksuelle minoriteter og ikke-vestlige minoriteter i Norge. Deretter gjennomgår vi det som har blitt skrevet i Norge av forskning på LHBT i minoritetsgrupper, og vi nevner kort forskning fra Sverige og Danmark. Til sist skriver vi om hvordan vi utformet denne studien på bakgrunn av den eksisterende kunnskapen: hvilke kunnskapshull som fantes, og hvordan vi forsøkte å fylle de hullene.

1.2 Ikke-vestlige minoriteter i Norge: en kort historie

Norge har flere etniske minoriteter. Noen minoritetsgrupper har hatt såkalt langvarig tilknytning til landet og regnes som *nasjonale minoriteter*: kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, rom (sigøynere) og romanifolk/tatere. De minoritetsgruppene vi skriver om i denne rapporten, har imidlertid kommet til Norge gjennom innvandring fra ikke-vestlige land de siste 50 årene. Moderne innvandring til Norge forstår man ofte som en rekke av bølger – selv om dette er et forenklet bilde (Brochmann 2006). Den første bølgen bestod av arbeidsinnvandrere, ofte fra Pakistan. Denne delen av innvandringen startet på midten av 1960-tallet og varte fram til 1975. Da ble innvandringsregimet, det vil si den politiske reguleringen av hvem som får komme inn, og hvem som blir stengt ute, strammet inn ved at myndighetene innførte det som ble omtalt som en midlertidig innvandringsstopp. Midlertidigheten ble imidlertid permanent og er i dag formulert ved at myndighetene ønsker en «begrenset og kontrollert innvandring». I 1975 ble det heller ikke noen «innvandringsstopp» i ordets rette forstand. Det forble åpninger, men hva som ga adgang til Norge, ble endret. Disse endringene ga seg utslag i hvem som kom til landet. Mens den første bølgen for det meste hadde bestått av unge enslige menn, bestod den andre bølgen av kvinner og barn som kom hit gjennom regler om familiegjenforening. Denne bølgen startet i 1975 og varte fram til midten av 1980-tallet. Mer enn å begrense antallet som kom, synes altså innstrammingen i 1975 å ha hatt betydning for hvem som migrerte til Norge. Den tredje bølgen, på 80-tallet, bestod av flyktninger og asylsøkere fra land som Vietnam, Somalia, Irak og enkelte/flere land i det tidligere Øst-Europa. Etter EØS-utvidelsen tidlig på 2000-tallet har vi opplevd en fjerde bølge, nemlig en stor arbeidsinnvandring fra Øst-Europa. Til en viss grad kan man se samme mønster som på 1970-tallet: De første som kommer, er mest enslige menn, mens kvinner, familie og slektninger kommer etter hvert. Alle disse bølgene har imidlertid hatt *etterdønninger*. De er heller ikke klart atskilte, men glir over i hverandre.

I dag er det 14,9 prosent av Norges befolkning som enten har innvandret selv eller har foreldre som gjorde det, og 8,1 prosent av befolkningen har bakgrunn fra et ikke-

vestlig land.¹ Helt siden den moderne innvandringen til Norge begynte på 1960- og 1970-tallet, har dette vært et omdiskutert felt. Det flerkulturelle feltet har vært gjenstand for mange politiske debatter, og det har blitt skrevet mange avisartikler, bøker og forskningsbidrag om ulike aspekter ved det flerkulturelle samfunnet, for eksempel om temaer som deltakelse i arbeidslivet, integreringspolitikk, islam og religiøsitet, politikk og politisk engasjement, utdanning. I en rapport fra 2013 oppsummerer SSB-forskeren Lars Østby det man kan si om de ulike ikke-vestlige minoritetsgruppene ut fra registerdata, altså de offentlige dataene som automatisk blir registrert om alle som bor i Norge (Østby 2013). Ifølge ham er hovedbildet for de store ikke-vestlige innvandrergruppene – iranere, tyrkere, pakistanere, irakere, somaliere og vietnamesere – at de ved ankomst har skilt seg fra majoritetsbefolkningen langs mange parametere. Disse forskjellene har imidlertid blitt mindre med økt botid, mens andregenerasjonen – altså barna av innvandrerne – på mange områder har nærmet seg det vanlige mønsteret i majoritetsbefolkningen, særlig når det gjelder utdanning, arbeidsdeltakelse og antallet barn man får. Samtidig er det store forskjeller mellom de ulike gruppene. Mens iranere og vietnamesere i dag er grupper som på mange måter kan være vanskelige å skille fra majoritetsbefolkningen, har for eksempel pakistanske kvinner fortsatt en svært lav yrkesdeltakelse, selv om det er 40 år siden de første pakistanerne kom til Norge. Registerdataene Østby baserer sin rapport på, sier imidlertid ikke mye om den «myke» delen av livet hos de ikke-vestlige innvandrergruppene, som holdninger og verdier. De statistiske undersøkelsene som har blitt gjort, tyder på at folk i de ikke-vestlige gruppene i overveiende grad har en politisk tilhørighet på venstresiden av skalaen (Bjørklund & Bergh 2013). Videre er det mer vanlig med en kollektivistisk verdiorientering der familie, fellesskap og religion gis større vekt og betydning enn i den mer individualistisk orienterte majoritetsbefolkningen (Kavli & Nadim 2008; Elgvin & Grødem 2011; Elgvin & Tronstad 2013).

Forskningen på ikke-vestlige minoriteter som er mest aktuell for oss i denne rapporten, er forskningen som har blitt gjort på kjønn, familiepraksis og seksualitet. Det kommer vi tilbake til avsnitt 1.4.

1.3 Kjønnsmminoriteter og seksuelle minoriteter i Norge: en kort historie

Kjønnsmminoritetenes og de seksuelle minoritetenes historie i Norge går antakelig langt tilbake i betydningen at det nok alltid har levd LHBT-personer i Norge. Likevel er det lite som er skrevet om historien til LHBT-personer før 1900-tallet – kanskje på grunn

¹ <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef>, hentet 29.09.2013.

av mangelfulle kilder. Gjennom hele middelalderen, på 1700- og 1800-tallet og på hele 1900-tallet fram til 1972 var homoseksuelle handlinger forbudt ved lov. De få historiske studiene som er gjort i Norge, tyder på at denne loven sjelden var i bruk – noe som har blitt tolket som at det kan ha vært noe lettere å utøve homoseksuelle handlinger i Norge enn i en del andre europeiske land (Rian 2001). Likevel vet vi lite om hvor stor sosial aksept det var for slike handlinger, og hvordan LHB-personer levde sine liv. Når det gjelder kjønnsminoriteter i Norge, er det et fenomen at det ikke finnes historisk materiale om dem i det hele tatt før etterkrigstiden. Man hadde antakelig ikke noen språklige begreper for fenomener som «tredje kjønn» eller transpersoner, i motsetning til hva som tradisjonelt har vært tilfelle i en del andre kulturer, for eksempel Pakistan og India (Jami 2005).

Den «moderne» historien til LHBT-personer i Norge begynner på 1900-tallet. Utover århundret kunne man gradvis se større sosial aksept for seksuelle og kjønnslige «avvik» fra normalen. Ifølge sosialantropologen Hans Wiggo Kristiansen, som har skrevet en bok om homoliv i Norge fra 1920 til 1972, var homoliv på den tiden noe man stort sett levde ut diskret (Kristiansen 2008). Likevel hadde det i større grad enn før begynt å åpne seg sosiale rom der homofile kunne utfolde seg. I 1950 ble den første organisasjonen for norske homofile og lesbiske startet (Det norske forbundet av 1948). Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) gjengir på hjemmesiden sin disse merkesteinene om historien som fulgte,² som vi her gjengir i forkortet versjon:

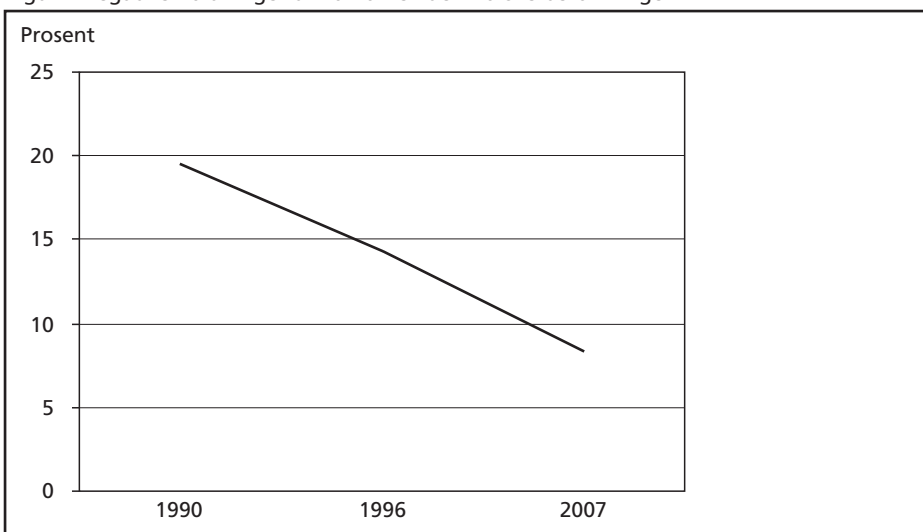
- 1965: 15. juni: Det første norske radioprogrammet om homofili ble sendt i NRK.
- 1972: Straffeloven mot homoseksualitet ble opphevet. Det ble innført lik lavalder for homo- og heteroseksualitet.
- 1977: Norsk Psykiatrisk Forening opphevet homoseksualitet som sykdomsdiagnose.
- 1978: Kirke- og undervisningsdepartementet garanterte full rettssikkerhet for åpne homofile lærere i skolen.
- 1979: Fulle rettigheter ble innført for homofile i Forsvaret.
- 1981: Særskilt straffevern for homofile ble innført (§§ 135a* & 349a).
- 1982: Sosialdepartementet fjernet homofili som sykdomsdiagnose.
- 1993: Stortinget vedtar partnerskapsloven som gir lesbiske og homofile par de samme rettigheter og plikter som heterofile par har gjennom ekteskapet. Unntaket er rett til adopsjon av barn (§4) og mulighet til å inngå partnerskap i kirken.
- 1998: Homofile og lesbiske er nå inkludert i en egen antidiskrimineringsparagraf (§ 55a) i arbeidsmiljøloven. Det åpnes imidlertid for unntak i trossamfunn.

² <http://www.llh.no/nor/homofil/homohistorien/Historisk+oversikt.9UFRDI0d.ips>

- 2002: Endring i adopsjonslovgivningen som åpner for stebarnsadopsjon for lesbiske og homofile i registrert partnerskap.
- 2005: Stortinget vedtar ny arbeidsmiljølov som har et eget kapittel om vern mot diskriminering.
- 2008: Stortinget vedtar en felles ekteskapslov som gir lesbiske par og homofile par mulighet til å gifte seg, lovendringen gir også adopsjonsprøvningsrett for samkjønnede par og rett for lesbiske par til assistert befruktning.
- 2013: Stortinget vedtar lov om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, som trer i kraft 2014.

I denne perioden ble homofili (og ulike former for seksuell orientering) gradvis mer vanlig i det offentlige rommet. De store byene fikk flere utesteder for homofile og lesbiske, og både i politikken og i media var det utover 1990- og 2000-tallet flere og flere homofile og lesbiske som ble åpne om sin orientering – Erling Lae, Per Kristian Foss, Knut Olav Åmås og Annette Trettebergstuen for å nevne noen. Disse var åpne om orienteringen sin, men framstod ikke utelukkende som aktivister for homosaken. Slik bidro de antakelig til å normalisere homofili. Holdningene til nordmenn i majoritetsbefolkningen ser ut til å ha gjennomgått en dramatisk endring under denne perioden. En studie fra 2008 viste at mange nordmenn på 2000-tallet hadde blitt relativt positive til LHB-personer (Anderssen & Slåtten 2008). Utviklingen over tid kan man si noe om ved å bruke undersøkelsen World Values Survey, som har blitt gjort med noen års mellomrom i land over hele verden. Et av spørsmålene som der blir brukt for å måle

Figur 1 Negative holdninger til homofile i den norske befolkningen

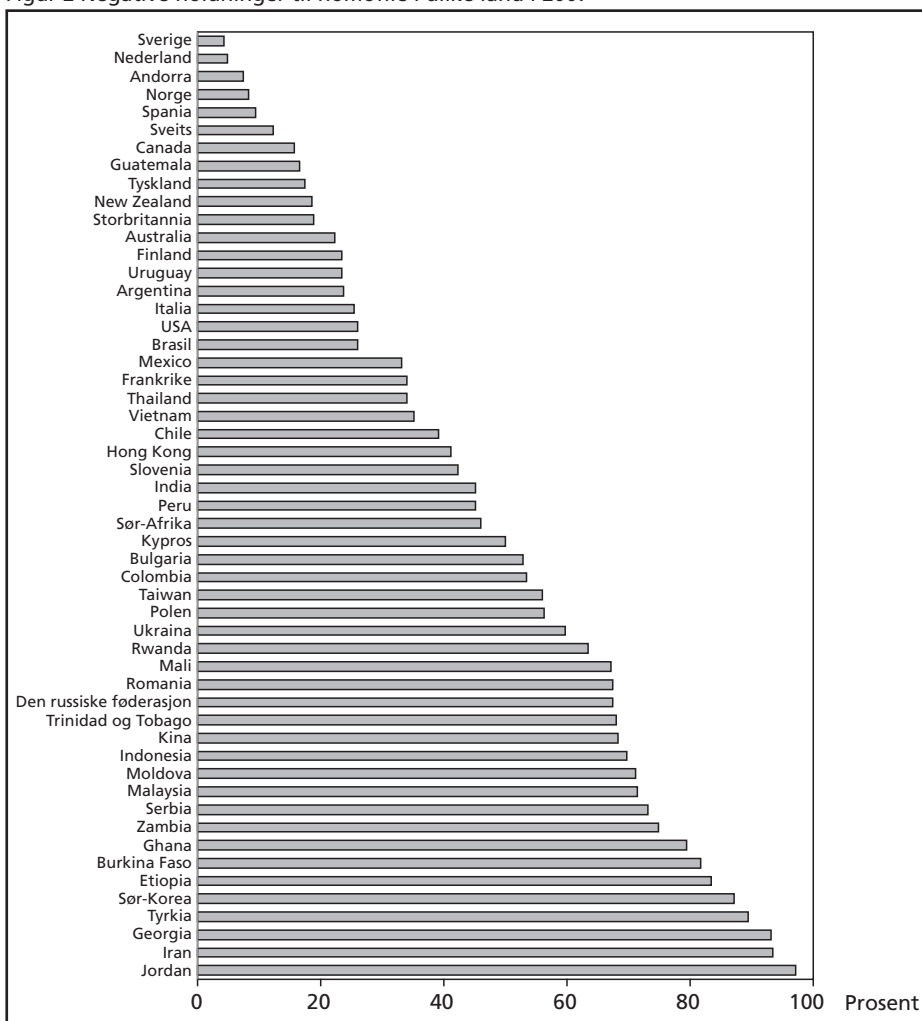

Kilde: World Values Survey, data fra www.worldvaluessurvey.org

negative holdninger til grupper eller mennesker, er spørsmålet om hvem man ikke vil ha som nabo. I Norge har dette spørsmålet blitt stilt i undersøkelsene i 1990, 1996 og 2007. Som vi kan se av figur 1, er det en merkbar nedgang i antallet som ikke ønsket å ha homofile som naboer, fra 19,5 prosent i 1990 til 8,3 prosent i 2007.

Ved å bruke samme undersøkelse kan man sammenligne holdningene til homofile i Norge med holdningene som finnes i andre land i verden. I undersøkelsen fra 2007 ser man at Norge framstår som et av de landene der færrest har negative holdninger til homofile (figur 2).

Figur 2 Negative holdninger til homofile i ulike land i 2007

Kilde: World Values Survey, data fra www.worldvaluessurvey.org

Samtidig har mange homofile og lesbiske i Norge opplevd ulike levekårsutfordringer, noe som blant annet kom fram i den siste store levekårsundersøkelsen om LHB-personer i Norge og i den første rapporten om transpersoner (Hegna et al. 1999; van der Ros 2013).³ Dersom man skal gjøre en helhetlig tolkning av forskningsbildet, er den at majoritetsnormmenn har blitt betydelig mer positive til LHB-personer i løpet av de siste 30 årene. Videre er Norge globalt sett blant landene der folk er mest tolerante overfor seksuell annerledeshet. Samtidig har homofile og lesbiske opplevd store utfordringer også i Norge, noe som fortsatt ser ut til å være tilfelle i flere miljøer.

Kjønnsminoritetenes historie i Norge er langt dårligere beskrevet og forstått. Dessuten er kjønnsminoritetenes historie nærmere knyttet til det medisinske diagnostesystemet ettersom transseksualisme regnes som en psykiatrisk diagnose også i dag. Det norske behandlingstilbudet bygger på arbeidet til den tyske sexologen Magnus Hirschfeld som var en av de første til å gjennomføre en vellykket kjønnsbekreftende behandling, og som introduserte begrepene transvestisme, transvestitt, og på arbeidet til legen Harry Benjamin som introduserte begrepet transseksualisme (Vogt 1968; Benjamin 1971). I norsk kontekst var det først og fremst Per Anchersen og J. H. Vogt som sies å ha lagt grunnlaget for dagens behandlingstilbud. Den første personen som fikk hormonbehandling i Norge, het Eddie Espelid og ble satt på testosteronbehandling i 1961 (Eggen 1979). Den første kjønnsopererte mannen (kvinne til mann) i Norge ble operert på Aker sykehus i 1962. Et år senere ble den første kjønnsopererte kvinnen (mann til kvinne) operert ved Rikshospitalet. Rikshospitalet har siden den gang gjennomført samtlige kjønnsbekreftende operasjoner i Norge og ble nasjonal behandlingstjeneste for behandling av transseksualisme i 1979 (Arntzen 2013). Behandling av transseksualisme har i dag utviklet seg til å omfatte både psykisk utredning og hormonell og kirurgisk behandling. Behandlingstiden er som oftest fire–fem år, men dette kan variere fra person til person.

Her er noen flere historiske merkesteiner:

- 1963: Kjønnsopererte ved Rikshospitalet får endret juridisk kjønn og personnummer etter endt hovedoperasjon. Kjønnsopererte kvinner og menn blir juridisk likestilt med alle andre kvinner og menn.
- 1966: Forløperen til den første organisasjonen for transpersoner i Norge blir stiftet (Foreningen for Transpersoner Norge), men var da en del av en nordisk organisasjon (ref. FTP Norge).
- 1996: Stensveen Ressurscenter blir stiftet, et privat foretak med mål om å gi fysisk og psykisk støtte til personer med kjønnsidentitetsutfordringer og deres familier.

³ Samtidig med at denne rapporten blir lagt fram, legger også Uni Helse fram en ny levekårsundersøkelse om LHBT-personer i Norge.

Senteret la grunnlaget for NRK sin tv-serie «Jentene på Toten» (2010) og bøkene *Mann er da kvinne* (2011) og *De usynlige kjønn* (2013).

- 2000: Behandlingstilbudet ved Rikshospitalet blir lagt ned for en kort periode.
- 2000: Harry Benjamin Ressurscenter (HBRS) blir stiftet som en konsekvens av at behandlingstilbudet ble lagt ned. HBRS er en pasient- og brukerorganisasjon for kjønnsopererte kvinner og menn som søker, har søkt eller har hatt diagnosen transseksualisme, og deres familier.
- 2002: Filmen «Alt om min far» om sexologen og transpersonen Esben Esther Pirelli Benestad går på norske kinoer.
- 2004: Ungdomsorganisasjonen Skeiv Ungdom blir stiftet. Organisasjonen jobber for ungdom under 30 år som bryter med heteronormen både knyttet til seksualitet, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.
- 2004: Den flerkulturelle organisasjonen Skeiv Verden blir stiftet med det mål å jobbe mot diskriminering av seksuell orientering og kjønnsidentitet, uavhengig av etnisk og religiøs opprinnelse.
- 2006: Landsforeningen for lesbiske, bifile, homofile og transpersoner (LLH) vedtar en transpolitisk plattform.
- 2009: LLH oppretter et eget transpolitisk utvalg som skulle jobbe med å forbedre forholdene for transpersoner i Norge, med vekt på rettigheter og diskriminering.
- 2010: Tv-serien «Jentene på Toten» vises i Norge for første gang.
- 2010: Transvestisme blir fjernet fra det norske diagnosesystemet, sammen med sadomasochisme, fetisjisme, fetisjistisk transvestisme og multiple forstyrrelser i seksuelle objektvalg.
- 2011: Skeiv Ungdom oppretter et eget transpolitisk utvalg til å jobbe med transrelaterte saker som juridisk kjønn og behandlingstilbudet i tillegg til andre kjønnsminoriteter som intersex.
- 2012: Amnesty erklærer at tvungen kastrering av transpersoner er menneskerettsbrudd. Sammen med LLH, Skeiv Ungdom og Foreningen for transpersoner oppretter de en underskriftskampanje for avskaffelse av praksisen.
- 2012: Regjeringen vedtar å inkludere seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i ny diskrimineringslov. Loven vil antakelig tre i kraft 1. januar 2014.
- 2013: Den første levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge blir publisert.
- 2013: Regjeringen sender for første gang ut en uttalelse om å styrke transpersoners behandlingstilbud, med vekt på krav om kastrering, «second opinion» og hjelp til dem som blir avvist av Rikshospitalet.

Gjennom disse årene har både behandlingstilbudet og debatten endret seg mye. Fra å foregå leger imellom har debatten nå blitt løftet inn i offentligheten der man diskuterer spørsmål knyttet til behandling og rettigheter. Transpersoner har også gradvis blitt mer synlige i media, på lerretet og i akademia utover 2000-tallet. Enkeltpersoner som Esben Esther Benestad Pirelli, John Jeanette Solstad og Tarald Stein har stått fram med sine personlige historier og samtidig tatt diskusjonen om dagens praksis opp på et politisk nivå. Dette har ført til at flere har ønsket å stå fram både privat og i media. Likevel viser den første (og eneste) levekårsundersøkelsen om transpersoner, *Alskens Folk*, at mange transpersoner opplever store levekårsutfordringer, og at det fortsatt er en lang vei å gå før transpersoner er like akseptert i samfunnet som LHB-personer. Mangel på kunnskap i helse- og utdanningssektoren, diskriminering på arbeidsplassen, avvisning fra familien, utilstrekkelig helsetilbud, mangel på rettigheter og i noen tilfeller hatvold er erfaringer som går igjen (van der Ros 2013).

1.4 Minoritet i minoriteten: anslag til en historie

Det første faglige arbeidet i Norge om seksuelle minoriteter i innvandrer miljøene var artikkelen «Minoritet i annen potens» av Geir Juell Skogseth fra en antologi om homoforskning som kom ut i 2001 (Skogseth 2001). Skogseth slo da enkelt og greit fast at «homoseksualitet blant folk med innvandrerbakgrunn har knapt vært gjenstand for forskning i det hele tatt». Artikkelen var ikke basert på egen forskning, men ut fra anekdotiske samtaler med bekjente med innvandrerbakgrunn som var homofile, samt internasjonal forskning antydet likevel Skogseth hvordan situasjonen kunne være. Skogseth anslo likevel relativt presist en del viktige temaområder som den senere forskningen har bekreftet. Homofile med innvandrerbakgrunn kan oppleve seg som en «minoritet i minoriteten» på flere måter: Innad i de etniske minoritetsgruppene er de en minoritet. Men også internt i homomiljøene er de en minoritet. Det vil si at homofile med innvandrerbakgrunn blir en minoritet hvor de enn går, noe som gir dem spesielle utfordringer å hankes med. Skogseth antydet videre at det i en del innvandrergrupper kunne være vanlig med en annen forståelse av homofili enn den identitetsbaserte som er vanlig i Vesten. En slik tradisjonell forståelse innebærer at homoseksualitet er noe man *gjør*, og ikke noe man *er*. Dermed kan homoseksuelle handlinger godt sameksistere med heteronormative familienormer. Den store trusselen mot fellesskapet ut fra dette bildet blir ikke nødvendigvis homosex, men homofili som identitet og livsstilsvalg – der homofili blir noe man *gjør* i stedet for å være del av et heterofilt familieliv.

Da Skogseth skrev sin artikkel i 2001, hadde det vært relativt lite oppmerksomhet i media rundt situasjonen til kjønnsminoriteter- og seksuelle minoriteter innad i de etniske minoritetsmiljøene. Unntaket var en dokumentar på NRK-programmet

Migrapolis i 1999, som handlet om holdningen til homofili i innvandremiljøer. Der fortalte unge homofile med sørøstasiatisk bakgrunn om utfordringene de opplevde med sin familie, der familien sterkt ønsket at de skulle gifte seg. På den tiden var det få homofile eller lesbiske med etnisk minoritetsbakgrunn som var spesielt profilert i media, med noen unntak, som den norsk-irakiske homoaktivisten Kaltham Alexander Lie eller norsk-iranske Mansour Saberi. Utover på 2000-tallet ble dette et tema som det ble satt sterkere søkelys på i media. Antakelig kan dette ha sammenheng med at mediene utover på 2000-tallet i stadig større grad problematiserte interne forhold i minoritetsmiljøer, for eksempel kjønnslemlestelse eller tvangsekteskap. Videre ble 2000-tallet sterkt preget av terrorangrepene 11. september 2001: Ulike forhold som (rettmessig eller urettmessig) ble knyttet til islam, ble sterkt politisert og mye debattert (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet 2010). Når det gjelder homofili, kom dette sterkest til uttrykk i debatten som oppstod om Islamsk Råd og homofili i 2007, slik vi nevnte i forordet. Da ble det et stort spørsmål hva Islamsk Råd mente om dødsstraff for homofili. Da daværende generalsekretær i Islamsk Råd, Shoab Sultan, noen år senere ble leder for 17. mai-komiteen i Oslo, blusset denne debatten opp igjen. Som nevnt har også den årlige Gay Pride-paraden i Oslo siden 2010 gått gjennom Grønland, noe som da ble besluttet på bakgrunn av artikler i media om «moralpolitiet» og hvordan homofile kunne oppleve å få ukvemsord kastet etter seg på Grønland. Dette fenomenet – at en av de største årlige *happeningene* for LHBT-personer blir lagt til en bydel de fleste assosierer med flerkultur og etniske minoriteter – er et tydelig uttrykk for hvordan debatten om LHBT-tematikk i løpet av 2000-tallet ble flerkulturell.

Gjennom 2000-tallet fikk også LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn en tydeligere tilstedeværelse i det norske samfunnet, både organisatorisk og gjennom media. Organisasjonen Skeiv Verden ble startet i 2003 og har siden vært det primære organisatoriske talerøret og samlingsstedet for LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn. Videre har flere LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn markert seg i det offentlige ordskiftet. Den norsk-somaliske forfatteren og samfunnsdebattanten Amal Aden stod fram som lesbisk i 2011 og ga året etter ut en bok om lesbiske og homofile med minoritetsbakgrunn (Aden 2012). Norges første og eneste spesifikt flerkulturelle avis, ukeavisen *Utrop*, ble grunnlagt og blir redigert av Majoran Vivekanathan, som har tamilsk bakgrunn og i et innlegg i ukeavisen *Ny Tid* presenterer seg som sentralstyremedlem i LLH.⁴ Samfunnsdebattanten og forfatteren Sara Azmeh Rasmussen, som har syrisk bakgrunn, stod fram som lesbisk i 2010 og regner seg i dag som lesbisk transperson. I medieoppslag om homofili i innvandremiljøer har også flere og flere homofile eller lesbiske med innvandrerbakgrunn stått fram med navn og bilde og fortalte om livene sine.

⁴ <http://www.nytid.no/perspektiver/artikler/20100107/rodt-hvitt-og-gratt/>

Forskningen på LHB-personer innad i de etniske minoritetene har gjennom 2000-tallet fulgt to spor. Forskning som har fulgt det første sporet, ser på LHB-personer med ikke-vestlig bakgrunn gjennom en linse der migrasjonskonteksten og den etniske konteksten er den viktigste, og der religion ikke er spesielt framtrædende. Forskningen fra det andre sporet har konsentrert seg om LHB-personenes religiøse tilhørighet, og da spesielt om islam og om informantenes identitet som muslimer. Den første tunge rapporten som fulgte det første sporet og vektla innvandringsbakgrunn generelt, og ikke religion spesielt, var NOVA-rapporten *Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn. En pilotundersøkelse* av Bera Moseng (Moseng 2003). Til dags dato er det den eneste empiriske undersøkelsen av LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn som er skrevet av en forsker ved en norsk forskningsinstitusjon (utenom master- og hovedfagsoppgaver). Rapporten tok utgangspunkt i 15 kvalitative intervjuer med både kvinner og menn. Moseng definerte rapporten som en *pilotundersøkelse* og ønsket heller å reise prinsipielle spørsmål og temaer som kunne utforskes i videre forskning, enn å lage noen utfyllende beskrivelse av virkeligheten hos hennes informanter. Moseng tok utgangspunkt i en konstruktivistisk og ikke-essensialistisk teoretisk posisjon og hevdet at en viktig utfordring for informantene var at de måtte navigere mellom to ulike syn på homoseksualitet: det tradisjonelle (ikke-vestlige) synet der det bare var noe man «gjorde», og det identitetsbaserte synet på homoseksualitet/homofili i Norge der seksuell orientering er noe man «er». Førstegenerasjonsinnvandrere kunne derfor oppleve forvirring når det gjaldt hvordan de skulle definere egen seksuell identitet. De fleste av Mosengs informanter fortalte om relativt vanskelige livssituasjoner. Mange hadde opplevd å bli marginalisert internt i innvandremiljøene, og noen hadde brutt helt ut. Mange hadde også opplevd å måtte bryte med familien sin. Samtidig var det flere som heller ikke opplevde at de hadde funnet noe hjem i det vanlige homomiljøet. Derfor var det mange som fortalte om ensomhet og savn etter nettverk og fellesskap. Moseng konkluderte med at det var grunn til å tro at LHB-personer i innvandrerbefolkningen er overrepresentert når det gjelder psykiske og fysiske helseproblemer. Det som klart skilte Mosengs rapport fra en del av det andre som fram til da hadde blitt sagt i offentligheten om LHB i innvandremiljøer, var at hun var kritisk til «kultur» og «religion» som abstrakte forklaringsfaktorer. Ifølge henne var det ingen av hennes informanter som selv brakte på banen religion som en viktig faktor i livet deres – verken som ressurs eller som problem. Videre mente hun at man ikke kunne forklare anti-homoholdninger ut fra «ikke-vestlig kultur» som noe generelt: Man måtte gå ned i de konkrete situasjonene og se på hvordan kultur uttrykte og artet seg i hver enkelt situasjon.

I tillegg til Mosengs rapport har det blitt gjort flere studier på mastergrads- eller hovedfagsnivå. Det første studentarbeidet var en kort oppgave som ble gjort som forarbeid og underlagsmateriale til en studentfilm (Skivik et al. 2003), og som var basert på intervju med tolv informanter. Der var utvalgsriteriet at de var «innvandrerungdom».

Alle fortalte om store problemer i sitt forhold til familien da de kom ut. Også Heidi Raftos masteroppgave i sosialantropologi fra 2008 brukte «innvandrerbakgrunn» som utvalgs-kriterium. Her hadde hun intervjuet med 19 homofile, lesbiske og bifile med innvandrerbakgrunn fra 14 ulike land (Rafto 2008). Raftos oppgave viser også hvordan lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn lever i et spenn som følge av å være en dobbel minoritet: De kan på samme tid som de selv sliter med å få aksept for sin seksualitet internt i sine etniske miljøer, oppleve at mediene framstiller «muslimer» eller «innvandrere» stereotypet og unyansert. Det samme gjelder Georgina Demou Øvergaards masteroppgave fra 2013, som også tok utgangspunkt i «minoritetsbakgrunn» som utvalgs-kriterium, og som var basert på syv kvalitative intervjuer med homofile, lesbiske og bifile (Øvergaard 2013). Øvergaard utforsker spesielt deres identitet og selvframstilling, med utgangspunkt i teorien om *stigma*: at informantenes hennes på ulike måter opplevde å få påført stigma av andre.

To andre masteroppgaver har fulgt et annet spor og ikke undersøkt situasjonen for minoritetsungdom, ikke-vestlige innvandrere eller innvandrere spesielt, men heller sett på situasjonen for «muslimer» – og blant annet utforsket hvordan islam spilte inn i livene deres. Randi Rørlien sin hovedoppgave fra 2003 (revidert utgave i 2006) handlet om seks homofile menn med muslimsk bakgrunn fra seks ulike land (Rørlien 2003). Alle hadde i stor grad brutt med de muslimske eller etniske gruppene de hadde bakgrunn fra, og hadde sin primære omgangskrets i «homomiljøet». Richard Ruben Narvesen sin masteroppgave fra 2010 – *Bestem deg, er du homo eller muslim? Jeg er et menneske!* – er den som i størst grad eksplisitt har tematisert islam og religiøs tilhørighet (Narvesen 2010). Den er basert på kvalitative intervjuer med åtte homofile, lesbiske og bifile med muslimsk bakgrunn, fra ulike etnisitet. Også Narvesen beskriver hvordan mange av informantene hadde opplevd vansker med å få aksept i sin etniske eller religiøse gruppe. Det som er nytt i Narvesens oppgave i forhold til tidligere arbeider, var at flere av hans informanter kunne oppleve islam og personlig religiøsitet som en kilde til mestring og mening og altså ikke bare som et problem. Narvesen utdyper også funnene sine i en artikkel i en antologi som kommer ut senere i 2013.

Det er noen temaer som går igjen i disse faglige arbeidene:

- Forholdet til familien og den etniske eller religiøse gruppen blir ofte opplevd som vanskelig og problematisk for LHB-personer i ikke-vestlige etniske minoritetsgrupper.
- Forholdet til «homomiljøet» blir av mange også opplevd som til dels vanskelig, delvis på grunn av rasisme og diskriminering fra etnisk norske LHB-personer.
- Samtidig er det en del LHB-personer med minoritetsbakgrunn som kan bli sterkere integrert i det norske majoritetssamfunnet gjennom sin seksuelle orientering ettersom deres seksuelle orientering fører til at de heller omgås majoritetsnordmenn enn folk med samme etniske bakgrunn som dem selv.

- I den grad man kan spore konfliktlinjer og faglige uenigheter i de få faglige arbeidene som hittil er publisert om LHB-personer i etniske minoritetsgrupper, er det hvilken rolle religion (spesielt islam) og kultur spiller.
- Videre har forskerne nærmet seg spørsmålene om essensialisme og konstruksjon og seksualiteter på ulike måter: Det er ikke helt klart hvilken rolle tradisjonelle forståelser av homoseksualitet som handling spiller i dagens minoritetsmiljøer.

Det er også publisert noen rapporter og masteroppgaver i Sverige, som mer eller mindre viser et lignende bilde, blant annet Dina Avrahamis doktoravhandling om lesbiske kvinner med innvandrerbakgrunn (Avrahami 2007), Monika Ivezic sin masteroppgave om utsatthet for æresrelatert vold hos unge HBT-personer (Ivezic 2011) og boka *HBT och beder* fra 2011 (Nathorst-Böös et al. 2011). Som det implisitt går fram av det vi har skrevet over, er det ingen av de tidligere studiene i Norge som har sett på situasjonen for transpersoner eller kjønnsminoriteter med etnisk minoritetsbakgrunn. I norsk kontekst blir altså denne rapporten den første som gjør det.

1.5 Tanken bak denne studien

Trengs det en forskningsrapport til om dette temaet? Ja, av flere grunner. Situasjonen for kjønnsminoriteter og seksuelle minoriteter i det norske majoritetssamfunnet har forandret seg drastisk på bare 20–30 år. Også i mange andre land i verden er situasjonen for kjønnsminoriteter- og seksuelle minoriteter i stadig forandring, enten til det bedre eller til det verre. I en bok fra 2006 om homofile og lesbiske i Midtøsten skrev for eksempel *The Guardian*-journalist Brian Whitaker at utviklingen for arabiske lesbiske og homofile ikke nødvendigvis så ut til å være til det bedre (Whitaker 2006). Slike forandringer må man regne med også finner sted i norske etniske minoritetsmiljøer, ganske enkelt fordi situasjonen for kjønnsminoriteter og seksuelle minoriteter ser ut til å være i forandring globalt. Man kan for eksempel derfor ikke ta for gitt at det Moseng fant i sin pilotstudie fra 2003, også vil gjelde i samme grad i 2013,. Dernest gjelder at virkeligheten i de etniske minoritetsmiljøene i Norge er under rask forandring som følge av integrerings- og assimileringprosesser: Økende botid og interaksjon med det norske samfunnet gjør at virkeligheten iblant kan forandre seg raskere i minoritetsmiljøer enn i majoritetsmiljøer. Slik Lars Østby skriver i sin rapport av året om utviklingen i de ikke-vestlige minoritetsmiljøene, har for eksempel vietnameserne som gruppe gjennomgått dramatiske forandringer siden 1990. Den gangen ble de regnet som en problematisk gruppe det var vanskelig å integrere, og de hadde store utfordringer knyttet til arbeidsledighet, kriminalitet og ungdomsproblemer. I dag er de derimot en velintegret suksesshistorie (Østby 2013).

Denne rapporten har sprunget ut av fagmiljøer på Fafo som forsker både på etniske minoriteter og på LHBT-personer. Fra vårt perspektiv er den største svakheten ved den tidligere forskningen som har blitt gjort, at den i for liten grad forholder seg til annen forskning på sosiale strukturer og familiestrukturer i ulike minoritetsgrupper. Videre har de tidligere studiene i større eller mindre grad operert med brede kategorier som dekker over stor intern variasjon: «Innvandrer», «ikke-vestlig» eller «muslim». Spesielt «muslim» mener vi er en analytisk kategori som lett kan tilsløre mer enn den avslører. Det gir ikke så altfor stor analytisk mening å putte en krigsflyktning fra Somalia i samme bås som en høyt utdannet politisk flyktning fra Iran, for eksempel, selv om begge kan referere til seg selv som muslimer.

Fafo har publisert flere statistiske studier om verdier, familiepraksis og religiøsitet i ikke-vestlige minoritetsgrupper (Kavli & Nadim 2009; Elgvin & Grødem 2011; Elgvin & Tronstad 2013). På samme måte som de registerbaserte studiene om deltakelse på arbeidsmarkedet med mer har disse studiene vist at den faktoren som har størst statistisk betydning, er landbakgrunn: Hvilket land man kommer fra, er en faktor som trumfer både utdanning og botid når det gjelder mange variabler. Dette funnet skal tolkes med varsomhet: Det er ikke slik at landbakgrunn er en enkel kategori, eller at alle personer med samme landbakgrunn lever på samme måte. Landbakgrunn og etnisitet er fortsatt langt på vei det Jon Elster har kalt en «svart boks» (Elster 2007): en forklaringsvariabel som man vet har betydning, samtidig som man ikke helt vet hvorfor – eller på hvilken måte – den faktisk virker. Ut fra dette var likevel vårt utgangspunkt før vi gikk i gang med studien, at vi ønsket å ta utgangspunkt i etnisitet eller landbakgrunn/geografisk bakgrunn som seleksjonskriterium. Det vil si at vi ønsket å rekruttere informanter spesifikt ut fra landbakgrunn og geografisk bakgrunn ettersom vi antok at mange av de relevante forskjellene når det gjelder hvor lett eller vanskelig det er å leve som LHBT-person, ville ha en sammenheng med hvilken etnisk gruppe man kom fra.

Et delvis konkurrerende eller utfyllende perspektiv som har blitt viktig de siste ti årene i studiet av familieforhold i etniske minoritetsgrupper, er *æresperspektivet* (Wikan 2008). Dette perspektivet sier at æreskultur vil gjelde i mange etniske grupper – det er altså noe som er felles for mange av de ikke-vestlige gruppene. Ifølge dette perspektivet blir avvik fra gruppenormene straffet ekstra hardt i æreskulturer fordi dette går ut over hele familiens ære. Et beslektet begrepspar for å forstå innvandreregrupper fra en del ikke-vestlige land er kollektivism/individualisme. Flere ikke-vestlige land har vært preget av det man kan kalle kollektivistisk kultur: Familien, slekta og klanen har forrang framfor enkeltindividet – eller kanskje mer presist – individet og kollektivet forstås som uatskillelig bundet til hverandre (Bredal 2004; Bredal 2011). Det innebærer at handlinger kan aksepteres så lenge de ikke truer den sosiale ordenen. Å utøve homoseksuelle handlinger kunne være ok, så lenge man opprettholdt det heterofile ekteskapet som sosial norm. Fafo laget i 2009 en rapport om lesbiske og homofile samer som avtegnet et lignende bilde. Der kommer det fram at informantene har til felles en

opplevelse av taushet om homoseksualitet, et sterkt religiøst trykk, problemstillinger knyttet til identitet, tette miljøer og perioder med psykiske problemer. På tross av disse livsutfordringene var det mange av informantene som opplevde at de hadde kommet styrket gjennom sine prosesser (Grønningsæter & Nuland 2009). LHBT-personer med ikke-vestlig etnisk bakgrunn kan oppleve lignende problemstillinger, ikke minst fordi det er snakk om personer med tilknytning til flere minoritetsmiljøer på en gang, og fordi samiske miljøer i likhet med en del ikke-vestlige etniske grupper er preget av en mer kollektivistisk kultur.

Det kan derfor være grunn til å anta at utfordringene som LHBT-personer med ikke-vestlig etnisk bakgrunn opplever, kan ligne på utfordringene som blir opplevd av andre personer som bryter med normene i gruppene det gjelder, for eksempel når det gjelder heterofile kjæresteforhold. I Sverige ble det i 2011 publisert en studie som eksplisitt tematiserte LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn gjennom æresbegrepet: Deres vanskeligheter og utfordringer ble forstått på bakgrunn av familiens æreskultur, uavhengig av den etniske bakgrunnen de hadde (Nathorst-Böös et al. 2011). Da vi utformet denne studien, var det derfor flere forhold og problemstillinger vi tok utgangspunkt i:

- Det overgripende spørsmålet var enkelt: Hvordan er det å leve som LHBT-person i disse minoritetsgruppene?
- Vi ville oppdatere og utdype kunnskapen om LHB-personer med minoritetsbakgrunn og for første gang inkludere transpersoner i studien.
- Vi ville ta utgangspunkt i spesifikke innvandrergreper heller enn mer abstrakte begreper som «muslimer» eller «ikke-vestlige».
- Vi ville forholde oss til forskningen og kunnskapen om æreskultur, sosial kontroll og kollektivism i minoritetsgrupper.

1.6 Metodevalg og gjennomføring av studien

I samarbeid med oppdragsgiver valgte vi ut fem «grupper» vi ønsket å studere (vi bruker her anførselstegnene bevisst ettersom det ikke er gitt at for eksempel latinamerikanere eller folk med bakgrunn fra Midtøsten bør regnes som én gruppe):

- somaliere
- pakistanere
- vietnamesere
- latinamerikanere
- arabere / folk fra de arabiske landene

Målet var å intervjuer rundt fire–fem personer i hver gruppe fordelt på menn, kvinner og transpersoner. Tidlig gjorde vi avtale med organisasjonen Skeiv Verden om at de skulle bistå i prosessen med å finne informanter. I tillegg laget vi profiler på nettstedet Gaysir, der vi forsøkte å komme i kontakt med informanter. Vi opprettet også en online-undersøkelse der vi ba folk som ønsket å være anonyme, om å fortelle sine livshistorier. I tillegg hadde vi flere intervjuer og samtaler med nøkkelinformanter: medarbeidere i Skeiv Verden, noen representanter fra frivillige organisasjoner og ledere i etnisk-baserte organisasjoner i de somaliske, pakistanske og arabiske gruppene. Grunnen til at vi gjorde intervjuer med disse lederne, var at vi ønsket å si noe om prosessene i de ulike etniske gruppene rundt LHBT-tematikk. Vi valgte å intervjuer ledere som ikke var høyt oppe i systemet, men som jobbet tett på ungdom og derfor kunne si noe om virkeligheten blant de unge. Målet med dette forskningsdesignet var å kunne si noe om både livssituasjonen for kjønnsminoriteter- og seksuelle minoriteter i disse gruppene og årsakene til at det kunne være slik.

Feltarbeidet viste seg å by på flere utfordringer. Det var en utfordring å finne informanter som var villige til å bli intervjuet, selv under løfte om full anonymitet. For mange av dem som sa nei, var årsaken at de rett og slett var redde: Dersom noen fikk greie på at de var skeive, kunne konsekvensene bli alvorlige. De tok derfor ikke sjansen på å snakke med forskere de ikke kjente fra før eller ikke hadde tillit til. Informant-rekrutteringen fikk etter hvert en viss snøballkarakter: Når vi først hadde fått til et intervju med noen, fikk vi lettere tilgang til andre med lignende bakgrunn. Én av gruppene vi hadde tenkt å studere, lukket seg helt: Vi var ikke i stand til å få et eneste intervju med homofile, lesbiske eller transpersoner med vietnamesisk bakgrunn. Slik vi forstod det, skyldtes det at noen vietnamesiske homofile i en tidlig fase ble redde eller skeptiske, og at det deretter spredde seg en mistillit til vårt prosjekt blant flere homofile og lesbiske vietnamesere. I et såpass lite miljø kan dette godt skyldes tilfeldigheter, så vi tolker derfor ikke så mye inn i det. Online-undersøkelsen fungerte heller ikke slik vi hadde tenkt. Vi valgte å ha en relativt åpen og livshistoriebasert tilnærming til spørsmålene i undersøkelsen. Det fungerte ikke så godt ettersom mange av dem som besvarte undersøkelsen, ikke var flytende i norsk og derfor slet med å uttrykke seg skriftlig – og nok hadde foretrukket spørsmål der man kunne krysse av på ferdige alternativer. Den primære verdien av online-undersøkelsen ble derfor at vi gjennom den kom i kontakt med flere informanter siden folk kunne skrive inn kontaktinformasjon dersom de ønsket å bli kontaktet for et oppfølgingsintervju.

En viktig del av rekrutteringen dreide seg om selv å være til stede på arenaer og møteplasser der LHBT-personer med minoritetsbakgrunn kunne befinne seg: ukentlige møter i Skeiv Verdens lokaler, flere ute- og møtesteder for LHBT-personer (eksempelvis *London, So, Elsker* og en sauna for menn), transleiren til Skeiv Ungdom i mai samt Skeive Dager i juni. Det var flere grunner til at feltarbeid var en sentral del av dette prosjektet. For det første var det viktig å bli sett og kjent blant informantene for å kunne

bygge opp tillit slik at noen ville si seg villige til å bli intervjuet. For det andre var det et poeng for oss å undersøke hvilke arenaer og sosiale møteplasser som var viktige for LHBT-personer med minoritetsbakgrunn. Å drive slikt observerende og deltakende feltarbeid innebar flere dilemmaer. I hvor stor grad skulle vi stille oss på utsiden og se på, og i hvor stor grad skulle vi selv gå inn i miljøene? Når vi var på utesteder, valgte vi for eksempel selv å drikke alkohol for slik lettere å gli inn. Vi tre forskerne i prosjektet hadde i utgangspunktet ulike posisjoner og identiteter på feltet, som også kunne påvirke hvordan vi fungerte i miljøene. Mens Grønningsæter hadde god kjennskap til flere homofile og skeive miljøer, hadde Elgvin mindre kjennskap til disse miljøene fra tidligere, men gode kontakter i flere av de aktuelle minoritetsmiljøene. Bue kjenner queer- og transmiljøer godt. Det at vi alle er hvite og majoritetsnorske, vil også kunne påvirke hvordan vi blir sett og møtt av informantene.

Feltarbeidet og datainnsamlingen begynte høsten 2012 og ble avsluttet på sensommeren 2013. I mai satt vi på en del dybdeintervjuer med folk i de pakistanske, somaliske, latinamerikanske og arabiske gruppene. En klar overvekt av disse var imidlertid med homofile menn. For å få opp antallet på intervjuene med kvinner og transpersoner valgte vi derfor å intervjuer noen kvinnelige informanter og transperson-informanter fra andre grupper i løpet av sommeren. Til slutt fordelte informantene seg slik:

- dybdeintervjuer med 26 LHBT-informanter: Av disse var fire somaliere, seks latinamerikanere, seks pakistanere, seks arabere, en iraner, en etiopier, en sørøstasiat og en fra Balkan. Blant disse var fem transpersoner, fire lesbiske kvinner, tre bifile kvinner, en udefinert kvinne og 13 homofile menn
- seks ekspertintervjuer med ledere i etnisk baserte organisasjoner og i andre frivillige organisasjoner
- to dybdeintervjuer med ansatte på LHBT-utesteder
- flere uformelle samtaler med LHBT-personer med og uten etnisk minoritetsbakgrunn og med medarbeidere i Skeiv Verden

Gjennom rapporten kommer vi ved flere anledninger til å drøfte de metodiske begrensningene ved dette datamaterialet. Hva kan vi vite, og hva kan vi ikke vite, ut fra dette feltarbeidet og intervjumaterialet? Det første vi mener at vi kan si noe om med relativt stor grad av sikkerhet, er kjernen i informantenes egne fortellinger og opplevelser. Dette er ikke noe vi kan ta for gitt. Informanter kan iblant snakke usant dersom de har insentiv til det, eller dersom det de forteller om, er sosialt sensitivt eller politisk ukorrekt (Bennett & Checkel 2012). Videre kan folk ofte huske hendelser og episoder annerledes enn de faktisk foregikk: Som oftest vil nå-situasjonen fargelegge hvordan man husker og opplever fortiden (Winkielman & Schooler 2011; Jacobs 2013). I denne studien intervjuet vi imidlertid ikke informanter som hadde en struk-

turell posisjon som tilsa at de ville tjene på å tale usant. Et mulig unntak her gjelder det fåtallet blant informantene som hadde en identitet og selvforståelse som aktivister, og som derfor rent prinsipielt *kunne* ha interesse av å presentere virkeligheten slik at det i større grad fremmet deres sak. Nå er det selvfølgelig ikke slik at politiske aktivister nødvendigvis overdriver eller snakker usant, og det er heller ikke noe som tyder på at det gjelder aktivistinformantene i denne studien. Vi har likevel tatt høyde for denne problematikken ved at vi har nærmet oss deres beskrivelser av den sosiale virkeligheten mer kritisk enn virkelighetsbeskrivelsene hos informantene som hadde en mindre aktivistisk selvforståelse.

Når det gjelder informantenes livsfortellinger, må vi regne med at deres opplevelser og fortolkninger langt på vei er preget av deres nåværende livssituasjon og nåværende måte å forstå verden (Rofé 2008). Det de forteller om livshendelser og konkrete opplevelser, vil likevel være antakelig være mindre «farget» enn tolkningene de gjør av disse hendelsene. For å ta et eksempel: Dersom noen forteller at de ble slått av sin far, er dette noe vi i stor grad tar for god fisk, med mindre vi har grunn til å tro at informanten har et insitamant til å lyve om dette. Når det gjelder *hvorfor* faren slo, for eksempel, eller når og hvor det skjedde, så regner vi med at informantenes fortellinger her er noe mindre presise. Det er også verdt å ha med seg at mye psykologisk forskning har vist at negative og traumatiske opplevelser – noe det er mye av i materialet vårt – faktisk er noe som i større grad brenner seg fast i minnet enn positive minner. Freuds innflytelsesrike teori om at det er vanlig å fortrenge negative opplevelser til det underbevisste, er derfor antakelig ikke bare upresis, men direkte feil (Rofé 2008). Det gjør at mange av våre informanter sannsynligvis vil huske sin oppvekst og sin livshistorie bedre enn folk med positive eller ukompliserte livshistorier.

Hva kan vi si om den sosiale virkeligheten til informantene eller i miljøene de tilhører – utover deres umiddelbare livsopplevelser? Noen opplevelser går igjen hos mange av informantene eller hos de aller fleste. Det gir oss et visst grunnlag for å kunne si at en del av disse opplevelsene nok kan gjenfinnes også hos andre LHBT-personer i etniske minoritetsgrupper. Andre opplevelser og erfaringer var relativt uvanlige, noe som kan tyde på at disse erfaringene heller ikke er så vanlige blant andre LHBT-personer i etniske minoritetsgrupper. Slik vi skrev over, utformet vi denne studien delvis med tanke på å si noe om ulike sosiale prosesser i ulike etniske og geografiske minoritetsgrupper. Ved bruk av kvalitative metoder er ikke målet å si noe om graden av utbredelse av et fenomen, men å få fram opplevelser og sosiale prosesser. Det er fire «grupper» der vi kom i kontakt med et tilstrekkelig antall informanter til at vi, selv om vi ikke kan si noe om utbredelse, kan antyde noe meningsfullt om bredere tendenser: somaliere, pakistanere, latinamerikanere og arabere. I tillegg til de personlige historiene til informantene vi intervjuet, fortalte gjerne informantene om bekjente og venner som også var LHBT i samme gruppe. Ekspertinformantene vi intervjuet, fortalte også om sine erfaringer med og oppfatninger om LHBT-tematikk i disse gruppene. I tillegg gjorde vi altså

enkelte intervjuer med ledere i pakistanske, arabiske og somaliske miljøer. Dette gjør at vi mener vi har et visst grunnlag for å si noe om mer generelle prosesser.

Likevel må funnene våre tolkes med stor varsomhet. Dette gjelder når vi sier noe om dem vi studerer spesielt – altså LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn – men enda mer når vi sier noe mer generelt om gruppene eller miljøene de har bakgrunn fra. Det skyldes flere forhold. For det første gjelder det seleksjonsproblematikken, altså det man gjerne kaller «seleksjonseffekt». Det går ut på at forskerne kommer i kontakt med en gruppe informanter som på ulike måter ikke er typiske for gruppen man ønsker informasjon om. I dette tilfellet er det nok en viss seleksjonseffekt ettersom et flertall av informantene har blitt rekruttert via organisasjonen Skeiv Verden. Er det grunn til å tro at noen livserfaringer er overrepresentert i nettverket til Skeiv Verden? Ja, antakelig. For eksempel har mange av dem som har tatt kontakt med Skeiv Verden, hatt problemer med sin familie eller hatt utfordringer med det generelle homomiljøet, noe som i sin tur gjorde at de følte behov for å kontakte Skeiv Verden. I materialet vårt er det også en viss tendens til at de informantene vi kom i kontakt med via andre kanaler enn Skeiv Verden, forteller om høyere psykisk og fysisk velvære. Men denne seleksjonsproblematikken betyr ikke at det vi fant hos våre informanter, ikke stemmer eller er mindre sant. Det dette imidlertid betyr, er at disse funnene ikke nødvendigvis er representative, og at det kan finnes LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn utenfor vårt eller Skeiv Verden sitt nettverk som har helt andre livserfaringer og opplevelser, og at disse dermed ikke blir representert i vår rapport.

Målgruppen for denne studien har vært personer som er i en posisjon som gjør at de har større risiko for diskriminering enn andre grupper. Dessuten er mange i målgruppen for studien del av nettverk som er små og gjennomsiktede, der mange kjenner til hverandre. Konfidensialitet og anonymisering er derfor ekstra viktig. Dette gjelder også ved formidling og rapportering. Personlige fortellinger og sitater er derfor gjort minst mulig gjenkjennelige i rapporten. Det vil si at vi ikke oppgir landbakgrunn der det er fare for gjenkjennelse internt i miljøene, for eksempel. Her har vi gjort noen unntak: Dersom poenget er å si noe om en spesiell etnisk gruppe, og utsagnet det gjelder, er generelt i formen og ikke sier mye om informantens livshistorie, har vi for eksempel referert til informanten som uttaler seg med både kjønn, cirka alder og etnisitet. Videre er det slik at noen sitater er viktigere å anonymisere fullstendig enn andre: Det er for eksempel en god del homofile menn med latinamerikansk bakgrunn i Norge slik at faren for gjenkjennelse ikke er spesielt høy dersom det dreier seg om et noenlunde generelt utsagn. Det er imidlertid ikke så mange halvåpne homofile menn med somalisk bakgrunn i Norge, noe som kan gjøre identifisering mulig dersom vi oppgir etnisk bakgrunn i et sitat som handler om deres livshistorie. Når det gjelder transpersonene i studien, oppgir vi ingen opplysninger om selvdefinisjon og bakgrunn i det hele tatt ettersom det er såpass få transpersoner med minoritetsbakgrunn i Norge at dersom vi gjorde det, ville det ha vært enkelt å kjenne igjen informantene.

Det er viktig at resultatene ikke bidrar til å forverre situasjonen for grupper som fra før av er i en posisjon som er utsatt for stigmatisering. Derfor er det et mål i rapporten å formidle funn med respekt for verdier og holdninger hos dem som har deltatt. Fafo bruker Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste som personvernombud for forskning. Prosjektet er derfor meldt til Personvernombudet.

Framstillingen gjennom rapporten følger to primære spor: Dels ønsker vi å gi informantene en stemme og presentere deres opplevelser og fortellinger. Derfor er mange av sitatene lange og utfyllende for at man skal komme så tett som mulig på deres opplevelser. Noen av sitatene har form av dialog mellom forsker og informant. Bokstaven «F» står da for forsker, mens bokstaven «I» står for informant.

I tillegg har vi forsøkt å ha et analytisk perspektiv, og vi undersøker hvilke overgripende sammenhenger man kan se i materialet på tvers av informantenes fortellinger.

2 Minoritet i minoriteten: åpenhet og identitet

Vi begynner med å gi en enkel oversikt over livssituasjonen til informantene vi intervjuet, der vi tegner opp noen sentrale temaer: åpenhet og mangel på åpenhet og selvforståelse og identitet.

2.1 Åpne og lukkede rom: livet i de doble minoritetene

Den første metaforen vi skal bruke om livene til LHBT-personene i denne rapporten, er *rom*. Med det mener vi hva som er rammene for livet deres: De som lever i et *åpent rom*, er åpne til omgivelsene om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Noen av dem som lever i det åpne rommet, har brutt med familien eller den etniske gruppen de tilhører, som følge av åpenheten – om dem sier vi at de lever i *åpen exit*. Andre er åpne og er fortsatt integrert i egen familie og etnisk gruppe. Om dem sier vi at de lever *åpent og integrert*. De som lever i et *lukket rom*, er bare åpne til noen veldig få personer – eller ikke til noen – om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. De som lever i et *halvåpent rom*, er åpne overfor noen om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, men har et bevisst forhold til hvem de ønsker å være åpne overfor, og hvem de ikke ønsker å være åpne overfor.

Det åpne rommet: integrert åpenhet og åpen exit

I den norske diskursen om seksuell orientering og kjønnsidentitet blir det ofte framstilt som et ideal «å komme ut av skapet», altså å være åpen til andre om sin seksualitet og sitt kjønn. Alle informantene i denne studien ser ut til å dele denne opplevelsen: De har en opplevelse av at de kan velge å være åpne, og at de kan velge å ikke være åpne, og at dette er et sentralt livsspørsmål de må forholde seg til. Det er imidlertid bare et mindretall av informantene våre som har valgt å være helt åpne om sin seksuelle orientering eller sin kjønnsidentitet. Noen har likevel valgt dette. Det har ført til ulike konsekvenser. Vi skiller mellom to typer av åpne rom: Det ene er exit-rommet der man kommer ut av skapet, men der konsekvensen blir at man bryter med eller mister kontakten med

sin familie eller sitt etniske miljø. I det andre åpne rommet er man åpen, men likevel fortsatt integrert i sin familie eller sitt etniske miljø – i større eller mindre grad.

Åpen og integrert: Blant dem som lever integrert åpent, er det noen historier som i en viss forstand ender godt: Selv om prosessen ikke nødvendigvis har vært enkel, har både familien og vennene etter hvert akseptert deres livsvalg. Den dominerende fortellingen blant dem som lever integrert åpent, er at foreldrene i starten ble skuffet, lei seg eller sinte og håpet at det ville være en forbigående fase.

Her er for eksempel historien til en lesbisk kvinne i 30-årene, som kommer fra en kristen innvandrergruppe i Afrika. Hun er en av informantene som lever helt åpent, og som ikke har brutt med sin familie:

Jeg har aldri måttet dele opp livet mitt i det som skjer hjemme, og det som skjer andre steder. Jeg tror jeg har vært heldig. Mange som er født i Norge med foreldre fra et annet land, kan ikke det.

Foreldrene hennes er ifølge henne selv «liberale og moderne». Likevel var det ikke en enkel prosess å komme ut:

Jeg var i tenårene da jeg forstod at jeg var lesbisk, men kom ikke ut før jeg var 18–19. Det var en prosess som tok ett år med bearbeidelse. Da kom jeg ut for alle, familie, venner. Mor og far var ikke fornøyde, veldig lei seg, men det kom ikke som et sjokk. De har møtt mine tidligere [jente]kjærester. Det gikk bra. Men det er tungt for dem. Det er ikke det livet de hadde sett for seg at jeg skulle ha. Min mor og far har ikke nødvendigvis problemer med det, men de synes ikke det er så kult. De er redde for å bli sett på som dårlige foreldre. Dette er ikke noe de har vokst opp med i sin kultur. Det skjønner jeg kjempegodt. Jeg har aldri ønsket å tvinge dem til å akseptere hele homograia. De har vært så liberale som det er mulig å være.

(Kvinne i 30-årene, lesbisk)

Andre av informantene som lever integrert og åpent, har kjempet en lang kamp for å oppnå en pragmatisk modus vivendi med sin familie. En pakistansk homofil mann i 30-årene fortalte at han lenge hadde levd avsondret fra sin familie etter at han kom ut, men at foreldrene etter hvert hadde godtatt situasjonen:

I starten var det et sjokk for dem. De ønsket ikke å godta det. De ville gi meg homeopatiske medisiner mot homofili, de trodde det var en sykdom som kunne kureres. Og så, når de skjønte at jeg ikke ga meg med dette, så ble det full krig. De kastet meg ikke ut, men jeg flyttet ut selv fordi det ble helt umulig å bo hjemme. Så hadde vi svært lite kontakt de neste fire–fem årene. Foreldrene mine ville ikke snakke med meg og ringte meg nesten aldri. Jeg hadde litt kontakt med den ene søsteren min, det var alt. Men etter hvert klarte ikke moren min å ikke ha kontakt med meg, på en måte, og vi gjenopptok kontakten. For noen år siden begynte jeg

å besøke dem igjen. Jeg hadde på en, bestemt meg for at dette var noe jeg ville få til, at jeg ville ha familien min tilbake. Så jeg bare bestemte meg for at jeg skulle la stoltheten min fare og ikke prøve å få dem til å endre mening eller noe.

Etter at informanten gjorde dette, fikk han og familien igjen kontakt med hverandre:

F: Men de vet at du er homofil fortsatt?

I: Ja. Men vi har liksom en stille avtale vi ikke snakker om, men som alle bare er enige om likevel. Den går ut på at vi aldri snakker om at jeg er homofil. Alle vet det, onklene og tantene mine, søsknene mine og alle. Men vi nevner det aldri. Og de vet at jeg bor med kjæresten min, ingen er i tvil om at vi er kjærester. Men så lenge jeg ikke roper det ut høyt, men bare drar hjem til ham etter at jeg har vært hos dem, så er det greit, liksom.

F: Hvor mye kontakt er det du har med familien i dag?

I: Jeg er hjemme på middag minst én gang i uka. Hvis det er noe de trenger hjelp til, så stiller jeg opp. Alltid. Jeg har faktisk mye mer kontakt med dem jeg nå, enn de andre søsknene mine som har flytta ut. Jeg tror jeg føler at jeg bevise det, på en måte, at jeg er en god sønn, selv om jeg skuffa dem med å være homofil.

F: Har familien din møtt kjæresten din? Tar du med han hjem?

I: Nei. Ikke ennå. Men noen av søsknene mine har møtt ham. Det kan være at han får bli med hjem en gang i fremtiden, men jeg bare vet at det ikke er aktuelt nå. Men mamma har faktisk begynt å spørre litt om han iblant.

(Mann i 30-årene, homofil)

Man kan innvende at situasjonen til denne mannen kanskje ikke bør kalles «åpen» eller «integrrert» ettersom han ikke kan/vil snakke om sin seksuelle orientering hjemme og heller ikke tar med kjæresten hjem. Likevel plasserer vi ham i denne kategorien ettersom alle i hans slekt og familie er klar over at han er homofil, og siden han likevel har klart å opparbeide et fungerende forhold til sin familie.

Andre har historier som er relativt uproblematisk, der foreldrene uten større om og men godtar deres orientering eller kjønnsidentitet. I vårt materiale gjelder det primært informanter med bakgrunn fra Latin-Amerika samt noen få med bakgrunn fra andre land, som har foreldre som er høyt utdannede og relativt sekulære. Slik går for eksempel historien til en homofil mann i 30-årene:

Da jeg var 22, da hadde det gått kanskje to–tre år at jeg ikke hadde noen jentekjærester, og da ringte min mor og lurte på ... ja – hvorfor hadde jeg ikke noen kjæreste? Jeg er ikke en modell, men jeg så ikke så forferdelig ut, for å si det sånn, hehe. Og da sa jeg med en gang «nei, men det kommer ikke til å bli noen jentekjæreste, i hvert fall», sa jeg. «Ja, men du har jo hatt noen jentekjærester», og jeg sa

«Ja, men det var egentlig de som nøt det, mer enn meg. Jeg liker ikke jenter». Og det eneste hun sa: «Nei, jeg trodde at jeg aldri skulle høre noe sånt» – det var det eneste hun sa. Men det ble ikke noe bråk. Familien min er ikke så veldig aggressiv, for å si det sånn. De er bare ... helt ok, liksom.

(Mann i 30-årene, homofil)

Slik han forteller det, hadde ikke familien noen problemer med orienteringen hans etter det. Informantene som forteller slike historier, er i et klart mindretall i materialet vårt – men de finnes.

For transpersonene i denne studien arter åpenheten seg noe annerledes kjønnsidentitet ofte er mer synlig enn seksualitet. Flertallet av transpersonene i denne studien er helt eller delvis åpne, men bare en av dem kan sies å være både åpen og integrert. Historien hennes har mange likhetstrekk med historiene til LHB-informantene over. Etter mye krancling og forsøk fra foreldrene på å få informanten til å kle seg som og oppføre seg som en mann rømte hun hjemmefra i tre måneder. Moren ringte og ringte, men informanten nektet å snakke med henne. Til slutt ga moren opp og sa at hun kunne få være hvem hun ville, så lenge hun bare kom hjem igjen.

Denne informanten er den eneste av transpersonene i vårt utvalg som beskriver kulturen i hjemlandet som mer eller mindre åpen og aksepterende overfor transpersoner. Det kan være noe av grunnen til at familien hennes til slutt aksepterte henne.

Åpen exit: Andre av dem som er åpne om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, har imidlertid opplevd at åpenheten får negative konsekvenser for deres forhold til familien eller til det etniske eller religiøse miljøet de tilhørte. Noen ble mer eller mindre kastet ut eller fikk trusler som gjorde at de valgte å dra sin vei og bryte kontakten med familien. Andre valgte selv å bryte kontakten fordi forholdet ble så problematisk og vanskelig. Her er for eksempel historien til en kvinne som rømte hjemmefra i tenårene:

I: Jeg ble sammen med kjæresten min da jeg var 17. Vi kunne ikke noe for det, vi bare forelsket oss i hverandre. Lenge holdt jeg det skjult for foreldrene mine, liksom, i flere måneder. Men til slutt måtte jeg si det. Faren min freaka helt ut da ... Ropte og skrek, kasta ting på meg og banka meg opp. Truet med å drepe meg. Så jeg måtte bare rømme.

F: Hadde du trodd på forhånd at det var det som ville skje?

I: Jeg var redd for det ..., men jeg hadde vel egentlig trodd at de bare ville bli veldig, veldig sinte og lei seg, men likevel aksepterte det til slutt. Men slik gikk det jo ikke.

(Kvinne i 20-årene, bifil)

Kvinnen endte da med å rømme til familien til kjæresten sin, som var etnisk norsk. Der bodde hun en periode, før hun og kjæresten flyttet for seg selv. Vi spurte om faren hadde fortsatt med å true henne, eller om hun hadde kontakt med andre i familien. Men faren hadde ikke fortsatt med å true henne. Han og moren bare brøt kontakten

og ville ikke lenger regne henne som sin datter. Hun hadde iblant noe kontakt med en søster, men dette visste ikke foreldrene om.

Som vi skal komme tilbake til i kapittel 4, er fysisk vold en del av bildet for flere av informantene som blir nødt til å bryte med familien. Men for andre av informantene har volden primært vært psykisk. En av informantene fortalte for eksempel om en oppvekst som var særdeles brutal, selv om han ikke ble slått eller banket. Han kom til Norge i voksen alder:

Foreldrene mine skjønnte nok tidlig at jeg var homofil. Og det godtok de ikke. Da jeg var 12–13 år, ga faren min meg hormonbehandling for at jeg skulle bli ordentlig mann, han trodde det skulle kurere meg. Men da det ikke fungerte, sluttet de. Så sa moren min til meg at det var bedre om jeg hadde vært en ordentlig jente enn å være en sånn femigutt. Derfor snakket hun ofte at hun kom til å kutte av meg tissen, sånn at jeg ikke lenger skulle være mann. Vi var en rik familie, men hjemme fikk jeg aldri noen ting, jeg måtte jobbe og skrape sammen penger selv. Og da jeg ble 15, dro jeg på et skoleår i utlandet, og de sa bare «ja, fint at du endelig drar herfra». Etter det har jeg aldri vært tilbake. Noen år senere fikk jeg beskjed om at de hadde gjort meg arveløs, og at de andre søsknene mine skulle arve alt. Jeg tror ikke de hadde lov til det, men jeg orket ikke slåss, vet du. Jeg tenkte at jeg uansett ikke ønsket å ta imot noe fra dem, etter alt de hadde gjort mot meg.

(Mann i 40-årene, homofil)

Den psykiske volden i denne historien er relativt ekstrem: Man kan vanskelig tenke seg verre ting for en tolvåring enn at hans egen mor jevnlig truer med å kutte av ham penisen, og at ingen andre i familien forsvarer ham. I andre tilfeller har den psykiske volden vært mindre ekstrem, men vedvarende og lavintensiv. De som har opplevd det, har ofte selv trukket seg ut av familien. Slik forteller en arabisk homofil mann om forholdet til familien:

Altså, jeg er ikke redd for at noe farlig skal skje eller noe. Jeg har livet mitt her [på bostedet], og de bor der [annet sted i landet]. Og de har godtatt det i betydningen at de ikke truer meg og ikke har kasta meg ut av familien. Men hver eneste gang pappa ringer, så spør han bare om jeg ikke skal gifte meg og få barn snart. Skal du ikke gifte deg, skal du ikke gifte deg, skal du ikke gifte deg snart, ya >ani. Og han later som om han ikke hører når jeg sier at det ikke kommer til å skje. Og mamma bruker enhver sjanse hun får, til å snakke om hvor ekkelt det er med homofile menn, selv når jeg hører på, og så later hun som om hun har glemt at jeg er homofil. Så i praksis har jeg ikke kontakt med dem. Nesten ikke. Jeg orker ikke. De bare uttrykker forakt for måten jeg lever på, og mas om at jeg skal gifte meg. På et punkt så orket jeg bare ikke mer. Jeg trakk meg unna.

(Mann i 20-årene, homofil)

For denne mannen var altså exiten fra familien delvis selvvalgt. Han ble ikke kastet ut og opplevde ikke fysisk vold eller trusler. Likevel opplevde han foreldrenes holdning som så ubehagelig og vedvarende at han valgte å trekke seg ut av familien. I dag snakker han på telefon med foreldrene en sjelden gang, men ellers har han ingen kontakt med familien.

Blant transpersonene i studien har flere opplevd å måtte bryte eller hatt ønske om å bryte kontakten med familien i lengre eller kortere perioder etter at de ble åpne om sin kjønnsidentitet. Noen har fått bedre kontakt med familien igjen etterpå, andre ikke. En av informantene turte aldri å snakke med familien direkte, men valgte heller å sende et brev hvor hun la ved bilder av seg selv som kvinne etter at hun kom til Norge:

Jeg har aldri snakket med dem direkte fordi det var meningsløst. De ville aldri ... De vil ikke høre det. Jeg skrev til dem et brev som hevn og for å forklare hvem jeg er, og hva jeg er, hva jeg vil bli. Og de var sjokkert. De sa ... Min far gikk til et akuttrom i et sykehus. Det er sånn det er for dem.

Etter episoden ble kontakten avsluttet, og informanten ble kastet ut av hjemmet. I dag har informanten kun kontakt med en kusine. Resten av familien og slektninger snakker ikke med henne. En annen informant valgte å komme ut som lesbisk i stedet for å si noe om kjønnsidentitet:

Jeg kom ut som lesbisk! Hah! Og jeg har aldri, aldri identifisert meg som lesbisk. Jeg mener det på ordentlig. Ikke en gang bifil har jeg vært ... Jeg blir kvalm når folk sier at jeg er bifil eller lesbisk. Men det er en måte å forklare at jeg aldri kommer til å ville gifte meg med en cis-mann eller ville ha en cis-mann i mitt liv.

Denne informanten valgte å ikke være åpen om sin kjønnsidentitet for å gjøre det enklere for foreldrene å forstå og samtidig minske kaoset som ville oppstå for dem. Men samtidig ønsket hen også å beskytte seg selv fra eventuelle reaksjoner og konsekvenser:

F: Hvordan tror du de ville reagert [hvis du fortalte om din kjønnsidentitet]?

I: Da tror jeg at det ville blitt enda mer at jeg var syk. Det tror jeg faktisk. Noe sånt. At det blir litt mer drama. Jeg får nok være mer i fred [nå]. Jeg er heller rejected og snakker ikke med dem, enn at de vil forsøke å hjelpe meg. Cure me.

Informanten uttrykker en opplevelse av at det ses som verre å være trans enn å være homofil ettersom homofili er noe som faktisk snakkes om, mens transpersoner ikke finnes. Dette er noe flere av informantene gir uttrykk for. Noen har opplevd å delvis bli akseptert som homofile, men forteller at så fort de begynte å snakke om kjønnsidentitet, ble det verre.

Det halvåpne rommet: å mestre den sosiale navigasjonskunsten

Et vanlig mønster blant våre informanter er å leve i det vi har kalt et halvåpent rom. De som lever i dette sosiale rommet, er opptatt av å styre og kontrollere informasjonen de avslører om seg selv: De er åpne om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet overfor noen, men ikke overfor alle. Hvem de er åpne overfor, varierer: Noen er åpne overfor enkelte familiemedlemmer, men ikke overfor hele familien. Andre er åpne overfor familien, men ikke overfor den bredere slekta. Andre igjen er åpne overfor venner, men ikke overfor familien. Årsaken til at folk velger denne strategien, ser ut til å variere. For noen bare blir det slik, uten noen dramatisk årsak – de er rett og slett ikke komfortable med at alle vet om deres kjønnsidentitet eller seksuelle orientering. For andre dreier det seg om at man frykter konsekvensene dersom feil person får vite om det. De personene som har det slik, opplever det ofte som stressende og slitsomt å navigere sosialt i det halvåpne rommet de befinner seg i (Grønningsæter & Nuland gjorde det samme funnet i sin rapport om homofile samer fra 2009).

En i denne sammenhengen lite dramatisk versjon av historien om det halvåpne rommet finner vi hos en av informantene, en bifil kvinne i 20-årene. Hun holder den seksuelle orienteringen sin skjult for vennene sine, men er åpen med foreldrene:

I: Akkurat nå er det bare én av vennene mine som vet at jeg er bi. Men familien min vet om det. Altså, foreldrene mine og brødrene mine, ikke slekta mi. Det er mer fordi mamma ikke vil at jeg skal være ... det er mer å holde det skjult. Jeg er egentlig det første jentebarnet som bestemor fikk, ikke sant, så da var jeg liksom den første jenta i hele slekten av vår generasjon, så mamma vil ikke at slekta skal vite det.

F: Men vennene dine vet det ikke?

I: Nei. De har kjent meg med å være heterofil, ikke bifil. Jeg vet ikke hvordan de kommer til å takle det.

F: Hva er du redd for?

I: Jeg er redd for å miste dem – selvfølgelig. Eller, de som er jenter. Guttene vet det. Jeg har ikke så mange guttevenner nå, men de fleste guttene jeg kjenner nå, vet at jeg er bifil. Men av bestevenninnene mine er det bare én som vet det. Jeg vet ikke hvordan de kommer til å reagere. Har jeg løyet til dem alle disse årene vi har vært venner? Ikke sant! I går, for eksempel, var jeg hos den ene bestevenninnen min som ikke vet noe som helst. Hun snakket om de attraktive mennene på TV. Da tenkte jeg inni meg «OK, den jenta her trenger å få vite at jeg liker både jenter og gutter». Men så tenkte jeg etterpå «Nei, jeg tror ikke jeg skal si det ennå». Så jeg tenker når tiden er inne, sier jeg det til henne også.

F: Men synes du på en måte at venninnene dine generelt er litt homofobe, eller er det mer at du er redd for ...?

I: Det er egentlig mest at jeg er redd. Jeg vet at de ikke er homofobe.

Informanten fortalte så en historie som er illustrerende: En dag hadde hun sendt ut en melding på sosiale medier som kunne tolkes som at hun var lesbisk eller bifil, men som også kunne tolkes på andre måter:

Da ringte venninna mi og bare «Du, har du blitt lesbisk?». Da begynte jeg å le og holdt på å si at jeg var det. Men så tenkte jeg at jeg heller fikk si at det ikke var det jeg hadde ment. «OK, ja, men det er jo greit». Hun sa jo også med en gang at hun ikke hadde sluttet å være venn med meg hvis jeg ble lesbisk.

F: Da kan det hende det går bedre enn du frykter, hvis du sier det.

Det var akkurat det jeg tenkte. Men så tenkte jeg: «Nei...»

(Kvinne i 20-årene, bifil)

Som dette sitatet viser, bruker denne kvinnen mye mental energi på å vurdere hvem hun kan være åpen overfor, og hva som vil bli konsekvensene hvis hun er åpen. Hun forsøker å navigere sosialt på en sammensatt måte. Det er for eksempel rimelig å tolke historien om meldingene på sosiale medier som et forsøk på å si noe om seg selv til omgivelsene. Forsøket lyktes nesten ettersom hennes bestevenninne umiddelbart ringer opp og spør om hun er lesbisk. Likevel velger hun i siste øyeblikk å trekke seg ut og ikke komme ut overfor venninna.

Blant informantene er det imidlertid vanligere andre veien: at de er åpne overfor en del av vennene sine, men ikke åpne overfor familien eller en del av familiemedlemmene. En ung homofil informant fortalte for eksempel at han i mange år hadde vært åpen overfor moren og broren sin og alle de jevnaldrende på skolen. Faren i familien levde imidlertid svært avsondret fra resten av familien, selv om foreldrene fortsatt var gift, og informanten fortalte at han og faren ikke hadde noe godt forhold. Derfor hadde han ikke sagt noe om sin seksuelle orientering til faren, selv om han antok at faren allerede kunne ha skjont det.

I: Mamma vet det, men ikke pappa. Fordi jeg er veldig usikker på hvordan faren min ser på verden. Jeg synes at han er veldig ... veldig spesiell – gammeldags. Så jeg ... jeg har ikke følt behovet for å fortelle ham det. Dessuten synes jeg at hvis han har lagt merke til at jeg er homo, så er han blind [...]. Hadde han vært åpen for det, så hadde han klart å se det for lenge siden.

F: Er du redd for at noe skal skje hvis faren din får vite om det?

I: Ja. Jeg har kanskje ikke stor slekt her i Norge, men pappa kjenner veldig mange folk i Oslo. Han kjenner en del taxisjåfører, han kjenner folk som jobber på grønnsaksbutikker osv. [...] derfor er det litt sånn at man ... jeg må passe på hva jeg driver med. For hvem som helst kan legge merke til meg, og hvem som helst kan kommentere det videre, også til pappa.

F: Så du tror at hadde du sagt det til faren din, så kunne du fått problemer?

I: Jeg tror det. Men jeg prøve å være modig – det er litt sånn «skummelt modig», men jeg har gått hånd i hånd med kjæresten min flere ganger og ... det er litt sånn – jeg tar sjansen.

F: Så du er ikke redd for at noe skal skje ... at det skal komme noen og -?

I: Jo da, jeg er kjemperedd for det. Men jeg prøver å gi faen i det.

F: Men kan du se for deg at du sier det til ham ved ett eller annet tidspunkt, eller?

I: Ja. Jeg ser for meg at jeg sier det til ham dagen jeg flytter ut ... i den duren der.

(Mann i tenårene, homofil)

Også denne informantene bruker mye mental energi på å navigere i det sosiale terrenget. På den ene siden vet både moren og broren om det, og alle hans jevnaldrende skolekamerater vet om det. Det virker på en måte vanskelig å forestille seg at denne informasjonen ikke allerede har nådd faren, særlig ettersom informantene forteller at han alltid har framstått som en relativt feminin gutt. På den annen side gjør denne usikkerheten at han går rundt og er engstelig for hva som kan skje dersom faren får vite om det.

De informantene i det halvåpne rommet som mestret det best, var de som levde i halvåpne rom der geografien var avgjørende: Deres sosiale omgangskrets på bostedet var klar over deres seksuelle orientering eller deres kjønnsidentitet, mens familien på hjemstedet eller i opprinnelseslandet ikke visste noe. Flere av informantene hadde migrert til Norge på grunn av muligheten til å leve åpent som LHBT-person her (det skriver vi mer om i kap. 5). Mange av dem hadde fortsatt ikke sagt noe til sin familie i hjemlandet. En homofil mann fra Afrika, for eksempel, var den eneste fra sin slekt som var i Norge. Han hadde mange søsken og en mor som fortsatt var i live. Av dem var det bare én søster som visste om det.

I: Jeg har fortalt det til én av søstrene mine. Det er hun jeg alltid har vært nærmest, og som er den mest åpne og moderne. De andre vet det ikke.

F: Har du tenkt å si det noen gang?

I: Nei ... egentlig ikke. De trenger ikke vite det. Jeg har det fint sånn som jeg har det her i Norge. Det vil bare komplisere det hvis flere i familien får greie på det.

(Mann i 30-årene, homofil)

Informantene som opplevde lignende situasjoner, så ut til å leve greit i det halvåpne rommet: I hverdagen var det ingen de trengte å skjule noe for.

En av transpersonene i studien lever også i det halvåpne rommet. Han er åpen for venner og noen selekterte familiemedlemmer, men kun delvis for foreldrene. Blant venner kan informantene leve ut sin mannlige kjønnsidentitet og tiltales av dem med mannlige navn og pronomen. Foreldrene har han derimot ikke våget å fortelle om sin

mannlige kjønnsidentitet til, men har i stedet sagt at han ønsker å være mer androgyn. Informanten bor fortsatt hjemme og har ikke startet med kjønnsbekreftende behandling eller offisielt skiftet navn. Likevel har han sakte, men sikkert begynt å endre utseendet sitt mot et mer maskulint kjønnsuttrykk: klippe håret kort, la kroppshår gro, «binde» brystene (for å få flatt bryst) og «pucke» (å ha et penislignende objekt i buksa eller undertøy, brukt for å gi inntrykk av at man har en penis). Informanten forteller at åpenheten og støtten fra vennene har gjort at han etter hvert har blitt mer åpen hjemme, men han opplever likevel lite aksept av foreldrene, og han ser derfor utflytting som eneste mulighet for å kunne leve ut sin kjønnsidentitet.

Det lukkede rommet: å vokte sin hemmelighet

Blant våre informanter var det en liten gruppe som levde i det vi har kalt et *lukket rom*. Med det mener vi at de har erkjent overfor seg selv og/eller andre at de har en seksuell orientering som bryter med heteronormen, eller at de har en kjønnsidentitet som bryter med de vanlige kjønnsnormene. Men de var ikke åpne overfor spesielt mange om dette: De kunne være åpne overfor noen få utvalgte venner eller familiemedlemmer eller overfor helt utenforstående slik som oss forskere. Sannsynligvis er dette en gruppe som er kraftig underrepresentert i vår studie. De vi kom i kontakt med, var stort sett folk som allerede var mer eller mindre åpne – og som derfor kjente andre som kjente noen som kjente oss, osv. Videre er dette en gruppe der man rimeligvis går med en del frykt for å snakke med noen om dette ettersom det vil være en grunn til at man ikke har gått ut av det lukkede rommet. De informantene i denne kategorien som vi kom i kontakt med, ble vi enten kjent med via anonyme kanaler på nettet eller via Skeiv Verden: Da var det folk som knapt hadde sagt det til noen, men som hadde kontaktet Skeiv Verden for å ha noen å prate med.

En homofil vi snakket med, som hadde afrikansk bakgrunn, oppga for eksempel at han hadde visst siden han var liten, at han var homofil. Men han hadde ikke sagt det til noen før nå nylig, en psykolog. Og siden det hadde han fortalt det til to venner i Oslo, som også var utenfor hans daglige omgangskrets.

I: Jeg vil si at jeg er homoseksuell. Og det har jeg på en måte visst siden jeg var ganske ung, egentlig.

F: Hvor ung? Ti? Fem?

I: Nei, nei! Før det sikkert. Det er klart ... Man vet ikke hva det er, men man vet at man er litt annerledes i forhold til hva man gjør, og hvordan man tenker [...]. Og første gang jeg sa det ... jeg kom ut for ett år siden. Jeg sa det for første gang til en person som jeg ikke, på en måte, hadde noen interesse for ... da var det psykologen min. Det var noen måneder siden.

Årsaken til at han ikke hadde sagt det til noen, var sammensatte. For det første hadde han opplevd en del andre utfordringer i livet knyttet til jobb og utdanning, som han hadde opplevd som mer presserende så langt. Men han antok også at han kunne miste kontakten med familien sin hvis de fikk vite at han var homofil.

F: Hva tror du hadde skjedd hvis du hadde sagt at du var skeiv, til familien din?

I: Det er faktisk noe jeg ikke orker nå. For jeg forstår miljøet så godt at ... det er ikke noe man diskuterer [...]. Jeg husker at jeg satte meg ned foran TV-en sammen med [et familiemedlem] og noen venner av henne, menn og kvinner også, og hennes to døtre, og så kommer det på TV et vanlig TV-show, det som går på TV2 eller TV Norge ... og så kommer to skuespillere som blir fremstilt som homofile og liksom skal være sammen. Og den reaksjonen de gir da, for meg, da tenker jeg bare, tenk om jeg hadde sagt ... det blir en type ... hvordan kan man si det? Disgust, på en måte. Det er veldig ekstremt.

F: Jeg skjønner hva du mener. Men er du – det er kanskje også personlig å spørre om – men er du redd for at noen skal finne ut at du er skeiv?

I: Jeg vil ikke si at jeg er redd. Jeg føler meg ikke «redd-redd». Ikke at jeg er så tøff, men det har på en måte alltid manglet ... jeg har alltid vært litt forsiktig. Men jeg orker ikke argumenter. Jeg vil ikke ... hvis jeg blir truet på livet, må jeg naturligvis gå til politiet eller noe sånt. Da blir det med en gang sånn ... jeg blir jo mer bekymret hvis noen sier at de faktisk er på utkikk etter meg fordi jeg er den typen. Kanskje ville jeg vært redd hvis jeg snakket ut i media om at jeg var det. Da ser hele miljøet på meg.

(Mann i 20-årene, homofil)

En kvinnelig informant fortalte at hun tidligere hadde levd i et fullstendig lukket rom, selv om hun nå var noe mer åpen. Men hun hadde kontakt med andre somaliere som levde i lukkede rom:

I: Jeg har kontakt med flere homofile med samme bakgrunn som meg, både menn og kvinner. Men alle er jo gift, men med motsatt kjønn, og alle de kvinnene har barn. De er ikke lykkelige for de lever et dobbeltliv. Er gift med en mann og er utro mot sin mann og –

F: Utro med damer, da?

I: Ja. Og, ikke sant, man må jo leve også. En av de første [lesbiske] jeg møtte, fortalte meg den gangen, det husker jeg: «Det som er så positivt, er at det er ingen mistanke om det – om kvinner er sammen så mye, så er det ingen som mistenker det». Ja, for det er jo vår kultur at kvinner er sammen og menn er sammen. Så man klarer å ligge skjult så lenge man vil. Så lenge man ikke utfordrer noen – kler seg utfordrende og, ikke sant, så er det greit. Og så kan man ha det forholdet på sida. Men det er samtidig risikabelt – hvis det blir oppdaget. (Kvinne, lesbisk)

Denne fortellingen har vi bare hørt fra én informant, så det er vanskelig å vite hvor utbredt fenomenet hun forteller om, eventuelt er. På samme tid tyder fortellingen på at det i noen miljøer kan foregå ting under overflaten: Menn som har sex med menn, og kvinner som har sex med kvinner, men som fortsetter å være gift og opprettholde et heteronormativt familieliv. Dette er likevel aspekter ved de lukkede rommene vi ikke klarte å nærme oss godt nok under feltarbeidet. Når det gjelder homofile menn, fra ulike etnisk bakgrunn, har imidlertid flere fortalt at saunaene er en viktig møteplass for dem som lever i lukkede rom. Der kan man møtes og ha sex med andre menn, uten altfor stor fare for å bli gjenkjent av andre.

Det kan være fristende å si at utvalget i studien viser at transpersoner er mer åpne om sin kjønnsidentitet enn LHB-personer er om seksualitet, siden flertallet av våre transinformanter er helt eller delvis åpne. Det vil likevel være en forhastet konklusjon. Det er grunn til å tro at mange transpersoner også lever lukket og skjult med en dobbel identitet. Flere av informantene forteller om perioder av lukkethet hvor kjønnsidentiteten deres kun fikk komme fram når de var alene hjemme eller innelåst på rommet sitt. En av informantene prøvde å skjule seg ved å leve mest mulig som en maskulin mann fram til hun flyktet til Norge:

En dag begynte jeg å være en mann. Jeg sa: «Okay, kanskje de har rett? Vi er syke. Jeg er en mann, jeg må være en mann, sant?» Og jeg prøvde å være en mann. Det var virkelig et forferdelig forsøk. Jeg gjorde det for mer enn to år. Jeg gjorde masse body building som gjorde meg mer maskulin. Det er min største anger. Fordi jeg gjorde mye hard trening. Jeg var virkelig svak.

Informanten giftet seg til slutt med en kvinne, men uansett hvor mye hun prøvde å få vekk sitt feminine uttrykk, sin væremåte og sine lyster, gikk det til slutt ikke, og hun bestemte seg for å forlate landet for å leve ut sin kjønnsidentitet.

En annen informant beskriver en redsel for ikke å bli anerkjent som en person med et annet kjønn, ikke bare av familien, men også venner:

Men det har jeg ikke turt å si til så mange. Fordi jeg opplever at det å være genderqueer ikke er akseptert i det hele tatt. Jeg opplever at folk ser det som en liten trendsak. Jammen, da er du en hen, litt kul. Og tar bare hele min kjønnsidentitet og gjør den til ingenting. Gjør den til noe ytterlig. Det er ganske provoserende, for jeg har hørt folk si at de opplever det som en trendsak. Og jeg ser det også når folk mener det, men ikke sier det.

Denne informanten lever mest lukket av alle transinformantene. Han definerer seg utenfor den tradisjonelle tokjønnsmodellen, og opplever skepsis og mistro til sin kjønnsidentitet, også i skeive organisasjoner og miljøer. Å ha en mellomposisjon eller et ikke-kjønn oppleves som mer provoserende og truende for menneskene rundt. De informantene som klart definerer seg innenfor tokjønnsmodellen, ser ut til lettere å bli

akseptert i både det norske og det etniske miljøet, mens de som definerer seg et sted imellom, i større grad opplever å ikke bli trodd eller å bli misforstått.

2.2 Selvføståelse og identitet

Identitetsdiskursens seier?

I flere av de tidligere studiene om LHB-folk i norske minoritetsmiljøer har det vært et viktig poeng at en del av informantene lever i en spenning mellom identitetsbaserte og handlingsbaserte syn på homofili eller homoseksualitet, slik vi var inne på i innledningskapittelet. Denne distinksjonen er for eksempel godt beskrevet i Stephen Murray og Will Roscoe sin bok *Islamic Homosexualities*. De viser hvordan homoseksuelle handlinger i mange muslimske land har blitt pragmatisk tolerert helt opp til vår tid, så lenge det ikke truet heteroekteskapets posisjon (Murray & Roscoe 1997). I mange muslimske land var antakelig sex mellom menn, og kanskje også mellom kvinner, langt mer utbredt enn det lenge var i Vesten, kanskje på grunn av segregeringen mellom menn og kvinner. De viktige distinksjonene handlet ikke om hetero/homo, men om aktiv/passiv: Den passive var den som ble penetrert – noe det kunne hefte et sosialt stigma ved – mens den aktive var den som penetrerte, noe som ble forbundet med maskulinitet og kontroll. Paradoksalt nok kan situasjonen for mennesker i muslimske land med seksuell draging mot eget kjønn ha blitt vanskeligere på grunn av det kulturelle møtet med Vesten. De siste 40 årene har homofili i Vesten gjerne blitt omtalt som en identitet eller livsstil, der man skal «komme ut av skapet» (Sedgwick 1990). En slik identitetsbasert forståelse av homofili utgjør en større trussel mot den tradisjonelle sosiale orden enn den tradisjonelle måten å tenke på, der heteroekteskapet primært var en sosial institusjon som de homoseksuelle handlingene kunne sameksistere med. I flere muslimske land har man de siste årene rapportert om flere tilfeller av vold mot antatt homofile menn, noe som kan ha sammenheng med disse sosiale prosessene (Bangstad 2009). De samme distinksjonene kan for øvrig gjenfinnes i andre land i verden, for eksempel i Latin-Amerika (Prieur 1993); Kristiansen 1998).

Dette poenget var for eksempel sentralt i Bera Moseng sin pilotstudie fra 2003, der hun viet et helt kapittel til ulike kulturelle forståelser av seksualitet. Alle hennes informanter var førstegenerasjonsinnvandrere, og de hadde derfor førstehånds erfaring med andre diskurser om homoseksualitet enn det som har vært vanlig i Norge de siste tiårene. På denne bakgrunn er det påfallende at vi i løpet av feltarbeidet ikke merket noe særlig til såkalte handlingsdiskurser om homoseksualitet. Nesten alle våre LHB-informanter har opplevd at deres seksuelle orientering er noe de «er», og ikke noe de «gjør». Her er for eksempel et utdrag fra et intervju med en homofil mann i 20-årene:

F: Definerer du deg som homofil?

I: Ja, jeg definerer meg som veeldig homofil.

F: Veldig homofil. Veldig homo med andre ord. Hehe, jeg skjønner [latter].

I: Nei, det er ikke et eneste bånd hetero i meg [latter].

(Mann i 20-årene, homofil)

Det er imidlertid noen unntak. En av de kvinnelige informantene definerte seg som «skeiv», selv om hun sa at hun nesten utelukkende hadde vært tiltrukket av kvinner: Hun var rett og slett ikke komfortabel med å plassere seg selv i en bås. En annen av de kvinnelige informantene, en kvinne i 30-årene som hadde levd i et kjærlighetsforhold til en annen kvinne i mange år, ville heller ikke definere seg som lesbisk – ettersom hun opplevde «lesbisk» som et belastet og skittent ord. I intervjusituasjon var intervjueren noe for bardus og lot ikke informanten selv definere sin situasjon først. Da utspilte det seg slik:

F: Jeg fikk tips fra [person x] om at jeg kunne kontakte deg siden du har bakgrunn fra [land x] og er lesbisk ...

I: Nei, nei, det er en misforståelse her! Jeg er ikke lesbisk. Da må du ha hørt feil.

F: Å ja, da beklager jeg! Hun sa at du hadde vært kjæreste med en annen dame i mange år, nemlig.

I: [stille] Ja, det har jeg. Vi har vært bestevenner og delt livene våre lenge. Men ... det er ikke fordi jeg er lesbisk. Vi bare elsker hverandre. Det var skjebnen som ville det slik.

(Kvinne i 30-årene, udefinert seksuell orientering)

Denne kvinnen hadde heller ikke noen selvforståelse som «skeiv», «queer» eller «bifil». Hun ønsket rett og slett ikke å identifisere seg som lesbisk ettersom det var et belastet ord for henne. Slik hun opplevde det, var det nærmest en skjebne som var kastet over henne at hun hadde begynt å elske en annen kvinne. Det hadde ikke noe med seksuell orientering å gjøre.

Men disse historiene utgjør likevel unntakene. Langt de fleste LHB-informantene har en klar opplevelse av å være enten bifile, lesbiske eller homofile, og de opplever at dette er noe medfødt som de ikke har valgt selv. Dette er kanskje ikke så overraskende i seg selv, all den tid de fleste av oss opplever at vår identitet er relativt rotfestet og ikke er noe som konstrueres fra dag til dag. Videre kan det være at feltarbeidet førte til en betydelig seleksjonseffekt – altså at vi fikk et skeivt utvalg med informanter, som i liten grad er representativt – ettersom vi rekrutterte informanter via arenaer der identitetsbaserte forståelser av seksuell orientering ofte er i fokus: Skeiv Verden, utesteder for LHBT-personer og nettstedet Gaysir.

Men mer overraskende er det at vi ut fra det informantene fortalte om miljøene de kom fra, heller ikke kunne spore noen diskurs om homoseksualitet som noe situasjons- og livsfasebetinget som gjerne kan sameksistere med heteronormativt familieliv. Nå skal vi selvfølgelig være forsiktige med å trekke generelle slutninger ut fra et så begrenset kvalitativt datamateriale som det vi har her. Likevel fant vi noen tydelige trekk som vi tror sier noe om tendenser i de minoritetsgruppene informantene våre har bakgrunn fra. Flere av de førstegenerasjonsinnvandrerne som definerte seg som homofile, hadde nemlig møtt relativt like reaksjoner i familien i hjemlandet da de kom ut. De fikk høre at det var greit å ha sex med menn, i hvert fall så lenge man var den aktive parten – men fedrene deres forstod ikke hvorfor det skulle hindre dem i å gifte seg? En latinamerikansk mann sa det slik:

I: Faren min ville ikke akseptere det da jeg sa at jeg var homofil. Ikke i det hele tatt. Først ville han ikke høre snakk om det i det hele tatt og ville ikke prate med meg, bare var sint. Men så [sa] han til meg, selv om han ikke sa det så høyt da, at det var greit hvis jeg bare ville gifte meg, og at jeg dessuten var den som var aktiv – så lenge jeg penetrerte andre. Men det var ikke greit hvis jeg lot meg penetrere, sa han.

F: Fikk du inntrykk av at han selv hadde hatt sex med menn?

I: Jeg spurte ikke om det. Men jeg fikk det inntrykket, ja.

(Mann i 40-årene, homofil)

Dette sitatet viser hvordan handlingsdiskursen om homoseksualitet var svært levende for informantens far. Selv om informanten hadde en klar identitet som homofil, altså som noe han var, og som inkluderte gjensidig sex med andre menn, var dette fremmed for faren. For faren var sex med andre menn noe som kunne sameksistere med heterofilt ekteskap. Det viktige var å bevare sin ære som mann og være den parten som penetrerte.

Det interessante er at vi knapt finner spor av denne type interaksjoner i det våre informanter forteller om møtene med sine foreldre eller familier her i Norge. Mange forteller riktignok om press fra foreldrene om å gifte seg heterofilt. En mann som hadde vokst opp i Norge, sa det slik:

For foreldrene mine dreier alt seg om fasade. At sønnen deres skal få seg en ordentlig familie, tjene bra, liksom, bli en de kan være stolt av utad. De driter i om jeg er lykkelig eller ikke. De vil bare at jeg skal gifte meg og gi dem barnebarn og hele den greia der.

(Mann i 20-årene, homofil)

Dette er likevel noe annet enn historien til den første informanten. Her blir ikke informanten fortalt at homofili ikke skulle være en legning, men en handling. Han blir snarere bedt om å leve dobbelt og gå inn igjen i skapet.

Dersom handlingsdiskurser var rådende, hva kunne man da forvente ville skje når informantene kom ut som homofile eller lesbiske? Vår tolkning er at det rimelige da, ville vært at de fikk høre ting som «du vokser det av deg», «men det er vel bare sex?», eller lignende. Antydninger om slikt er ikke fullstendig fraværende i vårt materiale, det skal sies. Likevel er det slående hvor lite vi hørte om denne typen reaksjoner. En del foreldre tolket det som en sykdom som eventuelt kunne kureres (eller i noen tilfeller bankes ut av de unge). Men også å se på seksuell orientering som en sykdom innebærer å se på det som et trekk ved en person og ikke bare som en handling vedkommende gjør. Flere har også fortalt om hvordan foreldre og familiemedlemmer kan snakke om «homofile» som en viss type mennesker. En av informantene, en homofil mann med pakistansk bakgrunn, fortalte dette om hvordan homofile kunne bli omtalt i hans miljø:

I: Det var en gang han [en kjent norsk homofil mann] kom på TV, og så satt jeg der med foreldrene mine. Plutselig sier de «ja, han er jo nummer to-person».

F: Hva betyr det?

I: De sier at «han er nummer to-person», altså at han er homofil.

F: Er det pakistansk eller urdu uttrykk for –

I: Ja, det er det. Vi sier jo at – altså i vennegjengen og sånt – hvis vi sier om en venn at han er homofil, så sier vi at han er «nummer to-person», hehe.

F: Men hvorfor «nummer to»?

I: [ler] Nei, altså vi sier jo at hvem som helst er jo hetero, ikke sant – og så definerer vi bare de som ikke er det, som nummer to-person.

F: Er det et vanlig uttrykk i Pakistan?

I: Nei, det er ikke det. Det er bare noe vi har laget, egentlig.

F: Og foreldrene dine sier det også?

I: De sa det plutselig en dag. Det er to–tre år siden nå.

F: Var det ment negativt eller mer sånn bare «ja, sånn er han», liksom?

I: Jeg tolket det som negativt.

Ut fra det informanten forteller, er det tydelig at det i hans pakistanske miljø finnes en klar språklig og begrepslig kategori for homofile (i det minste for homofile menn). Man kan være (i hvert fall) to typer personer: en heterofil nummer-én-person og en homofil nummer-to-person. Denne informanten var selv blant dem som levde i det halvåpne rommet: Han var åpen overfor en del venner og overfor ett familiemedlem. Likevel vil antakelig foreldrene ha en mental kategori å plassere ham inn i skulle han en dag bli åpen med dem også: Han vil være en homofil nummer-to-person.

Også annen anekdotisk informasjon vi ble kjent med i løpet av feltarbeidet, tyder på at synet på homofili og homoseksualitet kan være i endring i en del minoritetsmiljøer

i retning av et mer identitetsbasert syn. Tidligere har enkelte islamske talspersoner i Norge blitt kjent for påstander som at «det ikke finnes muslimske homofile i Norge» (Basim Ghozlan, forstander i Det islamske forbundet), eller «jeg har ikke sett dem [de homofile], så jeg er veldig skeptisk til at de finnes. Hvis de finnes, er de ganske få. Jeg tror man kan telle antall homofile muslimer i Norge på én hånd» (Senaid Kobilica, tidligere leder for Islamsk Råd Norge). Verken Ghozlan eller Kobilica gikk i detalj, men man kan anta at noe av bakgrunnen for slike uttalelser er det tradisjonelle synet på homoseksualitet der det er en handling og ikke en legning. Gitt en slik forståelsesramme kan det gi mening å si at det «ikke finnes» homofile. Flere informanter fortalte imidlertid at det nå, i det skjulte, finnes «selvhjelpsgrupper» for muslimske homofile i regi av anerkjente muslimske religiøse miljøer for folk som ønsker å bli heterofile. Slike tilbud har lenge eksistert i evangelikale kristne miljøer i USA. Vi snakket ikke direkte med deltakere i slike grupper og kan derfor ikke si noe mer om dem. Men dersom det eksisterer slike grupper, så forteller det om en endring i diskursen om homofili og homoseksualitet i religiøse muslimske miljøer: Fra å være noe som enten «ikke fantes» eller man ikke snakket om, ser det ut til å være på vei til å bli noe som anerkjennes – i betydningen at man anerkjenner at det finnes mennesker som har en klar opplevelse av at de selv er homofile. Videre hørte vi også historier om ultrakonservative såkalte salafi-miljøer der homofile muslimer også kunne bli integrert. Det var ikke noe problem å fortelle at man var homofil i disse miljøene, i det minste til lederne, så lenge man ikke levde ut orienteringen. Denne måten å tenke på om homofili har lenge vært utbredt også i konservative kristne miljøer: Man fordømmer homofile handlinger, men anerkjenner at homofili kan være en legning og ønsker å møte individuelle homofile med respekt.

Det skal igjen understrekes at materialet vi bygger disse tolkningene på, ikke er veldig omfattende. Det er derfor ikke mulig å si sikkert hvorvidt disse tolkningene er riktige og sier noe om bredere tendenser i minoritetsgruppene som informantene våre tilhører, eller om dette skyldes skjevheter i datamaterialet. Dersom tolkningene våre stemmer, ville det imidlertid være i tråd med mye forskning på verdiendring og assimilering blant innvandrergupper (Gordon 1964; Alba & Nee 2005). Innvandrergupper som kommer til nye land, pleier over tid ta til seg de verdiene og forståelsesformene som råder i det nye landet, selv om denne prosessen ikke nødvendigvis skjer umiddelbart (Portes 2010). Når det gjelder homoseksualitet og homofili, kan man tenke seg at dette lett vil kunne skje. Den identitetsbaserte diskursen om homofili i Norge og Vesten er nemlig sterkt artikulert: Den finnes i media, den er tydelig, og de fleste er klar over at denne diskursen er der. Den tradisjonelle diskursen om homoseksualitet som noe man gjør, og ikke noe man er, er imidlertid ikke sterkt artikulert på samme måte. Tvert imot: Roscoe og Mitchell kalte for eksempel sitt essay om tradisjonell arabisk homoseksualitet *The will not to know* (Murray & Roscoe 1997). Snarere enn å være en praksis som blir positivt forsvart, har dette vært en praksis som har vært der, men som man ikke har snakket høyt om. Det er derfor ikke urimelig å tenke seg at handlingsdiskursen om

homoseksualitet raskt vil assimileres bort til fordel for den identitetsbaserte diskursen om homofili etter at innvandrere har kommet til Vesten.

Å definere seg som kjønn

Blant transpersonene i utvalget utarter identitetsdiskursen seg noe annerledes da identitet er knyttet mer direkte til kjønn og ikke seksualitet. I en norsk kontekst har det som tidligere nevnt versert store diskusjoner når det kommer til begreper og definisjoner vedrørende kjønnsidentitet. Blant informantene i dette utvalget har det ikke blitt beskrevet noen motstand mot å bruke begrepet transperson, det betyr likevel ikke at en kvinnelig eller mannlig identitet er noe mindre framtrepende for den enkelte. Flertallet av informantene beskriver sin identitet som kvinne eller mann, men legger ikke skjul på at de også er «trans», og bruker selv dette begrepet – med unntak av en informant, som i stedet for trans omtaler seg selv som «lady boy», et asiatisk begrep som brukes for å beskrive en veldig feminin mann, en transkvinne eller et tredje kjønn (Totman 2003).

Selv om transpersonenes identitet først og fremst er knyttet til kjønn, har de likevel noen av de samme opplevelsene som LHB-informantene, da mangel på informasjon om kjønnsidentitetstematikk har ført til at flere av transinformantene først har kommet ut som homofile eller lesbiske. En av informantene beskriver det slik:

Men som sagt så kunne jeg ikke så mye om det og var aldri så sikker på ting. Jeg gikk jo bare ut for å være homo først. Jeg tenkte da er jeg sikkert bare homo, for jeg visste at jeg likte jenter. Og så tenkte jeg at jeg bare ... Homojenter er sånn da. At man ikke egentlig er så glad i bryst, og jeg vet ikke. Jeg visste ikke helt hva det var jeg var.

Flere av informantene beskriver en oppvekst fylt med usikkerhet og forvirring knyttet til egen kjønnsidentitet. Til tross for denne usikkerheten er det kun en av informantene som uttrykker en vedvarende usikkerhet om sin kjønnsidentitet. En av informantene identifiserer seg som genderqueer (født kvinne) og beskriver både sin seksualitet og kjønnsidentitet som «flytende». Kjønnsidentiteten flyter mellom ikke-kjønn og mann, men føles av og til som både mann og kvinne. Han foretrekker å bli titulert som kjønnsnøytral eller mann, så lenge han slipper å være kvinne. Likevel er han usikker på om den flytende kjønnsidentiteten vil vedvare:

Så har jeg fundert mye over min identitet, om det er sånn at jeg til slutt må velge kjønn. At det finnes en grense på hvor lenge man er [genderqueer]. På en arbeidsplass, for eksempel. Nå kan jeg jo være hva faen jeg vil. Det er bare meritt. Men senere eventuelt. At det kan bli litt for mye press å alltid måtte lære folk hen og, du vet, være lærer.

Denne informanten opplever et press fra samfunnet om å til slutt måtte velge ett av de to tilgjengelige kjønnene, til tross for at han innerst inne ikke føler tilhørighet som enten kvinne eller mann. Informanten uttrykker også at han er noe usikker på om kjønnsidentiteten er en genuin følelse, eller om det bare er en reaksjon på det samfunnet han lever i:

I: Så for meg handler kjønnsidentitet veldig mye om min feministiske kamp på en måte. Altså ... Kanskje hadde jeg ikke hatt en sånn ... Eller nei, jeg vet ikke.

F: Kanskje hadde du ikke ...?

I: Nei, men jeg tenker bare at om verden hadde vært perfekt, hadde jeg hatt en disturbed kjønnsidentitet. Det er det jeg lurer på.

F: Om verden hadde vært perfekt?

I: Ja, om det ikke fantes de her rollene. Altså, forstår du? Det ...

F: Hva er en perfekt verden?

I: En feministisk bra verden der kjønn ikke spiller noen rolle, på den måten som det gjør i dag, for eksempel. Da hadde ikke jeg behovd å velge på den måten. Så jeg lurer på om min kjønnsidentitet er en reaksjon på verden eller noe jeg føler på ordentlig. Det vet jeg ikke.

Dette er likevel unntaket. For selv om forvirring og usikkerhet beskrives av de fleste informantene, uttrykker ingen av de andre informantene tvil om egen kjønnsidentitet etter å ha erkjent for seg selv hvem de er. Samtlige beskriver i tillegg en følelse av å ha kjent på at noe var annerledes siden de var små. En av informantene beskriver det slik:

Da jeg var seks år, merket jeg at jeg var jente, ikke gutt. Jeg merket at jeg ville gjøre som jentene og ikke som guttene. I vårt land kan ikke gutter spille og leke med jenteting. Jenter kan ikke spille eller leke med gutteting. Det må bli en vei. Jeg brukte av og til klær fra mor og make-up, sminke. Jeg likte ikke å spille som gutter, jeg ville alltid ha barneleker fra jenter.

Transinformantenes erfaring er at i tråd med LHB-informantenes opplevelse av seksualitet er kjønnsidentiteten noe som har vært der hele tiden, og noe de ikke har valgt selv. Kun en informant avviker fra tokjønnsmodellen. Resten har et ganske tradisjonelt og heteronormativt syn på egen kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

Ut fra det transinformantene forteller, kan vi derimot ikke indikere at det har skjedd en endring i åpenhet for kjønnsidentiteter i minoritetsmiljøene. Dette kan skyldes at kunnskapen og åpenheten i samfunnet generelt er lav når det kommer til kjønnsidentitetstematikk, og at diskursen om kjønnsidentitet dermed ikke er like tilgjengelig.

Pragmatisme og kamp

En annen dimensjon ved identiteten og selvforståelsen til informantene overlapper delvis – men ikke helt – med spørsmålet om åpenhet. Denne dimensjonen handler om det vi har kalt pragmatisme og kamp. De som velger *kampen* som innstilling og identitet, velger å gå i konflikt med folk som ikke aksepterer deres livsvalg, enten gjennom media eller i privatsfæren. De mer pragmatisk innstilte ønsker primært å bygge seg gode liv og mener at dialog kan være en vel så god vei som konfrontasjon og kamp.

I media er det noen enkeltpersoner med innvandrerbakgrunn som har stått fram i offentligheten som homofile, lesbiske, bifile eller transpersoner, med en relativt konfronterende tilnærming. En av de mest synlige har vært den norsk-somaliske forfatteren Amal Aden, slik vi også nevnte i innledningen. Aden har ikke nøydt seg med å delta i homoparaden eller la seg intervju i VG, hun har også skrevet boka *Om håpet glipper, er alt tapt. Homofile flyktninger* om det å være homofil og innvandrer (Aden 2012). En annen synlig representant for homofile innvandrere har vært Kaltham Alexander Lie, som blant annet har vært frontfigur for Skeiv Verden. Et googlesøk får fram flere medieoppslag hvor han forteller sin historie (se f.eks. Wikipedia). Han har stått fram som både troende muslim og homofil og forteller om motstand og trusler. Gjennom sin deltakelse i medieoffentligheten får slike personer synliggjort hvor vanskelig det kan være å være LHBT-person i enkelte miljøer. Også noen av dem vi har snakket med, har valgt en slik mer konfronterende tilnærming:

Vi må snakke i media. Jeg vil leve fritt. Jeg er lite i innvandremiljøene, jeg er mest sammen med norske. Det skaper reaksjoner at jeg har norsk kjæreste. Det er allikevel lettere når du har norsk kjæreste, men det krever mye styrke hos kjæresten min.

(Mann i 40-årene, homofil)

En annen kvinne som har valgt å kjempe relativt åpent, sier dette:

For jeg har blitt den lesbiske, på en måte, som står fram og sier at «jeg er lesbisk», og det er mange som blir fornærmet av det. Så den dommen, på en måte – den møter du i miljøet. Og så er det religiøse ledere som er ganske ondskapsfulle og nådeløse når det gjelder homofili. Men jeg har jo vært heldig, for jeg er ikke (religiøs) – jeg er religiøs på min måte, ikke den [konservative] måten.

(Kvinne i 30-årene, lesbisk)

Disse informantene representerer den konfronterende strategien. Blant våre informanter er det imidlertid mange som har valgt andre tilnærminger. På den motsatte kanten kan en afrikansk kvinne være et godt eksempel. Hun sier følgende:

Jeg har alltid hatt noen homofile rundt meg, men en kunne ikke vært sammen med folk bare fordi de er skeive. Vi må ha andre ting felles også. Det er for mye stereotypier av homofile. Det blir for mye drama og innavl. Det er heldigvis mange lesbiske

og homofile som er som mannen og damen i gata. Jeg har ikke behov for å se annerledes ut. Jeg har min egen kamp om å være den jeg er. Da jeg kom ut, var det veldig mange som sa ok, jeg var den første [etnisk gruppe] damen som var såpass tydelig.

Jeg forstår veldig godt Amal Aden sitt sinne, men jeg er uenig i hennes strategi [...]. Det er viktig at hun er der, men det hadde vært behov for en farget norsk [LHBT-] dame som brukte andre måter å markere seg på. Man skaper ikke dialog ved å skrike.

(Kvinne i 30-årene, lesbisk)

Flere informanter fortalte at de først og fremst ønsket å leve sine liv på egne premisser i minst mulig konfrontasjon med omgivelsene og familien. Følgende dialog illustrerer dette:

F: Du regner deg på én måte som muslim?

I: Ja, jeg gjør det.

F: Selv om du ikke er så veldig personlig religiøs?

I: Ikke sant. Jeg prøve å balansere, da – å tilpasse meg to ulike typer miljøer.

F: Men tenker du på det at det, på en måte, er en synd i islam – er det noe du tenker på personlig?

I: At det går inn på meg? Ja.

Denne informanten prøver å tilpasse seg to verdener: det homofile miljøet og det religiøse etniske miljøet. Samtidig innrømmer han at det går inn på ham. Dermed blir offentlige markeringer som Skeive Dager kompliserte å forholde seg til for ham:

I: Ja, den uken hvor du, på en måte har stands ved Karl Johan eller Aker Brygge. Jeg føler ikke at det er en måte å bli kjent med andre i samme situasjon på, for det er så åpent, vet du – alt mulig er der. Til og med heterofolk henger der, så man kan ikke stole på det heller. Jeg føler at det kunne vært litt mer internt og heller laget sånn selvhjelpsgruppe på en annen måte [...].

(Mann i 20-årene, homofil)

Disse informantene er født og oppvokst i Norge og har foreldre som har vært her i landet lenge. Slik vi tolker det, er det flere aspekter som er viktige for informantene som velger den pragmatiske veien: For noen dreier det seg mest om at de ønsker å leve et mest mulig enkelt liv uten konfrontasjoner og bråk. Men for andre kan det virke som om det også dreier seg om forholdet til familien: De vil ikke at deres personlige kamp skal føre til omkostninger for familien deres. En av informantene som levde relativt åpent, sier det slik:

Folk spør meg ofte hvorfor jeg ikke står frem 100 prosent, liksom. Hvorfor jeg ikke bare får det overstått og sier det høyt. Men ... jeg vil ikke på grunn av familien min.

Jeg vet at det ville gå ut over dem, at andre familier da ville snu seg bort fra dem. De andre familiene aksepterer det så lenge jeg ikke snakker høyt om det. Men jeg tror det ville fått konsekvenser for familier hvis jeg hadde ropt det ut. Så jeg vil ikke ta det valget på deres vegne, liksom.

(Mann i 40-årene, homofil)

Slik vi tolker materialet, har de ulike personlige strategiene både fordeler og ulemper ved seg. Belastningen ved den mer konfronterende åpenheten er til dels stygge motreaksjoner, men belastningen ved den mer pragmatiske tilnærmingen er at de ofte må vurdere hvem de skal presentere hvilken del av livet sitt for. Dette er det mange som opplever som slitsomt.

3 Rom for fellesskap og rom for avvik: et sted å høre til

I dette kapittelet skal vi utdype det som framtrer som noe av det viktigste for våre informanter når det gjelder hvordan de har det i livet: relasjonene til folk rundt seg. Det er ikke overraskende at dette er viktig for informantene i studien: Mye lykkeforskning har vist at gode relasjoner til venner og familie er den faktoren som har aller mest å si for hvor bra folk har det (Hellevik 2008). Men for informantene i studien er dette ikke noe de kan ta for gitt. Slik vi allerede har beskrevet, gjør det å være seksual- eller kjønnsminoritet at mange opplever problemer og utfordringer i forholdet til egen familie og egen etnisk gruppe. Men mange kan også oppleve utfordringer overfor skeive miljøer. Det kan gjøre det utfordrende å finne et sted å høre til.

Hvordan dette kan oppleves, kommer godt fram i det følgende sitatet. Det tilhører en mann i 30-årene som migrerte til Norge fordi han var homofil. Etter hvert fant familien ut om orienteringen hans, de mistet kontakten, og han kunne ikke dra tilbake. I Norge hadde han ikke klart å etablere noe godt nettverk eller å finne seg en fast partner. Det gjorde at han ofte følte seg ensom:

Jeg var jo veldig glad i familien min, helt ekstremt. Jeg føler at jeg mistet dem på grunn av at jeg har valgt et annet liv ..., og det gjør så vondt. Den største redselen jeg har, er å bli ensom, å bare ha ingen. Jeg vet faktisk ikke om det var verdt det. Jeg vet ikke. Iblant tenker jeg at det ikke var verdt det. Hvis jeg hadde visst hvordan det kom til å bli, før jeg kom ut ... så tror jeg ikke at jeg hadde gjort det. Nei. Jeg hadde heller fortsatt å leve et dobbeltliv. Heller det enn å miste alle de som betydde så mye for meg.

(Mann i 30-årene, homofil)

I dette kapittelet gjennomgår vi de ulike arenaene for fellesskap som informantene kan forholde seg til: familie og slekt, etnisk eller religiøst miljø, arbeidsplass, partner/kjæreste, «mainstream» homomiljø eller skeivt miljø og etnisk baserte / minoritets-baserte skeive miljøer. Noen teoretiske begreper er viktige for oss for å forstå materialet. Det første begrepsparet er normativitet og avvik. Normativitet betyr i vanlig språkbruk at noe anses som riktig eller godt. Når vi bruker det i denne sammenhengen, mener vi en sosial diskurs hvor noe anses som normalt, vanlig og naturlig, mens andre ting representerer avvik fra normen. Den vanligste bruken av begrepet normativitet i forskning

på LHBT-personer er å putte det sammen med ordet hetero, altså heteronormativitet. det begrepet kommer opprinnelig fra poststrukturalistisk queer-teori (se Butler (1990), men etter hvert har det gått inn i språket som et bredere begrep. Heteronormativitet er de sosiale prosessene som gjør heteroseksualitet til det som er riktig og naturlig, mens andre seksuelle orienteringer defineres som unormale, annerledes og unaturlige. Ofte er forestillingene og normene som ligger til grunn for heteronormativiteten, usynlige og «tatt for gitt». Men i dette kapittelet vil vi også bruke begrepet homonormativitet, som også har blitt brukt i noen tidligere sammenhenger (Mygland 2004). Med det mener vi at det også i skeive miljøer kan finnes en diskurs for hva som anses som riktig og naturlig. Skeive mennesker som ikke lever opp til disse normene, kan da risikere å møte negative reaksjoner. Det har flere av våre informanter opplevd.

3.1 Ensomheten

Vi begynner kapittelet med et avsnitt som kan komme til å fortone seg som noe negativt. Flere av informantene forteller tross alt om lykke og tilfredshet. Det er likevel en tydelig tendens blant våre informanter at flere forteller om opplevelser av ensomhet og – slik vi tolker det – liten tillit til omgivelser og andre mennesker.

En av informantene hadde for eksempel blitt syk for et par år siden. Også tidligere hadde han i perioder opplevd seg som ensom. Men nå ble ensomheten kronisk og tung:

I: Jeg ble syk, ikke sant. Skikkelig syk. Og da hadde jeg ingen. Jeg mener det, ingen. Familien min hadde jo kasta meg ut for lenge siden. Jeg hadde ikke kjæreste. Så hvem skulle jeg snakke med eller være med? Jeg vet ikke ... jeg fikk meg hund, da. Nå er han den eneste vennen jeg har. Det er han som holder meg i live.

F: Hva med venner da? Hadde du ingen venner rundt deg?

I: Nei, jeg skal si deg det ... Jeg hang jo med mange av homsevennene mine før. Men de var liksom partyvenner. Vi drakk sammen, og så gikk vi ut og dansa og hadde det gøy. Flørta med hverandre og sånn. Men da jeg ble syk, så forsvant de bare. Jeg mener, de ville jo ha det gøy og danse og le, og her var jeg som hadde blitt syk og var litt depriment, plutselig. De trakk seg bare unna. Så hver eneste dag er sånn nå, at jeg ikke har noen, jeg bare går rundt og tenker at ... at ...

F: Ja?

I: Nei, at livet er for vanskelig. At det ikke hadde gjort meg noe hvis jeg fikk slippe snart.

(Mann i 40-årene, homofil)

Denne informanten var en av dem vi snakket med, som opplevde livet og ensomheten som tyngst å bære. Men også andre av informantene kunne ofte føle på ensomhet. Det er tre faktorer som ser ut til å bidra til ensomhet hos informantene våre. For det første dreier det seg om forholdet til familien og slekta, der mange har mistet kontakten med familien som en følge av at de ble åpne om sin seksualitet eller sin kjønnsidentitet. For det andre dreier det seg om vanskeligheter med å finne fast partner. For det tredje ser det ut til at mange av informantene ikke har lett for å stole på mennesker, kanskje på grunn av motstanden de har møtt gjennom livet. Det kan også gjøre det komplisert å få forpliktende relasjoner til å fungere.

Når det gjelder å finne fast partner, er det mange av spesielt de mannlige informantene som forteller at dette er vanskelig. Flere har opplevd at homofile menn kan være interessert i dem som sexpartnere, men ikke som noe mer. Noen opplever at dette har med «homomiljøet» som sådan å gjøre, som de oppfatter som et miljø der det er vanlig med festing og kortvarige seksuelle relasjoner. En av informantene sa det for eksempel slik:

F: Er det lett å bli kjent med aktuelle menn, som homofil?

I: For en touch and go, ja [ler].

F: Altså, betyr det ... at man bare har sex og ingenting mer?

I: Ja, da er det lett. Det er en ting jeg ikke liker. Det er noe negativt her. Her er det veldig vanskelig å finne noen seriøse. Ingen er seriøse! Eller 70 prosent er useriøse, minst.

F: Alle skal bare pule?

I: Ja, alle skal bare pule. Jeg er på et sted i livet hvor jeg søker noe annet. Og det er ikke lett. Men bare å finne noen for å ha sex, det er veldig lett.

(Mann i 30-årene, homofil)

Andre opplever at dette også har med det faktum at de har minoritetsbakgrunn og ser eksotiske og annerledes ut, eller at de kan være lette å utnytte fordi de er i en sårbar situasjon. I vårt materiale ser dette spesielt ut til å være tilfelle for homofile menn fra Midtøsten og Afrika. En av dem sa det slik:

I: Ja, så kommer du på utestedet, og så møter du noen mennesker, og så kan du ikke språket, og så kan du ikke kulturen, og så kan du ikke noen ting ...

F: Er det noe som andre utnytter, tror du?

I: Ja. Jeg husker jeg møtte en fyr ganske tidlig [i Norge], og vi hadde et seksuelt forhold. Og uken etter, da jeg kom tilbake til utestedet, så hilste han ikke på meg da jeg så at han var der. Så da følte jeg at jeg kanskje hadde gjort noe galt. Sånne ting husker jeg godt. Så jeg prøvde etterpå å finne informasjon og møtte en annen gutt fra samme land som meg som var mer erfaren. Han fortalte meg bare at «homomiljøet

er bare noen få ting: Du må røyke, du må drikke, du må pule – ingen følelser. Sånn er det bare, hvis du er sterk nok til å leve et sånt liv – velkommen. Hvis ikke du er det – reis tilbake», sa han til meg. Ja. Så stiller jeg spørsmål tilbake: «Er det det jeg ønsket da jeg kom hit og flyttet fra familien min – er det dette?» Så jeg ble lei meg, og jeg husker at jeg ringte moren min og gråt veldig mye.

(Mann i 30-årene, homofil)

Andre informanter forteller eksplisitt om hvordan det å se eksotiske ut kan være en blandet velsignelse på homofile utesteder: De kan få mye seksuell oppmerksomhet, men de kan også oppleve at dette kun dreier seg om sex – de blir en seksuell erobring i kraft av sin hudfarge eller etniske bakgrunn. Videre er det mange som forteller om hvordan potensielle partnere ikke ønsker den belastningen det kan medføre å involvere seg med en person som ikke er helt åpen: De frykter at han kan velge å ikke komme ut av skapet, eller at familiemedlemmer kan legge seg imellom, og så videre.

Generelt er det en tendens blant flere av informantene – både menn og kvinner – at de kan oppleve en del av sjekke- og festekulturen de mener at de møter i de skeive miljøene, som fremmed, noe som også kan gjøre det vanskelig for dem å finne partner. En del tolker dette i etniske eller kulturelle termer og opplever dette som noe typisk norsk:

Jeg har lagt merke til at norske damer – altså lesbiske da – de tør ikke om dagen. De sier ingenting – bare når de blir fulle. Jeg tenker «herregud jeg prater med en som er full om natta, og som dagen etter sier til meg 'hvem er du?'». Det kan skje, faktisk [...]. Men altså, å bli kjent med noen på én time, eller to timer, og så bli med henne hjem ... nei, jeg har aldri vært sånn.

(Kvinne i 20-årene, bifil)

En mannlig homofil informant ordla seg slik:

Jeg drikker jo ikke, ikke sant. Det er jo også i forhold til religion og også meg selv – fordi jeg trener jo og er mer opptatt av helse – så jeg røyker ikke, snuser ikke, drikker ikke. Men i homomiljøet skal man drikke når man er ute. Eller det er vel kanskje generelt det norske miljøet, vil jeg si, egentlig. Så når du skal ut med dine homovenner, så skal du på en måte drikke. Og jeg er ikke noe sånn, hva heter det, «tøm og røm»-menneske – det å ha sextreff. Jeg er mer sånn relasjonsmenneske, og det har jeg aldri fått til fordi jeg drikker ikke. Og det har vært i konflikt med de jeg har datet, for de aksepterer ikke at jeg ikke drikker.

(Mann i 20-årene, homofil)

Transinformantene vi har snakket med, ser ut til å oppleve noen særegne utfordringer når det gjelder ensomhet og fellesskap, som på ulike måter er knyttet til deres kjønnsidentitet. I tillegg opplever de mange av de samme utfordringene som LHB-informantene når det gjelder sitt forhold til familie og slekt.

En av transinformantene er bifil og tiltrekkes av både kvinner og menn, men hovedsakelig kvinner. Å finne en partner har derfor vært ekstra utfordrende. Et fire års ekteskap tok slutt fordi kona ikke taklet at det hun trodde var en mann, viste seg å være en kvinne. I det skeive miljøet opplever hun at de lesbiske ikke synes hun er kvinne «nok»:

Men ja, problemet er det, å være bifil eller mer som lesbisk... Men lesbiske jenter teller meg ikke som lesbisk. De går: «Hva faen? Har du ikke fitte?» Da det er veldig få personer som meg, bifile gutter og bifile jenter. Men det er vanskelig å finne en bifil jente. Og jeg er ikke for dem, fordi jeg bor på [et lite sted], og ingen snakker med meg her.

For mange av transinformantene er også ensomheten knyttet til det å føle seg alene med sin kjønnsidentitet og mangel på kjennskap til andre som er i samme situasjon. En av informantene beskriver det slik:

Jeg føler meg veldig ensom faktisk, i min kjønnsidentitetsgreie. Shit-ensom. Selv i skeive sammenhenger. Jeg gjør det. Det føles ut som om selv ikke der blir jeg trodd på. For at det ... Det finnes bare en måte å være trans på, og det er å være transseksuell. Og når jeg ikke er det ... jeg vet ikke, jeg opplever en motstand som jeg ikke en gang kan konkretisere.

Informanten kjenner ingen andre som identifiserer seg på andre måter enn det tokjønnsmodellen legger opp til, og føler ofte at han må forsvare sin identitet. Mangelen på noen å speile seg med har også ført til at informantene i perioder tviler på sin egen eksistens:

Og det er så jævlig mye tull, jeg lurer på om det bare er tull i mitt hode. Om jeg bare finner på det her. Forstår du? At jeg bare har gravd inn meg så mye at jeg tror at dette er sant. At ... Kan man ha en flytende kjønnsidentitet? Er det tull? Er det funnet på? Er det en fantasi som jeg har skapt? Det er det jeg tenker ... Flytende kjønnsidentitet!? Wow! [ler] Så det ja ... Jeg lurer på om jeg er psykotisk [ler]. Men av og til tviler jeg faktisk.

Flere forteller om en oppvekst preget av mobbing og isolasjon. Å treffe likesinnede opplevdes som umulig, da det å ta med andre transpersoner hjem, eller bli sett med skeive venner, kunne forverre situasjonen hjemme. En av informantene beskriver det slik:

F: Men du hadde ikke mange venner i [opprinnelseslandet] som var trans?

I: Jeg hadde få venner. Ingen trans. Hvis jeg ville ta kontakt med folk [i opprinnelseslandet], det var et problem. Jeg kunne ikke ta de med hjem, ta de med hjem som mine venner.

F: Hvorfor ikke?

I: Fordi ... Okay, mine foreldre ville vært: «Oh, hva faen? Du tar med noen som er verre enn deg selv?» Og jeg var redd for å gjøre det. [...] Så jeg foretrakk å være på rommet mitt. Yeah ... Og røyke, røyke, røyke. Hver dag, gråte, gråte, gråte, gråte.

For noen har ensomheten vedvart, men for de fleste har ensomheten gradvis blitt mindre med årene. Venner, partner og det at familien til slutt har akseptert dem, har vært medvirkende årsaker, i tillegg til at informantene har blitt tryggere på seg selv og fått muligheten til å leve det livet de ønsker.

Feltarbeidet vi gjorde på ulike arenaer for LHBT-personer med minoritetsbakgrunn, og en del av intervjuene tyder på at mange får problemer i relasjonene sine på grunn av mangel på tillit – på tvers av seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Mange har vanskelig for å stole på andre og tør av den grunn ikke å begi seg inn i relasjoner. Andre er i forpliktende relasjoner, enten av vennskapelig eller seksuell og romantisk art, men får problemer fordi det er liten tillit i bunnen. En av informantene sa det slik:

Jeg skal si deg det ... Jeg tør ikke stole på noen lenger. Jeg vet ikke. Det var en periode jeg bare følte at alle mennesker var søppel, alle bare var ute etter å ta hverandre, så jeg levde helt promiskuøst, jeg bare hadde sex med alle som ville ha sex med meg, fordi det var ingen som var verdt noe uansett.

(Mann i 40-årene, homofil)

En rimelig tolkning av dette er at det kan ha med informantenes negative opplevelser i livet: Har man opplevd avvisning, stigmatisering og psykisk eller fysisk vold, vil det lett skje at man mister noe av evnen til å stole på at andre vil en godt.

3.2 Veier til det gode liv: aksepterende familie, partner eller venner

Samtidig skal det understrekes at intervjumaterialet vårt ikke bare er en fortelling om ensomhet og elendighet. Mange understreker at de er lykkelige – og ser faktisk ut til å gjøre et nummer ut av dette ettersom lykken ikke er noe de har kunnet ta for gitt. En av informantene vi intervjuet, fortalte om en tenåringstid som var svært tøff, der han stadig opplevde å bli banket opp fordi folk mistenkte at han var homofil. Men i dag insisterte han på at dette var noe han var glad for – fordi det hadde gjort ham til den han var, og hjalp ham å se ting i perspektiv. Vi gjengir det han sier om dette, i sin fulle lengde ettersom det gir et godt innblikk i hvordan han klarer å se det positive i ting:

F: Det er kanskje personlig å spørre om, men hvordan har du det, sånn generelt?

I: Veldig bra. Ja. Jeg er veldig fornøyd med livet. Jeg har det kjempebra. Uansett om det har jeg opplevd, men samtidig, liksom ... det høres kanskje litt fælt ut å si det, men jeg kunne ikke vært det foruten. Da hadde jeg ikke vært den samme personen som jeg er i dag. Det har gjort meg til en sterkere og mer robust person. Så ser jeg et fjell foran meg, så vet jeg akkurat hvordan jeg skal klatre over det.

F: Hva er det du setter mest pris på i livet?

I: Åh ... det er mye, men det spør hvilken sammenheng du mener. Men ... et smil. Det er jeg veldig, veldig glad i. I jobbsammenheng er jeg veldig glad når jeg kan hjelpe noen. Det er kjempebra. At noen kan bare komme hit og sette pris på den jobben jeg har gjort, for eksempel. Det gjør dagen min ti ganger enklere. Ehm. Hva skal jeg si? Små gleder i hverdagen. Sitte her for eksempel og snakke og hjelpe deg, og du kanskje hjelper noen andre med en eller annen historie som kanskje noen kan ta del i og se at faktisk det finnes noen homofile som meg som klarer seg bra.

F: Men hva er det som har gjort at du har kommet dit da? Jeg tenker mange ville jo bukket under, ikke sant.

I: Hm. Det er vel motivasjonen for å leve. Ja. Det har egentlig vært veldig viktig for meg. At jeg skal ikke være en av de kara som gifter seg med en jente og lever et dobbeltliv ved siden av. Det gidder jeg ikke. Det har faktisk vært veldig viktig for meg. At jeg skal ikke være en av de taperne i samfunnet. Eller ikke samfunnet, men i [den etniske] gruppa jeg tilhører, liksom. Så når en kompis sier at han er gift med ei jente, men du vet hva han driver med på si, skjønner du? Du må være mann nok og ha bein nok i nesa til å stå opp for deg selv.

(Mann i 20-årene, homofil)

I dag har denne informanten jobb, kjæreste og også et noenlunde fungerende forhold til sin familie, noe han har kjempet hardt for.

Når det gjelder livskvalitet, er det noen tendenser som utpeker seg i materialet vårt. De som har et noenlunde godt forhold til sin familie, har det jevnt over bedre enn de som ikke har et godt forhold til sin familie. De som har fast partner, har det jevnt over bedre enn de som ikke har fast partner. Vennskap er også svært viktig for de fleste informantene – men vennsapsrelasjoner ser likevel ikke ut til å kunne oppveie betydningen av partner og familie. Alt dette er i tråd med hva man kunne forvente, gitt de statistiske studiene som har blitt gjort om hva som påvirker folks lykke og livsopplevelse (Hellevik 2009): Når det gjelder betydningen av relasjoner til andre, ser det ikke ut til at det er noen særlig forskjell på våre informanter og majoritetsbefolkningen.

En av informantene fortalte for eksempel at hun hadde et nært forhold til sin mor, og at det var noe av det viktigste i livet hennes, ved siden av forholdet hun hadde til kjæresten:

Da jeg fortalte at jeg hadde fått jentekjæreste til mamma, tok hun det ikke helt seriøst først. Hun spurte om jeg hadde hatt sex med henne, og sa at det kom til å gå over. Jeg var ganske hard tilbake og sa at hvis hun ikke aksepterer det, så går det ut over forholdet vårt. Hun trengte litt tid, og så godtok hun det. Nå er hun veldig inkluderende overfor samboeren min [...]. Og det virker som hun ikke er noe mindre glad i meg. Jeg har nok alltid vært gullungen hennes av alle barna.

(Kvinne i 20-årene, skeiv)

Det er ikke slik at alle de informantene som har et godt forhold til familien, nødvendigvis reflekterer over dette og selv tenker at det er en av grunn til at de har det relativt godt. Et par av dem som har et godt forhold til familien, reflekterer over det og sier ting som at «jeg vet jo at jeg er heldig», eller «jeg vet jo at mange andre lesbiske med samme bakgrunn har det mye vanskeligere enn meg». Likevel er mønsteret at de som har møtt en aksepterende holdning hos familien, heller tar denne for gitt og uttrykker at de er glad i familien sin. Betydningen av familien for informantene kommer først og fremst fram i alle fortellingene om dem som har mistet kontakten med sin familie som følge av kjønnsidentiteten eller den seksuelle orienteringen sin:

I starten [etter at jeg kom til Norge] gråt jeg hver kveld. Jeg bare gråt og gråt. Jeg visste jo at jeg hadde kommet til Norge fordi det var lettere å leve som homofil her, og at jeg skulle være glad ..., men det var så vondt og mørkt inni meg. Det er det fortsatt, ganske ofte. Jeg tenker på dem så ofte, på de små nevøene og niesene mine og at jeg ikke får se dem vokse opp ... Det gjør vondt når jeg tenker på det.

(Mann i 30-årene, homofil)

Samtidig er det også en del av dem som har lite eller ingen kontakt med familien, som ser ut til å ha det relativt bra. De aller fleste av disse lever i et fast og forpliktende forhold. I vårt materiale består de aller fleste parrelasjonene av én person med etnisk minoritetsbakgrunn og én person med etnisk norsk bakgrunn, med et par unntak. Kanskje sier dette noe om en mer generell tendens. En enkel tolkning kan i så fall være at dette skyldes at det rett og slett er flere LHBT-personer i Norge som er etnisk norske, enn som har minoritetsbakgrunn, i det minste som er åpne. Sjansen for å finne en etnisk norsk partner vil dermed være større, både for LHBT-person som er etnisk norske, og for LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn. Likevel viser dette en annen tendens enn for heterofile parforhold, der et stort flertall i de aller fleste minoritetsgruppene gifter seg med noen fra egen gruppe. Samtidig kan vi ikke utelukke at det her er en seleksjonseffekt i materialet vårt: De som har etnisk norsk partner, er antakelig mer integrert i storsamfunnet enn de som har en partner som også har minoritetsbakgrunn, noe som i sin tur vil gjøre at vi lettere kommer i kontakt med førstnevnte.

I materialet vårt finner vi flere årsaker til at personene som har fast partner, ser ut til å ha det bedre enn de som ikke har fast partner. Den vanligste årsaken er relativt

opplagt: En fast partner kan være en viktig kilde til fellesskap og støtte. En av informantene våre, en bifil kvinne, var for eksempel åpen om at hun iblant var fristet til å ha sex med andre enn sin kvinnelige kjæreste. Likevel gjorde hun det ikke fordi partneren hennes var «det aller viktigste hun hadde i livet». Dette intervjuet foregikk ikke ansikt til ansikt, men elektronisk over chat ettersom informanten ikke våget å møte opp til et fysisk intervju. Likevel gjorde denne kommunikasjonsformen at denne informanten nok var mer åpen enn mange av de andre vi intervjuet, også om relativt private og seksuelle spørsmål. Vi gjengir her intervjuet slik det foregikk:

I: Jeg må jo innrømme da at jeg i blant får lyst å prøve meg på livet og gjøre andre ting, hehe

F: Hvordan da, mener du?

I: Hehe

F: Fortell

I: Jo, altså. Jeg er jo bifil. Så noen ganger når jeg ser deilige menn på TV så blir jeg litt sånn... jeg tenker liksom at det hadde vært veldig spennende å prøve det igjen, og leker med tanken..... Jeg prøvde jo det før jeg ble sammen med [navn på kjæresten]. Og jeg elsker henne og alt, og vi har veldig deilig sex sammen, men det er liksom ikke... hun kan liksom ikke gi meg alt jeg har lyst på, hvis du skjønner, som en mann har da

F: Ok, tror jeg skjønner hva du mener

I: :))

F: Men du gjør ikke alvor av det?

I: Nei nei, aldri!!!!

F: Hvorfor ikke?

I: Altså, hun er jo bare det aller viktigste jeg har i livet. Hun er alt for meg. Jeg har ikke noen familie lenger, sant, bare henne... Og jeg elsker henne. Nei nei. Det ville jeg aldri gjort. [pause] Jeg kan liksom ikke se for meg i det hele tatt hvordan jeg skulle klart meg uten henne.

(Kvinne i 30-årene, bifil)

Denne kvinnens livssituasjon gjør at kjæresten hennes er mer enn «bare» kjæreste. Som hun sier: «Jeg har ikke noen familie lenger.» Derfor opplever hun partneren som helt uunnværlig.

Også transpersoninformantene som har partner, forteller at dette har vært en stor og viktig støtte for å kunne leve ut sin kjønnsidentitet og leve et godt liv. En av informantene forteller at hun var redd for å bli avvist fordi hun var trans, men ble positivt overrasket da mannen hun nå er gift med, ikke brydde seg om at hun var trans:

Jeg ble skikkelig redd fordi det var første gang det ble sånn med meg. Han visste ikke, men jeg hadde sagt på telefonen at jeg er trans. Han sa at selv om du er trans eller noe, det er helt okay. Jeg likte deg veldig godt. Jeg vil ha deg.

En annen informant forteller hvordan støtte og oppmuntring fra partneren fikk ham til å utfordre seg selv og prøve ting han ikke hadde turt tidligere:

Jeg turte jo aldri å bruke herretoiletet før, så ble jeg sammen med en som var gender fluid, og hun var egentlig ikke helt sikker på hva hun var, men hun har bare alltid ikke brydd seg om toaletter. Hun har bare: «Pfft, jeg går der det er minst kø». Og hun ser jo veldig jente ut, på en måte. Og det at jeg ble sammen med henne ... hun hjalp meg ganske mye. Og blant annet å klare å gå inn på herretoaletter.

Et annet viktig aspekt ved parforholdene trer også fram i materialet vårt. Blant informantene som har fast partner, har som sagt de aller fleste en kjæreste som er etnisk norsk. Det gjør at partneren i mange tilfeller også blir en vei inn i det norske storsamfunnet og inn i nye sosiale fellesskap. Spesielt tydelig er dette for dem som selv har innvandret til Norge som ungdommer eller som voksne, og som ikke kjente særlig godt til det norske samfunnet fra før.

Denne informanten beskriver for eksempel hvordan en etnisk norsk kjæreste hjalp ham å finne seg til rette i det norske samfunnet. Han hadde innvandret hit fordi han ønsket å leve som åpen homofil, men opplevde ikke det som lett i starten. Blant annet hadde han i likhet med en del av de andre homofile informantene opplevd at «homomiljøet» på utestedene ikke var et godt sted å være.

I: Jeg møtte en kar på Gaysir som var mye eldre enn meg, etter hvert, cirka et år etter at jeg kom til Norge. Selv om jeg fikk ganske fort sjokk, dårlig erfaring ute når jeg var og møtte andre homofile menn – så møttes vi og pratet litt. Først så var det veldig dårlig kommunikasjon fordi jeg kunne ikke snakke så bra engelsk, eller norsk, men vi ble sammen etter hvert. Så det han fortalte meg var, å ... ja, han anbefalte meg å gå på skole, lære meg norsk, først. Og så fortalte meg at det finnes mange måter å leve på og være homofil her i Norge. Du kan leve normalt, hvis du vil det, og du kan leve det ville partylivet hvis du vil det. Det finnes mange muligheter når man er homofil i Norge. Så jeg begynte å senke skuldrene, begynte å gå på norskkurs og prøvde å leve et normalt liv. Jeg var heldig – fikk oppholdstillatelse og kunne gå på skole gratis. Han hjalp meg med det også.

F: Var dere kjærester lenge du og ham?

I: Vi var kjærester i litt mer enn et år, kanskje. Men jeg tror ikke jeg var helt klar, liksom, jeg tenkte fortsatt at det var galt å være homofil, så jeg fiksa det ikke. Men han var en veldig snill og god mann.

(Mann i 30-årene, homofil)

Også hos andre informanter er dette bildet tydelig: Etnisk norske kjærestere eller partnere kan være en vei til integrering i storsamfunnet. De etnisk norske kjærestene kan systemet, de kan språket, og de kan gi praktiske råd om ulike problemer. Dette er spesielt viktig for dem som selv har innvandret hit. Men også for en del av dem som har vokst opp her, ser de etnisk norske kjærestene ut til å være en viktig inngang til ulike deler av det norske samfunnet. I tillegg kan de norske kjærestene vise at det finnes mange ulike måter å være skeiv på, og at det å være LHBT-person i Norge ikke er ensbetydende med å leve i tråd med de normene informantene opplever at de møter på utestedene, for eksempel.

Den tredje viktige sosiale pilaren for mange av informantene våre er vennskapsrelasjoner. Vennene blir spesielt viktige for dem som ikke har etablert seg med partner, eller som sliter med å finne partner. Andre av dem som i dag lever med partner, forteller om hvordan vennene deres var sentrale for dem i årene da de slet med å komme ut.

En av informantene fortalte for eksempel om hvordan han flyttet til en annen by da han kom ut overfor familien sin. Han ønsket å få en ny start og ville i en periode ikke ha noe mer kontakt med familien (men de senere årene har de gjenopptatt kontakten og har i dag et relativt bra forhold). I den perioden ble det avgjørende for ham at han fant et homomiljø han trivdes i. Han knytter dette til at de han møtte, ikke var «stereotypisk homofile», men heller slik han oppfattet seg selv – vanlige menn som ikke hadde noe behov for å henge på homsesteder:

I: Grunnen til at det gikk så bra ... tror jeg er fordi jeg kom inn i et veldig aksepterende og godt miljø, som jeg trivdes i. Jeg havna med de [homofile] gutta som ikke var stereotyper, hvis du skjønner hva jeg mener? Vi har jo forskjellige typer homomiljø. Du har de som er grand prix og viva la diva og høy hårfaktor, og de greiene. Også har du nerdene, som kan sitte der og være fascinert over han derre Sheldon ...

F: Sheldon?

I: Ja, han i den der serien, The Big Bang Theory. Og så har du de gutta som liker å trene seg opp, men egentlig er de skruller, også har du de som faktisk er homofile, men som ikke vanker i noe homomiljø. Og det miljøet kom jeg heldigvis inn i.

F: Så det er sånn du selv er?

I: Mhm. Det er den gruppa jeg tilhører. Og heldigvis har jeg nå i det siste funnet meg en mann som er likedan. Så jeg behøver ikke gå på homofile steder for å ha noe sted å henge.

(Mann i 20-årene, homofil)

Likevel er altså hovedmønsteret blant informantene at vennskap ikke er noen fullstendig erstatning for godt forhold til familie eller fast partner. De som virkelig gir uttrykk for å trives, er de som har et godt forhold til familien sin og/eller fast partner.

3.3 Heteronormative minoriteter: skammen ved de andres blikk

Slik vi skrev i kapittel 2, utformet vi denne studien delvis med tanke på at vi skulle kunne si noe om de forskjellige sosiale prosessene i de ulike etniske og geografiske minoritetsgruppene. Likevel ble det under feltarbeidet klart for oss at det var en del prosesser som var felles uavhengig av etnisitet og landbakgrunn. Det er tre fenomener som i større eller mindre grad går igjen uansett hvilket miljø informantene har bakgrunn fra.

Heteronormativiteten

Det første er det vi har beskrevet som heteronormativitet: holdninger og verdier som gjør heteroseksualitet og tokjønnsmodellen til det som er riktig og naturlig, mens andre seksuelle orienteringer og kjønnsidentiteter defineres som unormale, annerledes og unaturlige. En del av informantene opplevde at homofili eller annerledes kjønnsidentitet var et normbrudd som var betydelig verre enn andre normbrudd:

I: Altså, det å være lesbisk ... det ville vært bedre om jeg var kriminell og tok livet av hundre mennesker. Og det er mange som sier at «kunne du ikke vært rusmisbruker, kunne du ikke vært kriminell, kunne du ikke gjort noe annet?». At jeg er lesbisk, det er ... det er liksom det verste.

F: Kan du forklare det for meg? I islam så finnes det jo mange ting som er haram, som er galt, ikke sant ... Hvorfor er det å være lesbisk eller homofil – hvorfor er det verre enn andre ting?

I: Det vet jeg ikke. Det er nok mere knyttet til ære, det her. For du ser jo at folk som er kriminelle, som har begått kriminelle handlinger – voldtektsmenn – de er mer velkommen i miljøet enn meg.

(Kvinne i 30-årene, lesbisk)

Det samme gjelder transpersoninformanter som bryter med tokjønnsmodellen. Det kan virke som om seksualitet og kjønn spiller på dypere strenger i miljøene informantene våre kommer fra, enn mange andre handlinger og identiteter som også blir ansett som moralsk forkastelige – men som altså ikke er i nærheten av å vekke like sterke reaksjoner.

Ære og skam

Det andre som er felles i flere av miljøene informantene har bakgrunn fra, er at de negative reaksjonene de opplever i mange tilfeller er knyttet til det som ofte blir beskrevet som *ære*. Æresbegreps plass i moderne antropologi og sosiologi går i det

minste tilbake til den amerikanske antropologen Ruth Benedict, som i 1946 ga ut en innflytelsesrik bok om japansk kultur: *The Chrysanthemum and the Sword* (Benedict 1967). I den hevdet hun at japansk kultur var en *skamkultur*, mens amerikansk kultur var en *skyldkultur*. Benedicts bok har senere blitt skarpt kritisert for å tegne et forenklet bilde av virkeligheten: Antakelig er det slik at de fleste land har elementer av både skamkultur og skyldkultur. Likevel fanget Benedict inn noe som også i senere forskning har vist seg empirisk fruktbart (Triandis 1995). For å si det enkelt så handler skam ifølge Benedict om forholdet til «de andre» – altså hva andre synes om en. Dersom man gjør noe en selv opplever som galt, men ingen får vite om det eller ingen andre reagerer, vil man ikke oppleve noe emosjonelt ubehag i tilfelle en primært er drevet av skam. Skyld handler derimot ikke primært om reaksjonen fra andre, men om indre samvittighet – om opplevelsen av å handle rett eller galt ut fra en normativ skala. Dersom man primært er drevet av skyld og ikke skam, så vil man kunne oppleve emosjonelt ubehag hvis man gjør noe man mener er galt, selv om ingen andre får vite om det. I flere av miljøene til informantene er dette en oppdeling som ser ut til å gi mening. Ofte er det de andres blikk som er avgjørende: Så lenge man forholder seg til de aksepterte rammene og konvensjonene ytre sett, kan man ellers få gjøre som man vil. Vi gjengir på nytt dette sitatet fra avsnitt 2.2:

For foreldrene mine dreier alt seg om fasade. At sønnen deres skal få seg en ordentlig familie, tjene bra liksom, bli en de kan være stolt av utad. De driter i om jeg er lykkelig eller ikke. De vil bare at jeg skal gifte meg og gi dem barnebarn og hele den greia der.

(Mann i 20-årene, homofil)

Det denne mannen forteller om sine foreldres reaksjoner, passer godt med teorien om æreskultur og skamkultur: Slik sønnen opplever det, er det først og fremst reaksjonene fra de andre som er viktige for foreldrene, ikke hvordan sønnen rent faktisk lever livet sitt. Samtidig må det understrekes at materialet ikke er entydig, selv i en liten studie som denne. Også i vårt materiale er det foreldre og slektninger som ser ut til å oppleve for eksempel homoseksualitet som genuint normativt galt – uavhengig av hva andre skulle mene. Likevel er det tydelig at de andres blikk spiller en vesentlig rolle i mange miljøer.

Forskjell på kjønn

Den tredje fellesnevneren er betydningen av kjønn: Generelt ser det ut til at menn har større frihet til å bryte med gruppens normer enn hva kvinner har. Ut fra vårt materiale virker det som om det generelt er flere menn enn kvinner med minoritetsbakgrunn som beveger seg fra det lukkede til det halvåpne eller åpne rommet når det gjelder seksualitet og kjønnsuttrykk. Et tegn på det er at det var mye enklere for oss å komme i kontakt med menn enn med kvinner. Det gjaldt ikke bare når de mannlige forskerne i prosjektet forsøkte å rekruttere informanter, men også når kvinnelige medarbeidere

i Skeiv Verden forsøkte å rekruttere kvinnelige informanter på våre vegne. Dette var også noe vi gjenfant i informantenes egne fortellinger: Mange ga klart uttrykk for at det i miljøet deres var lettere å kjempe til seg frihet for menn enn for kvinner. Dette funnet er også i tråd med Fafos kvantitative forskning på familiepraksis, likestilling og autonomi i ekteskapsinngåelse: I flere grupper ser menn ut til å oppleve betydelig større frihet enn kvinner (Kavli & Nadim 2009; Elgvin & Grødem 2011).

Variasjoner over et tema: botid og landbakgrunn

Likevel tyder materialet vårt på at det også kan finnes noen forskjeller mellom de gruppene vi gikk noe dypere inn i. Disse forskjellene handler først og fremst om hvilke negative sanksjoner som ble påført informantene dersom de brøt med normene i familien eller i gruppen (i sosiologisk språkbruk betyr sanksjon en reaksjon fra medlemmer i en gruppe overfor et annet gruppedlems atferd). Videre handlet det om *hvem* som var ansvarlig for å påføre dem disse negative sanksjonene: Var det nære familiemedlemmer, eller kunne det også være folk i samme etniske gruppe som ikke var i slekt med dem?

Slik vi også skrev i innledningskapittelet der vi redegjorde for metodevalget og framgangsmåten i studien, skal funnene våre tolkes med varsomhet. Dette gjelder når vi sier noe om dem vi studerer spesielt – altså LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn – men ennå mer når vi sier noe mer generelt om gruppene eller miljøene de har bakgrunn fra. Samtidig vil vi ut fra materialet vårt antyde det som kan tolkes som forskjeller mellom ulike minoritetsgrupper når det gjelder hvor lett eller vanskelig det er å leve som LHBT-person. Det er fire «grupper» der vi kom i kontakt med tilstrekkelig med informanter til at vi kan antyde noe meningsfullt om bredere tendenser: somaliere, pakistanere, latinamerikanere og arabere. I tillegg til de personlige historiene til informantene vi intervjuet, fortalte gjerne informantene om bekjente og venner som også var LHBT i samme gruppe. Ekspertinformantene vi intervjuet, fortalte også om sine erfaringer og oppfatninger med LHBT-tematikk i disse gruppene. I tillegg gjorde vi altså enkelte intervjuer med ledere i pakistanske, arabiske og somaliske miljøer. Dette gjør at vi mener vi har et visst grunnlag for å si noe om mer generelle prosesser, selv om vi understreker at utvalget vårt er lite, og at funnene må tolkes med varsomhet.

Også her er anførselstegnene rundt ordet gruppe brukt bevisst ettersom det egentlig bare er somaliere og pakistanere det i denne sammenhengen gir mening å kalle «grupper» i sosiologisk forstand (Turner et al. 1987). Grunnen er blant annet at medlemmene i de pakistanske og somaliske gruppene har relativt lik migrasjonshistorie med de andre i samme gruppe – pakistanerne kom hit som følge av arbeidsmigrasjon på 1970-tallet med påfølgende familiemigrasjon, mens somalierne kom hit som flyktninger på 1990- og 2000-tallet, også med påfølgende familiemigrasjon. Videre har både pakistanerne og somalierne i Norge bakgrunn fra et noenlunde avgrenset geografisk område (de fleste pakistanere i Norge har bakgrunn fra bestemte områder i Pakistan).

De vi her har kalt arabere, kommer for det første fra et relativt stort geografisk område, helt fra Marokko i vest til Syria og Irak i øst. Videre har de ulik migrasjonshistorie: Mens marokkanerne har relativt lik migrasjonshistorie som pakistanerne, altså arbeidsmigrasjon med påfølgende familiemigrasjon, har for eksempel irakerne stort sett kommet som flyktninger på 1990- og 2000-tallet. Fra Latin-Amerika er det chilenerne som er den største gruppen i Norge. De kom som politiske flyktninger på 1970-tallet med en viss påfølgende familiemigrasjon. I vårt materiale er det imidlertid bare én chilener – de andre latinamerikanerne har bakgrunn fra andre land i Latin-Amerika. Når alle disse forbeholdene er tatt, vil vi likevel beskrive forskjellene vi mener å se. Vi tar utgangspunkt i rommetaforikken vi innledet med: åpne rom der man lever integrert med familien, åpen exit - der man er åpen men har brutt med familien, halvåpne rom - der man er åpen overfor noen men ikke alle og lukkede rom - der man knapt er åpen overfor noen.

Blant somaliere framtrer dette bildet: Per i dag har ikke vi observert noe rom for å leve integrert åpent eller halvåpent som LHBT-person blant somaliere i Norge. Alle somalierne vi intervjuet, hadde vært nødt til å bryte helt med familien og det somaliske miljøet. Vi hørte imidlertid om én somalisk kvinne som var lesbisk, og som hadde fått aksept fra sin familie for det. De andre informantene med somaliske bakgrunn – og også de somalierne vi ikke intervjuet, men hørte om av andre som kjente dem – levde enten i et så godt som lukket rom eller i fullstendig exit. Det som også var tilfelle blant somaliere, men ikke i de andre gruppene, var at det ikke bare var familiemedlemmer som kunne utøve negative sanksjoner mot LHBT-personer. Vi hørte flere historier om at fremmede somaliere kunne finne på å utøve vold mot andre somaliere som de mistenkte for å være homofile. Denne somaliske informanten fortalte for eksempel dette:

I: Det var en gang, eller flere ganger faktisk, at jeg har havnet i slagsmål med unge somaliske menn som ser at jeg er ute med andre ... en kompis som er homofil, som er veldig «der ute». Da føler jeg at de reagerer veldig. De er veldig verbale. Og så stopper de meg og ... Og jeg har ikke i meg den der «Ok, nå går vi, nå må vi bare beskytte oss selv!», jeg var litt mer ... Jeg er fortsatt en somalier jeg også, så jeg er akkurat som dem.

F: Men du kan bli sint hvis noen ...

I: Ja!

F: Så da havnet du i slåsskamp?

I: Jeg har vært med en del ganger i Oslo.

F: Hva er «en del», er det én gang, to ganger?

I: Flere ganger. Jeg har blitt forfulgt. Hvis jeg går med en hvit pen jente eller ... ja. Flere ganger.

(Mann i 20-årene, homofil)

Materialet vårt gjør oss ikke i stand til å gi utfyllende tolkninger av dette. En tolkning er likevel at de somaliske guttene som her tyr til vold, opplever at de må forsvare gruppens ære som sådan: at en homofil somalier på gata angår dem ettersom han ødelegger bildet de ønsker å ha av sin egen gruppe. En alternativ tolkning er at de opplever at han ved å framtre som homofil eller «gå med en hvit jente», har brutt ut av gruppen og blitt en overløper, og at han derfor må straffes for det.

Latinamerikanere ser på sin side ut til å være de med minst problemer med åpenhet av de gruppene vi undersøkte. Av de informantene vi intervjuet som hadde vokst opp i Norge, hadde alle utenom én et greit forhold til sin familie. I tillegg var det en førstegenerasjonsinnvandrere som kom til Norge i voksen alder som også hadde opplevd store problemer med sin familie. Den informanten i denne gruppen som hadde opplevd problemer med sin familie i Norge, hadde ikke opplevd fysisk vold, men hadde derimot opplevd mye psykisk vold. Det var så voldsomt at vedkommende til tider måtte rømme hjemmefra for å få avstand. Men konsekvensene av rømmingen har bare blitt et mindre og mindre handlingsrom:

F: Når du har rømt hjemmefra, hvordan har de reagert da?

I: Det har bare gjort ting verre, så det har ikke akkurat hjulpet [ler]. Jeg har bare følt meg bedre der og da, så har jeg kommet tilbake, så er alt verre.

F: På hvilken måte?

I: De vil jo ikke betale noe for meg lenger, for eksempel. Det eneste mamma sier hun er villig til å betale, er psykolog. Fordi hun tror jeg er rar i huet. Men det er jo derfor jeg har skaffet meg jobb og må tjene penger selv, og jeg må betale for privatist-skole selv og betale for busskort selv og bil selv.

Flere arabere og pakistanere som vi har intervjuet, ser ut til å plassere seg i en slags mellomposisjon mellom somaliere og latinamerikanere. Informantene i begge disse gruppene forteller at de negative sanksjonene først og fremst kan komme fra egne familiemedlemmer. En homofil mann fra en av disse to gruppene (vi velger å ikke være mer presise av hensyn til anonymiseringen) fortalte for eksempel dette fra sin oppvekst da den mannlige sjefen i familien fikk mistanke om at han var homofil:

I: Jeg ble jo banka.

F: Ble du banka? Fikk du juling, liksom?

I: Ja.

F: Men altså, type ordentlig bank?

I: Ordentlig bank. Skulderen ut av ledd og banka i trynet og slått ned.

F: Sorry, nå ble jeg litt satt ut her ... Ehm ... altså. Flere ganger?

I: Flere ganger per dag ja.

O: Jøss. Hvor lenge pågikk det her?

I: Ja, hvor lenge pågikk det? Eh ... Jeg husker ikke. Lenge. Og en dag ble jeg så banka at jeg hadde blåmerker, og vi skulle ha gym på skolen. Da var det en eller annen jente som sa «men herregud, har du slått deg?» Da sa jeg bare «hva? Slått meg? Jeg har ikke slått meg, jeg». «Jo jo, du har jo slått deg. Har du spilt håndball du, da?», sa hu. «Nei, jeg har vel ikke slått meg», svarte jeg. Men så man jo bare at jeg hadde blåmerker utover bicepsene mine. Utover, hva skal jeg si, utover kragebeinet. Og ja, såpass mørbanka ble jeg. Så da måtte jeg bare ta på meg jakke og gjemme meg så at liksom læreren ikke skulle se det. Jeg bare, jeg føler meg ikke bra, har vondt i magen. Bare lata som man vanligvis gjør når man vil skulke skolen.

(Mann i 20-årene, homofil)

Likevel er det påtakelig at det kan virke som det både blant pakistanere og arabere ser ut som det har begynt å åpne seg et visst rom for LHB-personer i noen familier – selv om dette rommet foreløpig primært ser ut til å være befolket av menn og bare noen få kvinner. Vi har imidlertid i løpet av studien også møtt flere folk med pakistansk eller arabisk bakgrunn som har blitt utstøtt av familien, så dette rommet ser på ingen måte ut til å være åpent for alle. Likevel er det flere av de mannlige informantene som forteller at familien etter hvert har gitt dem en pragmatisk aksept for valget de har tatt, selv om det fortsatt kan hende at foreldre iblant forsøker å få dem til å gifte seg, for eksempel.

Informanten vi gjenga over, har i dag et ok – men fortsatt problematisk – forhold til familien. Han beskriver det slik:

I: Uansett hvordan jeg er som person og hele den greia der, så har de innerst inne en tanke om at det er bedre å ikke være homo. Vi hadde jo en diskusjon for senest tre måneder tilbake. Og da var det også sånn at noen hadde sett meg på gata, og så sa de til moren min: «Sønnen din er jo pen, han har en bra utdanning. Kan ikke du gi han, vil ikke du gifte han med dattera mi?» Det er sånn det foregår i familiene våre, vet du. Og da er det på en måte litt sånn, at jeg bare må si «nei ... dere vet jo hvordan jeg er». Så sier de «nei, men det var jo bare en fase, og det er på tide at du glemmer dette her» og bare masse piss. Og da var det også igjen tilbake til det gode gamle. Men nå er jeg såpass resurssterk som person at jeg har såpass guts at nå vet de per dags dato at enten så aksepterer vi han for den han er, eller så kommer han til å ryke og reise til helvete.

F: Hva vil det si?

I: Det vil si at jeg kutter dem ut for livet. Det koster meg ingenting.

F: Og det vil ikke de?

I: Nei.

F: De vil ha deg, tross alt?

I: De vil ha meg. Eller, mamma vil ha meg, og et par av de andre er såpass kyniske at de ser sine fordeler ved å ha meg.

(Mann i 20-årene, homofil)

Som man kan lese ut av sitatet, er ikke forholdet her spesielt hjertelig. Informanten sier at det ikke vil koste ham spesielt mye å bryte med familien, for eksempel. Likevel har de etablert et slags «arbeidsfelleskap»: Slik informanten tolker det, ser familien en nytte i å ha ham som familiemedlem ettersom han har fått utdanning og klart seg bra. Han ønsker på sin side tross alt en relasjon til familien – og i andre deler av intervjuet var han mindre bombastisk og fortalte at familien fortsatt betydde mye for ham.

Andre informanter med arabisk eller pakistansk bakgrunn fortalte historier som lignet – om hvordan de klarte å kjempe seg tilbake til en fungerende relasjon til familien. En av informantene fortalte at kjernefamilien hans godtok ham uten større om og men etter en innledende fase der de ble forvirret og usikre. Hos dem som klarer å etablere et mer eller mindre åpent rom sammen med familien, ser det imidlertid ut som om en forutsetning eller stilltiende avtale er at de ikke annonserer dette altfor høyt: De får leve livene sine med den seksuelle orienteringen eller kjønnsidentiteten de har, så lenge de ikke roper det ut i offentligheten.

Blant transinformantene har vi imidlertid ikke funnet noe åpent rom i disse gruppene. Et par av disse har dog vokst opp i land utenfor Norge. Det som går igjen i deres historier – både for dem med oppvekst i og utenfor Norge – er at det kan medføre stor fare å stå fram. I transpersonenes tilfelle er det ikke bare familien som blander seg, men også andre fra samme etniske gruppe som ønsker å «reversere» et feminint eller maskulint kjønnsuttrykk. Videre har de transpersoninformantene som har gått fra et mannlige til et kvinnelig kjønnsuttrykk, opplevd langt sterkere negative sanksjoner enn de transinformantene som har gått fra et kvinnelig til et mannlige kjønnsuttrykk. Det er også et par som forteller at familien godtok at de kunne være homofile eller lesbiske, men ikke at de kunne være transpersoner. Det tyder på at det i noen miljøer kan oppleves som mer provoserende å bryte med anerkjente normer for mannlige kjønnsuttrykk enn å bryte med heteroseksualiteten i seg selv.

Slik vi understreket i avsnittet over, må det vi her skriver tolkes og forstås med varsomhet. Det kan være lett å tolke dette i essensialistiske rammer, som at det skyldes «pakistansk kultur», «somalisk kultur», osv. Materialet vårt sier imidlertid ikke noe særlig om årsaker og heller ikke noe om eventuelle endringer over tid. Anta for eksempel at det er et reelt fenomen at det er større fare for å oppleve vold fra fremmede i somaliske miljøer. Dette kan tolkes på ulike måter. Én tolkning vil være «somalisk kultur». Men en vel så rimelig tolkning er at det kan handle om generell marginalisering, som igjen kan henge sammen med kortere botid. Dersom det er flere unge menn i den somaliske gruppen som er frustrert og opplever å være på siden av samfunnet, kan de ha lettere for å gripe til vold. En av ekspertinformantene vi intervjuet, en mann med pakistansk

bakgrunn som lenge har fulgt med på hva som skjer i de pakistanske miljøene, så det for eksempel slik:

Jeg tror for å være ærlig at man kunne sett en del av det man i dag ser blant somaliere, blant pakistanerne her for 20–30 år siden. Eller, det kan godt være det skjedde mye, bare at det var mye mindre fokus på det da enn det er i dag. Det var generelt mer vold mellom folk. Det var for eksempel en del konflikter iblant. Og da [på 70-tallet] møttes man gjerne på et visst sted, jeg tror det var bak en kino, og gjorde opp – med å slåss. Det var sånn det var da. Var det noe, så var vold naturlig. Men i dag har jo pakistanerne blitt en del av samfunnet, ikke sant. De unge har tatt utdanning, folk har engasjert seg i politikken – man har blitt mye mer norske, på godt og vondt. Det betyr både at man ikke tar loven i egne hender, og at verdiene nok har endret seg en del.

En tolkning vi gjør, er at en del av verdiene og holdningene som kommer til uttrykk i ulike grupper, nok kan ha med «kultur» å gjøre, men i snever forstand: Det er for eksempel slående hvor stor forskjell det er på opplevelsene til informantene som har pakistansk og latinamerikansk bakgrunn, selv om begge disse minoritetsgruppene begynte sin tilstedeværelse i Norge på 1970-tallet. Samtidig virker det rimelig å anta, slik ekspertinformanten over gjør, at måten disse verdiene blir uttrykt på – og hvordan de endres over tid – vil bli preget av mange ulike forhold: både utdanning, økonomi og generell integrasjon i det norske samfunnet.

... og hva med religion?

Slik vi skrev i innledningskapittelet, har forskningen på LHB-tematikk innad i de etniske minoritetene fulgt to spor gjennom 2000-tallet. Forskning som har fulgt det første sporet, ser på LHB-personer med ikke-vestlig bakgrunn gjennom en linse der migrasjonskonteksten og den etniske konteksten er den viktigste, og der religion ikke er spesielt framtrædende. Forskning fra det andre sporet har vært opptatt av LHB-personenes religiøse tilhørighet, og da spesielt av islam og informantenes identitet som muslimer. Den første og (hittil eneste) rapporten som er publisert ved en norsk forskningsinstitusjon, pilotundersøkelsen til Bera Moseng, fulgte det første sporet: Moseng var eksplisitt kritisk til religion som forklaring på livssituasjonen til LHB-personer med minoritetsbakgrunn.

Materialet i denne rapporten viser et noe annet bilde enn det Moseng skisserte. Kanskje skyldes det at tiåret som har gått siden Mosengs rapport, har vært svært orientert mot debatt om religion, og da spesielt om islam. Det kan ha ført til at religion generelt har blitt viktigere i minoritetsmiljøene. Også i den majoritetsnorske debatten om homofili og holdninger til homofili har religion og religiøs tilhørighet blitt sterkt

vektlagt. Uansett hva grunnen er, så var det flere av informantene våre som på eget initiativ brakte religion på banen. En informant sa det slik:

F: Hva er grunnen til at du ikke er helt åpen?

I: Det er religionen, rett og slett.

F: Religion.

I: Ja, og familie og den kulturen vi har.

F: Si litt mer om det.

I: Det er jo, som du sikkert vet, så er jo det å være homofil forbudt i islam. De sier at det er en synd å like eller elske noen av samme kjønn. Men jeg har, på en måte, ikke lest det i vår hellige bok, Koranen, om det. Så jeg vet ikke hva man skal stole på – det er noe folk går rundt og sier. Og jeg har, på en måte, aldri turt å snakke med en imam, som på en måte er lederen av en moské. Jeg har aldri turt å snakke om det, for det er aldri et tema å snakke om det hjemme eller ute, inne på moskeen. Innenfor vennekretser kan det hende at det er noe tabu – å like gutter. For i vennekretser skjer det at du slenger stygge ord til hverandre – at «du er homo» og sånt, bare på tull da, men hvis de endelig får vite at du virkelig er homo, da blir ikke det den samme settingen i vennekretsen.

(Mann i 20-årene, homofil)

Denne informanten sier egentlig to ting: Både at det skyldes religion, og at det skyldes guttemiljøet hans. Kanskje er det slik at han tolker virkeligheten som at det dreier seg om religion, mens det egentlig dreier seg om andre ting. Likevel er hans opplevelse at det klassiske forbudet mot homoseksuell praksis i islamsk teologi er hovedgrunnen til at han ikke vil stå åpent fram. I intervjumaterialet gjelder ikke dette bare islam. Også en del av de latinamerikanske informantene med katolsk bakgrunn opplever at spørsmål knyttet til religion har vært sentrale for dem i deres forsøk på å finne ut av egen identitet. Mange opplever også at holdningene som gjelder i kirkesamfunn, menighet eller moské, har hatt betydning og preget verdiene og holdningene som har rådet i de sosiale miljøene deres.

Samtidig gjelder ikke dette alle: Noen av informantene, også blant dem som har opplevd problemer, kommer fra relativt sekulariserte hjem. Andre av informantene kommer fra religiøse hjem, men opplever at det ikke har vært religionen som har vært problemet – snarere æreskultur eller generelt tradisjonelle holdninger. Videre finner vi ulike måter å nærme seg religionen på. For de fleste av dem som har vokst opp religiøst, er dette noe de må forholde seg til – enten ved å ta avstand fra religionen eller ved å refortolke den slik at de i større kan kombinere sin personlige religiøsitet med sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Det bekrefter funnet som Narvesen gjorde i sin studie (Narvesen 2010): Homofile med minoritetsbakgrunn kan oppleve religion som en kilde til mestring og ikke bare som et problem. Alt i alt tyder likevel materialet

i denne rapporten på at LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn opplever at holdningene i trossamfunnene de tilhører er med på å skape utfordringer for dem.

3.4 Det homonormative blikket

Som vi var inne på i innledningen til dette kapittelet, er det ikke bare i heteromiljøer at det finnes en normativitet – altså en diskurs og sosiale prosesser som sier noe om hva som er akseptabelt og naturlig, og hvilken type atferd som ikke er naturlig. Mange av informantene har opplevd at det også i LHBT-miljøene finnes mer eller mindre uttalte normer som de helst bør leve opp til. Her vil vi i tråd med noe av den tidligere forskningen kalle dette *homonormativitet* (Mygland 2004). Det vil si at det i en del skeive miljøer finnes en type normativitet der avvik fra normen blir sanksjonert negativt, noe som kan gå ut over de doble minoritetene – etniske minoriteter og kjønnsminoriteter.

Blant de mannlige homofile informantene var det mange som brukte begrepet «homomiljøet». Det er neppe mulig å gjenfinne ett homomiljø i Norge, snarere tvert imot. LHB-personer i Norge danner mange ulike miljøer, og mange LHB-personer har heller ikke et homomiljø som sitt primærmiljø. Samtidig finnes det noen møtesteder hvor noen av disse personene treffes, slik som utesteder, Skeive Dager eller nettsteder. Selv om ingen av informantene hadde noen klar definisjon av hva «homomiljøet» egentlig bestod av, var vårt inntrykk at de opplevde det som et slags nettverk med noen viktige poler: utesteder som London og Elsker, nettstedet Gaysir og en del private fester. Vårt inntrykk er at de fleste informantene brukte dette begrepet om et miljø der uteliv og festing var sentralt, og der folk gjerne var mer eller mindre aktive til ulike tider og i ulike livsfaser – gjerne avhengig av sivilstatus. Også tidligere forskning på majoritetsnorske homofile har vist at homofile benytter seg av dette begrepet. Et eksempel er Sølvi Maria Andersens masteroppgave i sosialantropologi *Mellom heteronormer og homomiljø: En antropologisk studie av seksualmoral og seksuell praksis blant unge homofile menn i Oslo* (Andersen 2007). Flere av informantene i oppgaven til Andersen beskriver mye av det samme som informantene våre. En del av dette skrev vi om i avsnitt 3.1, om ensomhet og vanskelighetene noen har med å finne partner: De opplever homomiljøet som preget av mye drikking, rus og tilfeldige seksuelle forbindelser der det kan være vanskelig å finne en fast partner. I en Fafo-rapport om hivpositives levekår omtales homofile miljøer som både dømmende og inkluderende på en gang, og de omtales som krevende miljøer med store krav til vellykkethet (Grønningsæter et al. 2009). Hivpositive homofile menns beskrivelse av homomiljøet har dermed noe til felles med beskrivelsen til informantene i dette prosjektet: De oppfatter at det finnes et homomiljø, og at det kan være noen utfordringer knyttet til det å skille seg ut i dette miljøet.

Noen av informantene opplever ikke dette som spesielt problematisk. De har gjerne kommet inn i homomiljøet i ung alder og slik blitt sosialisert inn i det – eller så har de ikke noe ønske om fast partner og setter pris på festkulturen. Men en vanligere opplevelse blant informantene er at de ikke føler seg hjemme i homomiljøet. Flere uttrykker at de egentlig har tradisjonelle eller konservative verdier når det kommer til samliv, og en del har en sterk muslimsk identitet som gjør at de ikke ønsker å drikke alkohol.

Noen har også opplevd at de møter en type sanksjoner på grunn av dette. I avsnitt 3.1 gjenga vi fortellingen til en mann som opplevde at han fikk problemer med å date andre homofile menn fordi han ikke drakk og ikke var glad i å feste. Det han forteller om, er ikke å bli direkte stengt ute. Likevel opplever han at det ikke er så stor aksept for hans valg om ikke å drikke. Spesielt tydelig blir dette når han ønsker å gå inn i forhold med folk han har møtt i homomiljøet, fordi de da ikke kan akseptere hans holdning til alkohol.

Andre av informantene forteller om en normativitet som handler om mer enn festing og alkohol. De opplever også at det er viktig å være vellykket på ulike måter: ha status, være veltrent og tjene godt med penger. Hvis man ikke passer inn i det bildet, kan man møte negative sanksjoner. En av informantene sa det slik:

Hvis du ikke passer inn i bildet, er det en utfordring. For meg er det å være homofil et stort integreringsprosjekt, egentlig. Jeg må integreres inn et nytt miljø med helt andre normer enn jeg er vant til. Det er mange regler i det homofile miljøet for hvordan en skal se ut, for eksempel. Og det er mye snakk om status. Hvordan jobb man har. Hvor mye man tjener. Det er et miljø som er veldig kritisk til personer, hvis du ikke passer inn. Jeg er heldig som er oppvokst i et relativt velstående strøk og snakker riktig, på en måte. Hadde jeg kommet fra ghettoen, liksom, hadde det vært mye vanskeligere for meg å bli akseptert. Nå går det så vidt.

(Mann i 20-årene, homofil)

Noen informanter forteller også at de opplever en skepsis i homomiljøet mot å bli sammen med menn som har minoritetsbakgrunn. En sa det på denne måten:

Jeg trodde en ville bli møtt med åpne armer, når jeg kom inn der og hadde minoritetsbakgrunn. At jeg skulle komme hjem. Men kjæresten min får som råd å ta avstand fra meg. Folk er for eksempel redd for at kjæresten min skal bli banket opp. Miljøet er mye mindre støttende enn jeg trodde. Å komme ut, sånn som jeg har gjort, er å be om innpass i en minoritet – å gå fra en minoritet over i en annen. Men det er ikke det jeg vil! Jeg vil bare være homofil, ikke være en del av et miljø. Jeg vil bare være et helt vanlig menneske, som lever et helt vanlig liv, og som altså er tiltrukket av menn og ikke kvinner. Jeg har ikke noe behov for å integrere meg i en ny minoritet.

(Mann i 20-årene, homofil)

I vårt materiale er det primært de homofile mennene som selv er single, eller som nylig har blitt åpne, som forteller om frustrasjon i møte med homomiljøet. Disse personene ser ut til å ha et stort behov for å finne et nytt miljø etter komme-ut-prosessen eller at de ønsker å finne en fast partner. De informantene som har fast partner, ser ikke ut til å bry seg like mye: En del av dem har hatt en periode i «homomiljøet», men har så lagt det bak seg. Også blant de kvinnelige informantene er det en del som forteller at de møter skepsis fordi de kommer fra etniske minoriteter, eller at de ikke føler seg helt hjemme i omgangsformene de møter blant skeive kvinner med etnisk norsk bakgrunn. Likevel kan vi ikke gjenfinne blant de kvinnelige informantene noe som minner om «homomiljøet»: Det ser ikke ut til å være noe tilsvarende «lesbemiljø» som de kan integreres inn i. Snarere virker det i vårt materiale som om de kvinnedominerte skeive miljøene er mer spredt, med ulike miljøer der folk samles.

Samtidig er det viktig å nyansere dette bildet.

Blant transpersonene i studien er de skeive miljøene for de fleste et viktig møterom hvor man kan møte likesinnede, for noen for første gang. Likevel oppleves ikke det skeive miljøet alltid like inkluderende for kjønnsminoritetene. En av informantene har møtt liten aksept for sin kjønnsidentitet i det skeive miljøet:

Jeg har en opplevelse som kanskje ikke er sant, men det er sant i mitt hode i hvert fall. Jeg opplever at folk nesten ikke tror at kan finnes, og at det kan finnes sånne som meg. Som ikke er hvite, og det kjennes veldig hvitt på den måten at jeg opplever at jeg ikke blir tatt seriøst i min identitet. Jeg vet ikke hvorfor. Jeg tror at det handler om at jeg har en fitte. At det er det. For jeg vet at alle får vite at det finnes transkvinner som er ikke er hvite. Det er nesten en hel sjanger i seg selv. En seksualisert sjanger, men transmenn og liksom trans ... sånne som meg, genderqueers som har fitte og en annen hudfarge. Det finnes jo ikke på kartet. Det tas jo aldri opp.

Informanten kritiserer både mangelen på åpenheten for andre kjønnsidentiteter og hvithetsnormen i det skeive miljøet. Han opplever ofte å bli usynliggjort og føler seg ofte alene i å sette etnisitet og alternative kjønnsidentiteter på agendaen. Mangel på forståelse og noen å speile seg med gjør at han ofte føler seg ensom og usikker.

En annen informant forteller om langt mer alvorlige erfaringer. En periode var hun hjemløs og søkte hjelp i det skeive miljøet:

Men alle som hjalp meg, de sa: «Du kan komme og bo her med oss en uke, men det var bare for sex. De gjorde det mot meg. Og jeg tenkte for meg selv: «Okay, klokka er 02 om morgenen, og det er kaldt ute, og han vil knulle meg. Jeg har to alternativer: Gi en gratis tur til denne drittfyren som jeg ikke har noen følelser for, eller ta bagen min og gå i gatene resten av natten. Jeg har gjort det før, gått i gatene til morgenen etter. Men mange ganger hadde jeg ikke den energien. Det var som fredfull voldtekt.

Til tross for disse opplevelsene har informantene også fått god støtte og mye hjelp i miljøet til å leve ut sin kjønnsidentitet og hjelp i asylsøkerprosessen. For en av informantene har ikke deltakelse i det skeive miljøet vært viktig i det hele tatt:

F: Har du vært en del av det skeive miljøet i Norge?

I: Nei.

F: Hvorfor ikke?

I: Nei. Det er kanskje fordi det er, jeg vet at jeg trenger ikke ha samfunn. Jeg kan leve i meg selv. Jeg trenger ikke. Åh, jeg har det tøft hjemme ... Når du kommer til Norge, til et annet land, da vet jeg at du kan stå på beina. Du trenger ikke noen å snakke med eller skal være sammen hele tiden. Det trenger du ikke.

Tilknytning til det skeive miljøet oppleves veldig ulikt blant transinformantene, men å ha tilgang på et inkluderende miljø hvor man kan treffe likesinnede og få hjelp, er viktig for de fleste.

En organisasjon og et miljø som nevnes som spesielt viktig av mange informanter, er Skeiv Verden. Dette er ikke helt unaturlig ettersom Skeiv Verden var en sentral rekrutteringskanal for oss. Men også mange av informantene vi rekrutterte utenom Skeiv Verden, viste seg gjerne å ha vært innom der eller på noen av deres arrangementer. Så vidt vi kan bedømme, har Skeiv Verden spilt en viktig rolle på flere måter. For det første har det vært et sosialt samlingssted for LHBT-personer med minoritetsbakgrunn. For det andre har Skeiv Verden vært et sted folk kan hevende seg til dersom man ikke er åpen og trenger noen å snakke med. For det tredje ser Skeiv Verden ut til å ha hatt en identitetsskapende funksjon ved at de har satt en agenda: at det går an å være skeiv og ha minoritetsbakgrunn.

Samtidig forteller medarbeiderne i Skeiv Verden om et arbeid og et miljø som er preget av store utfordringer. I avsnittet om ensomhet nevnte vi tillit og mistillit, og dette er noe som ser ut til å prege samværet og miljøet der: Mange av dem som er innom, har opplevd store vanskeligheter i livet og har liten tillit til mennesker rundt seg. Det gjør at konflikter lett kan vokse seg store, og at mange av dem som er innom, i liten grad stoler på de andre som frekventerer stedet. Iblant begynner det å gå rykter om hvem som har gjort hva, og hvem som sa hva om hvem. Dette var noe vi selv observerte ved flere anledninger. Medarbeiderne i Skeiv Verden må derfor bruke mye tid og ressurser på å løse opp i konflikter og å sette trygge og stabile rammer for sosiale omgangsformer som folk kan trives med.

3.5 Arbeidsliv og streite arenaer: møter med storsamfunnet

De siste sosiale arenaene som er viktige for informantene i undersøkelsen, er arbeidslivet i tillegg til arenaer som skole og utdanning, og for noen av de mest ressurssterke informantene også politikk eller organisasjonsliv. For de aller fleste av våre informanter har møtet med disse arenaene vært relativt uproblematisk. Noen opplever arbeidsplassen som et frirom der de blir helt akseptert som den de er. En mann i 30-årene med afrikansk bakgrunn uttrykte det slik:

F: Her i Norge – har du fått noen negative reaksjoner på at du er homofil?

I: Kollegaene mine er jo stort sett damer, og de er bare positive ... De norske damene synes at jeg er modig, at jeg tør å stå for det og leve det ut. Ikke møtt noen fordommer, nei.

F: Du har ikke møtt noen fordommer? Hva med det å være, type, innvandrere eller afrikaner – har du møtt noen fordommer og diskriminering på grunn av det?

I: I homomiljøet, ja. Men ikke på jobben. Der er de bare snille med meg.

(Mann i 30-årene, homofil)

Det er imidlertid noen av informantene som forteller om diskriminering på ulike arenaer i storsamfunnet. Det er gjerne ressurssterke informanter som har vokst opp i Norge og har høyere utdanning. I deres fortellinger er diskrimineringen like gjerne knyttet til innvandrerbakgrunn eller etnisitet som til seksuell orientering. En kvinne uttrykte det slik:

Jeg har opplevd mye rasisme i Norge. Det er etnisk mikroaggresjon, måten minoriteter blir fremstilt. Nå med Zimmerman-rettsaken kan en se at det kanskje er verre i USA, men vi har den samme profileringen i Norge. Rasistisk holdning blant politibetjenter, for eksempel. Vi kunne bli stoppet for ingen grunn på ungdomsskolen. Det er mye rasisme, det er en kampsak for meg.

(Kvinne, lesbisk, 30-årene)

Vår tolkning er at opplevelsen av storsamfunnet dreier seg om hva man sammenligner med: De informantene som har opplevd sterk diskriminering i egne miljøer, eller som har innvandret til Norge selv, vil ofte oppleve arenaer i storsamfunnet som aksepterende. De som selv har vokst opp her, og som har utdanning og ressurser, vil ofte sammenligne seg med majoritetsnorsk (og/eller heterofil) ungdom som ikke opplever diskriminering. For dem vil arenaer som arbeidsliv og organisasjonsliv lettere framstå som diskriminerende.

For transinformantene har møtet med arbeidslivet vært mer problematisk, og flere forteller om både diskriminering i arbeidssøkerprosessen og på arbeidsplassen.

Diskrimineringen knyttes oftest til at juridisk kjønn, navn eller kjønnsidentitet ikke stemmer overens. Men diskrimineringen er også knyttet til grad av åpenhet og hvor informantene er i den kjønnsbekreftende prosessen. En av informantene forteller om problemer knyttet til utfylling av elektroniske søknadskjemaer:

Men det er litt vanskelig innimellom. Spesielt siden jeg ikke har bytta navn. Jeg føler for eksempel ikke at jeg kan søke om jobb og krysse av for mann. Det har vært sykt fælt det med å søke jobb, for alle steder når du søker på nettet, så står det en stjerne på kjønn. Du må fylle det ut. Så husker jeg at jeg søkte [arbeidsplass], og det var det eneste stedet som ikke hadde satt opp kjønn, og jeg bare: «Jeg elsker [arbeidsplassen]!» Jeg var så lykkelig.

Denne informanten fikk til slutt jobben, men følte seg tvunget til å være anonym og ikke røpe noe om sin kjønnsidentitet ettersom han ikke hadde startet prosessen ennå og fortsatt passerte som kvinne.

En av informantene som opplevde spesielt mye diskriminering da hun skulle søke jobb, forklarer det slik:

Når jeg kom hit [navn på by], ønsket jeg å finne en jobb og gå til [et annet land], men fort skjønnte jeg at det ikke funket. Jeg kunne ikke finne de pengene med svartarbeid, og de [andre innvandrere] ville ikke gi meg jobb. Hvorfor? Fordi jeg var feminin. Jeg kunne ikke norsk, jeg kunne snakke engelsk, men var ikke selvsikker nok til å søke på jobb med nordmenn.

Informanten fikk ingen støtte av sin etniske gruppe fordi hun er trans. I tillegg hadde hun ingen kontakter i det etnisk norske arbeidslivet og havnet derfor utenfor arbeidslivet. For de fleste av informantene som har lyktes i komme inn på arbeidsmarkedet i Norge, har nettverk og kontakter vært viktige, enten det har vært en etnisk norsk partner, venner eller kontakter i det skeive miljøet. Det er likevel ikke bare i arbeids søkerprosessen at transinformantene møter utfordringer. En annen informant opplevde diskriminering på arbeidsplassen fordi hennes juridiske kjønn tilsa at hun var mann:

I starten når jeg jobbet der, kom [sjefen] til meg og sa: «Jeg tror du må bruke herregarderoben.» «Hva? Må jeg det?» Så ringte jeg mannen min og fortalte det og spurte om jeg skulle fortsette å jobbe der. Men så tenkte jeg: «Okay, hvis de vil at jeg skal gå i herregarderoben, så gjør jeg det.» Så da gikk jeg i herregarderoben og tok av meg både bukse og skjorte. [ler] Så til slutt [en mannlig kollega] gikk til sjefen og sa: «Nei, hun kan ikke skifte her.» Så jeg fikk bytte, og nå skifter jeg i damegarderoben.

I stedet for å slutte valgte informanten å provosere kollegaene og sjefen tilbake ved å nærmest trykke sin kvinnelige kjønnsidentitet opp i ansiktet deres. Men ikke alle

ønsker å ta den kampen og velger i stedet å ikke være åpne for å beskytte seg selv. En av informantene beskriver det slik:

Når jeg kom til Norge, begynte jeg å få vanlige jobber. Sånn her Rema 1000, lager og sånt drit. Jeg turte faktisk ikke å være ærlig for folk er ikke snille. Jeg opplever at jeg ikke kan snakke om sånne ting utenfor det skeive miljøet. Om jeg treffer en venn når jeg er servitør og den sier «han» om meg, da får jeg litt panikk. Jeg orker ikke at de skal vite sånne ting om meg. [...] Da kommer det til å ta alt fokus fra min faktiske person. [...] For når det er folk som ikke skjønner det, så kommer det til å ta over alt. Alt hva jeg gjør og sier. Det kommer til å tulles med og latterliggjøres, det vet jeg. Og jeg forventer meg det, men jeg er ikke klar for det. Ikke om jeg er trygg på min arbeidsplass.

Informanten valgte til slutt å trekke seg ut av det «vanlige» arbeidsmiljøet og søkte seg til en arbeidsplass med kollegaer fra det skeive miljøet slik at han kunne være åpen om sin kjønnsidentitet også på arbeidsplassen.

4 Å leve i sin kropp: fysisk og psykisk helse

Gjennom samtaler med folk i miljøene og medarbeidere i Skeiv Verden kom det fram at mange LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn kan oppleve utfordringer med fysisk og psykisk helse. Noen har problemer med rus, og noen har valgt å prostituere seg. Tolkningen til flere av dem som er involvert på feltet, er at dette henger sammen med en generelt marginalisert posisjon i samfunnet ved at de har mangelfullt nettverk, en utsatt sosial posisjon der man lett blir avhengig av andre, og lite økonomiske ressurser. Dette gjelder spesielt de informantene som ikke har nær kontakt med familien og/eller ikke har fast partner. En stor del av deres helseutfordringer henger dermed sammen med de generelle utfordringene vi har beskrevet, hvor mye dreier seg om sosiale nettverk.

I dette kapittelet vil vi rette søkelyset mot de helseutfordringene som har en helt spesifikk LHBT-dimensjon. Det som er felles for LHB-informantene og T-informantene, er at mange har slitt psykisk fordi de har hatt problemer med å akseptere seg selv. I tillegg er det felles for mange av informantene at de har opplevd fysisk eller psykisk vold. Det er noe som setter spor i dem. Deretter skriver vi om noe som i større grad er unikt for T-informantene: forholdet de har til sin egen fysiske kropp og hvordan de møter det norske helsevesenet.

4.1 Veien til å akseptere seg selv

Det eneste som er felles for alle våre informanter, er at de på et eller annet tidspunkt i livet har hatt vanskeligheter med å akseptere seg selv og sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering. I de ulike livshistoriene forløper denne prosessen ulikt. Hos informantene våre virker det også som om veien til å akseptere seg selv henger sammen med aksepten man får fra andre. De som opplever at de møter støttende fellesskap, enten i familien, hos en partner eller gjennom samtalegrupper eller venner, ser ut til å oppleve at prosesser går lettere når de får slik støtte. Samtidig er det flere som forteller om at manglende aksept kan kaste skygger langt inn i voksenlivet. En informant sa det for eksempel slik om hvorfor et forhold han hadde, gikk galt:

I: Det fungerte bare ikke. Det ble vanskelig av at jeg var så «skjult» – at jeg følte meg så skyldig av å leve sammen med en annen mann som partneren min –

F: Du følte deg skyldig?

I: Ja. På grunn av religion og kultur, på en måte. Jeg hadde liksom alltid visst det, at det var feil og galt og ekkelt ... Så jeg klarte ikke gå på tur sammen med ham, klarte ikke komme meg ut, klarte ikke å reise på ferie for alle folk ser på meg, alle tenker på meg og ham – det ble veldig tøft.

(Mann i 30-årene, homofil)

En annen informant fortalte det slik:

Jeg har på en måte valgt dette da ... Jeg har jo det. Jeg vet at det er dette jeg vil. Men ofte, likevel, så bare kjenner jeg inni meg at det er skittent. At jeg er en hore, liksom. Jeg kjenner det inni meg. Da klarer jeg ikke ha sex med kjæresten min eller kysse henne eller noe.

(Kvinne i 20-årene, bifil)

For transinformantene har dette en tilleggsdimensjon: De opplever manglende samsvare mellom kropp og kjønnsidentitet. Å befinne seg utenfor tokjønnsmodellen og til stadighet oppfattes som feil kjønn, kan også være veldig psykisk belastende.

4.2 Volden som setter spor

Legen Anna Luise Kirkengen ga for noen år siden ut boka *Hvordan krenkede barn blir syke voksne* (Kirkengen 2009). Det er et fenomen vi gjenkjenner hos informantene i denne undersøkelsen: Svært mange har blitt krenket som barn eller ungdommer. I voksen alder er det noe som de fortsatt har med seg. For noen er dette rent fysisk: De kan ha fått skader av mishandling som setter seg og blir kroniske. En av transinformantene fortalte dette om oppveksten:

I: For eksempel, en av de tingene faren min gjorde mot meg, var en dag jeg kom hjem. Jeg visste ikke at faren min skulle komme hjem tidlig, så jeg trodde at han ikke var hjemme. Men han var hjemme. Så han fikk se meg med en bukse, og den var så feminin for dem. Han begynte å slå meg. Han løftet meg opp ... Jeg var bare 14 år, så skjør. Jeg var bare denne lille tingen. Han holdt meg opp og boom!

F: Han kastet deg i bakken?

I: Ja, med hofta mi her. Så i syv år måtte jeg bruke et sånt metall ... Legene kaller det korsett. [...] Og jeg har besøkt mange leger, mye lidelse. Han ødela mine beste

år på mange måter med det han gjorde, og hva han gjorde med personligheten min. Selv nå kan jeg ikke stå så mye, jeg kan ikke gå så mye. Jeg trenger å hvile, og jeg kan ikke løfte tunge ting.

For andre har volden vært av mer psykisk art. I avsnitt 1.1 fortalte vi om mannen som ble truet av sin mor med at hun skulle kutte av ham penis. I dag er denne mannen svært syk, på mange måter. Men volden han opplevde under oppveksten, var ikke primært fysisk. Han ble ikke slått, og kroppen hans fungerte godt da han var i 20-årene. Likevel ble han dårligere og dårligere utover i 30-årene, og han forteller at kroppen til slutt kollapset. Lignende historier ser vi hos flere av informantene som har nådd voksen alder. Flere blir syke og opplever mer eller mindre diffuse lidelser, selv om de ikke opplevde fysisk vold og var ved god helse som unge. Vi har ikke medisinsk kompetanse og har selvfølgelig ikke fulgt disse personenes helseforløp over tid. I lys av kunnskapen om hvordan psykiske krenkelses i barne- og ungdomsår kan bidra til å kaste helsemessige skygger inn i voksen alder, mener vi imidlertid at dette er rimelige tolkninger av historiene til en del av informantene: De var krenkede barn og blir så syke voksne.

4.3 Forhold til egen kropp

Hos transpersonene vi intervjuet, er avsky og kompleks knyttet til egen kropp et tema som går igjen i større eller mindre grad. De som er mest misfornøyde, har ikke begynt kjønnsbekreftende behandling ennå eller er tidlig i prosessen. De mest fornøyde er de som har oppnådd det de anser som viktigst. For de fleste startet kroppskompleksene da de kom i puberteten. En av informantene beskriver møtet med puberteten slik:

F: Hvordan var puberteten?

I: Helt jævlig! [ler] Kan ikke beskrive det mer enn det. Nei, det var bare ... Alt var fælt.

F: På hvilken måte?

I: At man begynte å få mens, og det var så nedverdiggende. Og ... Bryster bare vokste. Nei ... Det var fælt. Eh ... Jeg husker også da jeg var litt mindre, jeg var litt mindre, og så begynte man å få mer rumpe. Så var jeg sånn: «Æh, mamma! Nei! Hvorfor? Nei!» Også begynte mamma bare: «Ja, du begynner å få fine former.» «Ikke si sånt!» Ikke likt det.

Informantene som fikk tillagt «kvinne» som kjønn ved fødselen, forteller om ulike måter å skjule brystene på, enten med store gensere lag på lag utenpå hverandre eller med binder (en stram topp eller singlet i elastisk stoff). Informantene som fikk tillagt «mann» som kjønn ved fødselen, forteller om kompleks først og fremst knyttet til

hårvekst i ansiktet. Tidkrevende og smertefulle metoder som smeltet sukker, epilator og pinsett ble benyttet for å ta kverken på hårene, en til to ganger om dagen.

De fleste informantene har kompleks for stemmen, enten den er for lys eller for mørk. Kun en av informantene har vært fornøyd med stemmen og ikke prøvd å endre den, men dette er unntaket. En av informantene forteller om sin opplevelse da hun kom i stemmeskiftet:

Første gang da jeg var 15 år, det husker jeg. Det var på ungdomsskolen, og jeg lekte med venninna mi, og plutselig så merker jeg at stemmen er borte. Så kremt, kremt. Så blir det lavere og lavere, hver dag, og jeg: «Hva skjer?» «Sånn er det for du er gutt. Det er sånn for alle.» Da ble jeg mer og mer stille. Jeg ville ikke snakke [ler]. Ikke på bussen heller, hysj, vi snakkes senere.

Informanten trente senere opp stemmen sin på egen hånd slik at den lå mer naturlig i et lysere stemmeleie. En annen informant forteller at en av grunnene til at han ønsker hormonbehandling, er for å få mørkere stemme slik at han kan passere bedre som mann:

Jeg hater jo stemmen min fordi det er jo ofte sånn at folk ser meg og bare å ja, jeg trodde du var gutt, så hørte jeg stemmen din, så bare ... Ja. Og jeg har jo vært på tanken å prøve å gjøre den om med vilje. Men så har, folk sier at du ødelegger stemmebåndet og ...

I begge eksemplene over oppleves stemmen som et problem fordi den «avslører» hvilket kjønn informantene fikk tillagt ved fødselen, og dermed gjør det vanskeligere å bli lest som det kjønn de identifiserer seg som.

Kjønnsbekreftende behandling i Norge

Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme (NBFT) ved Rikshospitalet, tidligere GID-klinikken (Gender Identity Disorder), har siden 1979 hatt landsfunksjon for utredning og diagnostisering av personer med kjønnsidentitetstematikk og behandling av pasienter med transseksualisme. NBFT tilbyr i dag en standardisert behandling av to kjønnsidentitetsforstyrrelser: diagnosen F64.0 (transseksualisme) og F64.2 (kjønnsidentitetsforstyrrelse i barndommen). Behandlingen omfatter psykiatrisk utredning, nevrologisk diagnostikk, endokrinologisk behandling (tilføring av kjønnshormoner) og kirurgisk intervensjon på bryst og genitalier. Utredningstiden er lang, og med denne behandlingen kan det ta mellom åtte og ti år før man er ferdig. Hvert år søker 100–120 personer kjønnsbekreftende behandling, av disse er det kun mellom 25 og 30 personer som oppfyller kriteriene til en av de to diagnosene (van der Ros 2013). De resterende får enten diagnosen F64.8 (andre spesifiserte kjønnsidentitetsforstyrrelser) eller F64.9 (andre uspesifiserte kjønnsidentitetsforstyrrelser). For disse finnes det ikke noe offentlig behandlingstilbud i Norge i dag.

Ingen av informantene i denne studien har gjennomført full kjønnsbekreftende behandling, men samtlige informanter har søkt eller vurderer å søke om hjelp. Noen startet prosessen før de kom til Norge, en startet da hun kom til Norge, mens andre ikke har søkt ennå. De fleste ønsker å gå gjennom Rikshospitalet, men ikke alle har mulighet til det fordi det ikke finnes noe behandlingstilbud tilgjengelig, eller fordi behandlingstjenesten krever at du må ha oppholdstillatelse. Å gjennomføre hele eller deler av den kjønnsbekreftende behandlingen privat eller i utlandet er dyrt og en krevende prosess da det kan være vanskelig å finne leger som vil hjelpe. Spesielt vanskelig er det å få tak i hormoner:

Jeg gikk til andre leger for å få hormonbehandling. Jeg trengte hormoner. De sa nei, fordi uten permanent opphold i Norge kan du ikke gjøre det. Du kan ikke gjøre det. Og ingen skrev resept til meg. De var redde.

Å skrive ut hormoner til transpersoner utenfor Rikshospitalet anses som illegalt, det finnes likevel noen smutthull som gjør det mulig. Denne informanten trengte tre forskjellige piller: en for å stoppe hårtap, en for å stoppe testosteron og en med østrogen tilførsel. Etter mye om og men fant hun til slutt en lege som sa seg villig til å gi henne to av pillene hun trengte, men den viktigste pillen måtte hun fikse selv:

Denne snille legen skrev til meg to piller. For håret mitt og for å stoppe testosteronet. Fordi han sa: «Jeg kan gjøre det fordi jeg er hår- og hudlege og du er min pasient. Så jeg kan gjøre det.» Den andre ... Jeg vet ikke. For en lang, lang stund jeg skrev jeg til alle, på [nettet], over alt: «Vær så snill, vær så snill, jeg trenger dette!» Og til slutt fikk jeg hormoner. Først av min kusine. Du vet, først var jeg veldig opprørt. Jeg fant ikke hormoner noe sted, men så hørte jeg fra en [etnisitet] trans at han hadde begynt transition, han var i samme situasjon, han startet med p-piller.

Informanten begynte dermed på p-piller som ble tilsendt fra venner og slektninger utenfor Norge. Dette er også tilfellet for en av de andre informantene, selv om hun har bodd i Norge i over ti år, får hun fortsatt tilsendt p-piller fra hjemlandet. Noe av grunnen er de økonomiske fordelene, da p-piller er mye billigere i utlandet, men hovedgrunnen er knyttet til behandlingsprosessen ved Rikshospitalet:

En ting jeg tenker at det er en lang prosess, og det er den første tingen jeg tenker: Jeg gidder ikke. Jeg vil jo bare fort. Mest enkelt. [...] For i [hjemland] som jeg sa, kan man bare gå på apoteket og kjøpe. Ingen vet det. Her må du gå til fastlege. Hvem er du? Vet hvem du er med en gang. Hvorfor vil du ha p-piller, hvorfor vil du ha hormoner?

Denne informanten ønsker likevel å søke hjelp ved Rikshospitalet, dels fordi ektemannen er bekymret for hvilke konsekvenser det kan få for henne å ta hormoner uten oppfølging, og dels fordi hun ønsker å få endret juridisk kjønn til kvinne.

Endring av juridisk kjønn i Norge krever i dag at pasientene kastrerer seg, det vil si fjerner livmor og eggstokker eller testikler. Denne praksisen har vært kraftig kritisert av både Amnesty, LLH og Skeiv Ungdom. For alle informantene er endring av juridisk kjønn viktig, men når vi spør dem om de ønsker å gjennomgå underlivsoperasjon og kastrere seg, er svarene veldig ulike. Noen uttrykker veldig tydelig at de ønsker dette:

I: Jeg vil gjøre operasjonen og ferdig med den [...].

F: Operasjon på kjønnsorgan?

I: Ja.

En ønsker ikke operasjon på kjønnsorgan, men kunne gjerne gjennomført kastrering:

Jeg er ikke sikker på om jeg har lyst på noen operasjoner. Hvis det skulle vært noe, ønsker jeg å fjerne eggstokker og livmor, jeg har ikke bruk for dem. Men jeg er ikke sikker. Det jeg er aller minst sikker på om jeg vil gro noe der nede [et kjønnsorgan]. Det tror jeg ikke jeg vil. Hvert fall ikke ennå.

Mens for en annen er underlivsoperasjon og kastrering for sent:

Full operasjon? Nei. Litt sent kanskje. Det er ikke kjønnsoperasjon som er viktig for meg nå. Det er det ikke. Det er for sent, det er ikke i tankene mine nå. Jeg har familie, jeg har jobb. Og være i samfunnet og leve normalt. Bare få det lille ekstra hormoner så er jeg fornøyd [ler]. Og laserbehandling, ja. Jeg trenger ikke noe mer.

Denne informanten ønsker i tillegg å endre juridisk kjønn, men håper at reglene skal endre seg før hun har kommet så langt i prosessen, slik at hun slipper å kastrere seg. I den offentlige debatten om behandlingstilbudet ved Rikshospitalet har det kommet fram kritikk om at dagens praksis er for snever, og at flere føler seg presset til å lyve for å komme gjennom nåløyet. Fortellinger om nødvendigheten av å bruke «født i feil kropp»-retorikk samt at tvil, homoseksualitet og høy alder er grunnlag for avslag oppgis som direkte årsaker for at mange ikke ønsker å oppsøke behandlingstjenesten (van der Ros 2013). Lignende begrunnelser kan vi finne igjen hos en av informantene i denne studien:

F: Har du hatt kontakt med Rikshospitalet?

I: Nei, aldri i mitt liv! Jeg tenker aldri utsette meg for den dritten. For det første innebærer det at jeg må lyve. To: Jeg vil ikke ta hormoner hele mitt liv. Tre: Jeg vil ikke støtte det fuckings jævla systemet! Jeg vil ikke gå inn der, den er forferdelig. Det er som å gå inn i et mareritt. Alle historier jeg har hørt, det er ikke verdt det. Jeg kommer til å få tilgang til lege og alle sånne ting illegalt. Jeg kommer til å sjekke alle mine verdier og gjøre det korrekt, så det er bra. Så min helse ikke får det ille. Men uff, uff ... Nei, nei ,nei, ikke riks.

F: Men er det fordi det ... At du opplever gjennom det du har hørt av andre, at de ikke har rom for deg?

I: Så vet jeg jo at for at jeg skal få rett til hormoner, så må jeg være på en bestemt måte. Det er den her trans i en veldig liten bås. Og jeg passer jo absolutt ikke der, ikke i norsk standard. Så det er ikke bare ut ifra hva jeg har hørt, men også hva jeg kan lese om hvordan det går til. Lese deres egen informasjon om hvordan det funker. Så passer det ikke meg, for den er for konservativ. Og pluss at det er vanskelig å få hjelp, de hjelper jo bare tre per år eller noe. Skal jeg gå gjennom den dritten for å få et nei. M-m. Visse ting trenger man ikke være synsk for å skjønne at it's not gonna work [ler].

En annen informant har vært til utredning, men fikk avslag. Hun forklarer avslaget slik:

F: Så du har vært i kontakt med Rikshospitalet?

I: Ja, jeg gikk dit, men tolken sa ikke de riktige tingene som jeg ville si. Hun sa ikke at jeg som liten, som seksåring, hadde kjent meg som jente, men hun sa at når jeg kom til Norge, jeg ville skifte til jente.

Informanten klandrer tolken for at hun fikk avslag. Fortellingen sier likevel noe om hvilke fortellinger som gir, og hvilke som ikke gir, rett til behandling.

4.4 ... og de gode historiene

Gjennomgangen i dette kapittelet har i stor grad handlet om helseutfordringer. Da må det også nevnes at flere av informantene forteller om god helse og tilfredshet med egen kropp. Mønsteret er det samme her som når det gjelder relasjoner: De som er tilfredse med livet, er også de som har god helse, og de finnes i størst grad blant informantene som har et godt forhold til familien og/eller har fast partner.

Og atter en gang er det grunn til å nevne seleksjonsproblematikken: Det kan være grunn til å tro at de vanskelige og utfordrende livshistoriene er overrepresentert i vårt materiale ettersom det gjerne er de som har søkt hjelp og støtte hos organisasjoner av typen Skeiv Verden. De vi rekrutterte via Gaysir eller via andre nettverk, fortalte i større grad om god helse og tilfredshet. Likevel kommer vi nok ikke unna at en del LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn ser ut til å slite med betydelige utfordringer når det gjelder psykisk og fysisk helse.

5 Skeiv migrasjon

I løpet av arbeidet med denne rapporten forstod vi at det var ett kapittel til vi måtte skrive, et kapittel vi ikke hadde planlagt da vi begynte på feltarbeidet. Det er om fenomenet vi har kalt *skeiv migrasjon*. Det begrepet bruker vi til å beskrive at LHBT-personer innvandrer til Norge fordi de er LHBT-personer, ettersom de oppfatter at det vil være lettere å leve med sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering i Norge enn i landet de forlot. Så vidt vi vet, er det ikke tidligere skrevet noe faglig om dette i norsk kontekst.

Blant våre 26 informanter var det hele åtte stykker som fortalte at deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet i større eller mindre grad hadde spilt en rolle da de bestemte seg for å migrere til Norge. I en kvalitativ studie som dette er det en relativt høy prosentandel. Dette var innvandrere som kom til Norge alene, altså ikke sammen med sin familie. Noe av denne høye prosentandelen skyldes nok en seleksjonseffekt ettersom vi rekrutterte flere av våre informanter via Skeiv Verden. Skeiv Verden har nemlig bistått flere LHBT-personer som har søkt asyl i Norge, noe som gjør at de nok er overrepresentert i deres kontaktnettverk. Men vi møtte også informanter med slike historier blant dem vi rekrutterte via andre kanaler enn Skeiv Verden. Det tyder på at den skeive migrasjonen til Norge er et substansielt fenomen – selv om vi her ikke kan si noe om det reelle omfanget.

Vi åpner kapittelet med å gjengi det som finnes av statistikk om dette fra Utlendingsdirektoratet (UDI) og hva som ser ut til å være gjeldende praksis for det å gi opphold på grunnlag av seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Deretter gjennomgår vi analytisk det vi hørte fra informantene. Vi beskriver to utgangspunkt for den skeive migrasjonen: For noen er det en beslutning som nærmest handler om liv og død – der det å komme seg ut av landet mer eller mindre dreier seg om å redde livet. For andre av informantene gjaldt det ikke liv og død, men om å få mulighet til å leve et mer åpent og verdig liv som LHBT-person – noe de ikke opplevde at de hadde muligheten til i sitt hjemland.

Videre skriver vi om veien til Norge: Var det noen grunn til at de kom til akkurat Norge? Til slutt skriver vi om noe vi har hørt fra flere av informantene: det aller første møtet med Norge på asylmottakene og utfordringene det kunne medføre å bo på asylmottakene som LHBT-person.

5.1 Statistikk og praksis hos UDI

Som det vil komme fram senere i kapitlet, er det ikke alle de skeive migrantene til Norge som har kommet som asylsøkere. Noen har kommet via andre innvandringskanaler – for eksempel arbeids- eller studiemigrasjon eller familie-gjenforening. Disse vil man ikke finne i noen statistikk. De vil være i den generelle innvandringsstatistikken, men det vil ikke komme fram der at deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet var avgjørende for at de valgte å flytte til Norge. UDI har derimot statistikk over asylsøknader og vedtak som er basert på seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Etersom dette er sensitiv informasjon, er dette opplysninger som blir rapportert manuelt i UDIs systemer – det vil si at det ikke automatisk registreres i datasystemet i motsetning til en del andre opplysninger. UDI understreker derfor at denne statistikken kan være mangelfull. Likevel ser tallene fra UDI for de siste årene slik ut (figur 3):

Figur 3 Søknader om opphold basert på kjønnsidentitet eller seksuell orientering

Vedtaksår	Innvilgelses	Avslag	Totalt
2009	6	14	20
2010	6	20	26
2011	3	25	28
2012	15	8	23
2013 (jan-sep)	26	23	49

Kilde: Statistikkeneheten i UDI, personlig kommunikasjon

Det mest slående med statistikken i figur 3 er økningen i antall saker i 2013, bare fram til september. Det er imidlertid vanskelig å si om dette er tilfeldig, eller om det representerer en trend som kan fortsette i årene som kommer. Endringen kan imidlertid skyldes at UDI gjorde om på praksisen sin i 2012. Før 2012 var oppfatningen til UDI og Utlendingsnemnda (UNE) at seksuell orientering eller kjønnsidentitet bare ga grunnlag for asyl dersom man reelt sett ble forfulgt i hjemlandet – altså hvis man enten allerede var åpen om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, eller dersom folk i omgivelsene i hjemlandet visste om dette, slik at retur ville utgjøre en risiko. Dersom man imidlertid ikke allerede var åpen, stilte det seg annerledes: UDIs tidligere vurdering var at «homofile og lesbiske kan forventes å tilpasse seg sosiale, kulturelle og lovedefelte normer i det offentlige rom ved retur til hjemlandet. En slik tilpasning og begrensning i livsutfoldelse vurderes normalt ikke som forfølgelse dersom søkeren har mulighet til å leve ut sin seksuelle legning i det private rom» (Justis- og beredskapsdepartementet 2012). Dette vil i praksis si at UDI ikke anså det som grunn god nok til å søke asyl at man kunne bli forfulgt dersom man stod åpent fram som homofil, så lenge man fortsatt hadde muligheten til å praktisere homoseksualitet i skjul. Dette endret seg etter et vedtak i Høyesterett i 2012 (ibid.). Det gjaldt

en irakisk asylsøker som hadde søkt opphold i Norge basert på seksuell orientering. Dette fikk han avslag på i UDI og UNE og deretter i lagmannsretten. Høyesterett omgjorde imidlertid vedtaket (Vaaland 2012). Etter det har UDI endret praksis: Ifølge den nye instruksen fra Justis- og beredskapsdepartementet gir det nå rett til opphold dersom det å stå fram som homofil i hjemlandet kan medføre forfølgelse (Justis- og beredskapsdepartementet 2012).

5.2 Flukt fra forfølgelse

Blant de skeive migrantene vi intervjuet, var det noen livshistorier som var svært dramatiske. De hadde gjerne vært åpne om sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering i hjemlandet, eller så hadde de et ytre sett avvikende kjønnsuttrykk, noe som kunne skape reaksjoner.

En av informantene, en transkvinne, beskriver en oppvekst der hun hele tiden ble fortalt at hun var syk i hodet, og ble slått fordi hun var så feminin. Skadene fra hendelsen har ført til at hun den dag i dag fortsatt har problemer med å stå over lengre tid og løfte tungt. Informanten opplevde dessuten ofte at menn trakasserte henne seksuelt og tok for seg som om hun var fritt vilt fordi hun var feminin. Til og med storebrødrene forgrep seg på henne:

I: Til og med brødrene mine hadde en ting for meg ...

F: Brødrene dine hadde sex med deg?

I: Det skjedde bare en gang. Ikke så lenge, men ... Det var veldig skuffende.

Også andre av de skeive migrantene forteller om familievold og om myndigheter og lovverk som ikke beskytter dem. En annen av informantene, som også er transkvinne, forteller om en far og to storebrødre som slo henne og klippet av henne håret når det var langt. Til slutt fikk hun drapstrusler og måtte flykte til nabolandet:

I: Når jeg ble 20 år, sa de at jeg måtte gå tilbake til å være gutt, eller så dreper vi deg.

F: Hvem sa det?

I: Familien, faren og brødrene.

F: Wow ...

I: Så mamma tok meg med til [nabolandet]. Vi dro fra [hjemlandet]. Da mamma dro ut av [hjemlandet], sa pappa til mamma at du kan også gå ut av huset. De er ikke sammen nå. Så hun ble med meg til [nabolandet].

I dette tilfellet var det informantens nære familie som stod for volden og truslene, og som gjorde det umulig for henne å bli i hjemlandet. Slik informanten forteller det, var denne volden langt på vei sosialt akseptert i landet hun kom fra, og myndighetene grep ikke inn. Derfor vurderer hun det som sannsynlig at hun ikke ville ha overlevd dersom hun hadde blitt værende hos faren og brødrene i hjemlandet.

Det er imidlertid ikke bare familien som står for undertrykkningen og volden i disse historiene. To av informantene forteller at de ble fengslet fordi de var homofile eller transpersoner. En av informantene har blitt kastet ut av sitt hjemland og fratatt sitt pass og statsborgerskap. To av informantene fikk problemer med skolen, en ble kastet ut fordi hun var trans, og fikk dermed ikke noe vitnemål. En annen, også trans, gjennomførte videregående ved å banke opp mobberne, men forteller at hun ikke våget å begynne på universitetet da medlemmer av en frittstående religiøs gruppe stod utenfor og kontrollerte alle elevene:

I: De står ved døra når du skal inn i bygningen, i hvert eneste universitet. De sjekker utseendet ditt. Hvis de ikke liker deg, lar de deg ikke slippe inn. Selv om du har en viktig eksamen. Så jeg tenkte for meg selv: «Jeg har ikke energi til å slåss med dem.» Broren min og kusina mi gikk på universitetet, så jeg visste hvordan det var. Av og til ble jeg med dem til døra, men så sa jeg: «Nei..., jeg kan ikke.»

Informanten forteller at de fleste transpersoner ikke klarer å gjennomføre videregående fordi de ikke orker all motstanden. Hun så det derfor som usannsynlig at «vaktene» skulle slippe henne inn på skolen, og hun fryktet at de ville gjøre verre ting med henne enn å nekte henne adgang. En frykt som senere skulle vise seg å være reell:

I: En dag da jeg gikk i gaten med litt sminke [...] Stirret de på meg og syntes jeg var feminin. De begynte å fornærme meg, jeg fornærmet dem tilbake. Da ble de sinte og sa: «Okay, da tar vi deg inn.» Det er noe de kan gjøre, de arresterer deg for å korrigere deg. De tar deg inn på politistasjonen og straffer deg fordi du ikke kan være sånn. For eksempel hvis du er jente og du ikke har en bra hijab. Da tar de deg inn og straffer deg. De tar masse penger fra deg, og det er ofte seksuelt misbruk eller noe annet som gjør at du forstår at du aldri skal gjøre det igjen. Men jeg er ikke en person som sier: «Vær så snill! Jeg er lei for det.» Nei, jeg er ikke sånn, og jeg kommer aldri til å være det. Jeg begynte i stedet å krangle med dem. Jeg fornærmet dem, og de ble kjempesinte. Så de tok meg ikke til politiet, de tok meg til ... moskeen? Kjenner du det? Ikke kirken, men for muslimer.

F: Ja, moskeen.

I: De tok meg dit. Det er der de har sin base. Og de gjemte meg der i et rom, i kjelleren, i to dager. Og i to dager voldtok de meg. De var tre menn, og de stumpet 53 sigaretter på meg, for å gjøre meg til mann.

Etter hendelsen vurderte informanten flere ganger å ta sitt eget liv, men bestemte seg i stedet for å prøve å leve ut sin kjønnsidentitet i et annet land. Fordi hun var transperson, ble informanten fysisk, psykisk og seksuelt torturert av en religiøs gruppe, i et forsøk på å «kurere» henne. Også dette ser ut til å ha blitt stilltiende akseptert av myndighetene i landet.

For å oppsummere så er dette en gruppe informanter for hvem migrasjonen til Vesten bokstavelig talt har vært en livsnødvendighet. De mest dramatiske historiene i materialet vårt tilhører transpersoner og spesielt da personer som går fra et mannlig til et kvinnelig kjønnsuttrykk. Men også et par av de homofile informantene forteller om en situasjon i hjemlandet som de oppfattet som så farlig at de var nødt til å dra sin vei.

5.3 Å kunne leve åpent

Den andre typen historie vi møtte, var den ble fortalte av dem som hadde migrert til Norge, ikke fordi de var truet på livet eller levde i fysisk fare, men fordi de her ville få mulighet til å leve mer åpent. Noen av disse var åpne i sine hjemland og opplevde vanskeligheter med det. Andre var ikke åpne og mente at de reelt sett ikke hadde noen mulighet til å bli åpne, og de ønsket derfor å komme til et land der det var mulig å leve åpent som LHBT-person.

En av historiene er spesielt fascinerende og sier noe om hvordan seksuelle identiteter og forståelsesformer i dag kan spre seg globalt gjennom migrasjon og massemedia. Denne informanten fortalte om hvordan han allerede som liten merket at han var tiltrukket av gutter og ikke jenter, og følte seg annerledes enn andre. Men da hadde han ikke noen mentale kategorier han kunne putte disse erfaringene i.

I: Jeg har likt gutter så lenge jeg kan huske. Jeg likte gutter da jeg var kanskje syv-åtte år. Men det var veldig vanskelig for jeg hadde aldri møtt noen andre homofile, jeg hadde aldri sett noen homofile. Derfor visste jeg ikke hvor følelsene kom fra. Det var ingen rundt meg som var i den situasjonen, så det ble veldig rart, og så tenkte jeg at «kanskje jeg er syk» eller «hvorfor er jeg så annerledes enn søsknene mine eller andre gutter – hva er det?».

F: Var det noen som merket noe til dette?

I: Jeg har jo en del søsken, brødre som er eldre enn meg, og når de begynte å spille fotball – jeg kunne jo bare leke med jentene, med dukker og sånt. Så det var veldig rart for både mamma og pappa. Og da var det veldig mye diskusjoner veldig tidlig, så mamma ville ikke det, og jeg måtte bare slutte med det, måtte kutte det ut. Men jeg hadde jo lyst til det så – så, ja jeg ble ganske brått voksen, for å si det sånn. Så det ble mye rart, mye tanker og sånne ting.

Men på et punkt i tenårene ble informanten oppmerksom på at det fantes land hvor det faktisk var menn som levde som homofile – som ikke giftet seg med kvinner, men holdt seg til andre menn. Det første møtet med dette skjedde gjennom en film eller TV-program fra Vesten, der det var en homofil karakter, noe resten av dem han så på filmen sammen med, høylytt fordømte. Så fikk han høre en historie fra en bekjent av familien, da han var 14–15 år:

Vi fikk besøk av en dame som mamma kjente fra før, som bodde i Storbritannia. Hun fortalte historier om hva som hadde skjedd hos henne: Hun hadde en sønn som var 17–18 år, og som hadde kommet hjem med en mann. Dette var jo problematisk. Derfor hadde de flyttet tilbake til [hjemlandet], for at det ikke skulle skje mer. Så den historien fikk jeg med meg – det finnes i verden noen som lever sånn, som heller er med menn enn med damer.

Denne opplevelsen gjorde altså at informanten fikk bekreftet at det i Vesten fantes en mulighet for å leve som homofil. Selv om historien han fikk høre, ikke ser ut til å ha fått noen lykkelig utgang sett fra perspektivet til den unge homofile mannen i Storbritannia – han måtte forlate Storbritannia og fikk ikke lenger leve som homofil – var dette noe som bar bud om at det eksisterte alternative mulige livsformer i andre land.

Selve beslutningen om å migrere kom da han ble 17–18 år, og folk rundt ham begynte å snakke om at burde gifte seg.

I: Folk snakket om at jeg skulle gifte meg. Det var ikke aktuelt for meg, nei – absolutt ikke.

F: Hva var grunnen til at det ikke var aktuelt?

I: Følelsene. Jeg drømte jo om noe annet enn det. Så skjønnte jeg at det kommer til å bli veldig problematisk. Så jeg tvilte aldri på at jeg var homofil. Det var aldri spørsmål om at jeg ikke er det – jeg var ikke usikker, aldri. Dette med å leve opp til andre, at andre skulle bli fornøyd – at forventningene skulle oppfylles – det dreide seg ikke om mine innerste følelser. Da begynte jeg å planlegge – «hvordan klarer jeg å komme meg ut». Fordi det finnes noe liv for meg, at jeg kan leve et normalt liv. Så ble jeg mer nysgjerrig og prøvde å finne informasjon, uten at noen visste om det. Det var veldig lite informasjon, og den informasjonen jeg fikk, var veldig negativ, altså om homofili.

En stund etter dette klarte han å få familien med på at han skulle dra til Vesten for å studere og jobbe. Det gjorde han, og han havnet etter hvert i Norge, hvor han slo seg ned.

Denne informanten forteller at han reelt sett ikke så noen mulighet for å leve åpent som homofil i hjemlandet sitt. Han regner med at konsekvensene kunne blitt alvorlige dersom han hadde stått fram som homofil.

Et par av informantene forteller om livssituasjoner der de var åpne allerede i hjemlandet og heller ikke stod i noen fysisk fare. Men det kunne være vanskelig å leve åpent med sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering, og dette utgjorde således en belastning. En informant sier det for eksempel slik:

I: Jeg kom på besøk til noen slektninger som bodde i Norge. Egentlig var det ferie, men jeg bestemte meg for å bli her. Jeg følte meg mer identifisert med Norge ... Hjemlandet mitt var ikke helt min plass, på en måte. Da jeg kom til Norge, fra første dag, tenkte jeg «Ok, dette er plassen jeg vil være».

F: Si litt mer om det. Hva var det som gjorde at det ikke var «din plass» i hjemlandet?

I: Det skjedde mye fordi jeg var homofil. Det gjorde at det var litt vanskelig å være meg selv i den lille byen jeg bodde i. [Hjemlandet] er et veldig macholand. Hvis noen er skeive eller noe sånt og du går på gaten og viser at du er homofil, da blir det sånn: «Se på ham! Han er homofil!». For ikke så lenge siden, fire år siden, da var jeg der, og da var det en gutt som var skeiv, som gikk med hunden sin. Det var på andre siden av gata. Det kom fire stykker som mobbet ham skikkelig. Jeg trenger ikke si alt de sa ... Han tok sin hund og måtte bare gå. Det var fire år siden. Jeg tenkte: «OK, det fortsetter ...» Det er litt mer åpent nå, men ikke veldig ... Jeg bodde i en liten by også.

F: Opplevde du noen gang noen negative ting? At noen tenkte at du var litt feminin, eller?

I: Jo, mange på skolen og sånn. Det er noe vi har i hodet hele veien.

F: Du visste at ... folk kunne si ting og ...?

I: Ja, ja, ja. Jeg var litt femi da jeg var liten – veldig femi. Jeg kjente at alt går mot meg. Ikke bare de andre elevene på skolen, også noen av lærere. Jeg kjente det veldig mye.

Denne informanten forteller også at hans migrasjonsbeslutning ikke dreide seg utelukkende om muligheten til å leve som homofil. I tillegg handlet det om at han syntes Norge generelt var et bedre og mer velorganisert land – «jeg liker orden og at ting er velorganisert», som han uttrykte det. Dessuten hadde han allerede slektninger her som kunne hjelpe ham med å etablere seg, og som også aksepterte hans seksuelle orientering. Likevel er det tydelig at hans seksuelle orientering som homofil var en sentral del: På grunn av seksualiteten sin trivdes han aldri i hjemlandet og hjembyen. I Norge merket han imidlertid raskt at han ble akseptert. Vår tolkning er at denne mannen nok ville ha blitt værende i hjemlandet dersom det ikke var for hans seksuelle orientering.

Årsakene til den skeive migrasjonen ser altså ut til å dekke et spenn av erfaringer og opplevelser. For noen dreier det seg om flukt fra undertrykkelse, ekstrem vold eller tortur, enten i regi av familie eller fremmede mennesker eller i regi av myndighetene. For andre dreier det seg om at de ønsker å leve åpent, noe de ikke opplever at de har

mulighet til i hjemlandet. For andre igjen dreier det seg om å leve i et samfunn der de opplever mer aksept og toleranse enn i hjemlandet, selv om livet i hjemlandet ikke innebar noen fysisk fare.

5.4 Veien til Norge

I forskningen på migrasjon har en klassisk modell vært push–pull-modellen (se blant annet Elgvin & Rogstad 2012). Den går ut på at migrasjon er et resultat av to primære faktorer: en push-faktor, som gjør at folk ønsker å forlate landet de bor i, og en pull-faktor, som gjør at folk ønsker å komme til mottakerlandet. Mye empirisk migrasjonsforskning har vist at denne modellen er for enkel og ikke fanger inn kompleksiteten i migrasjonsstrømmene. Likevel er det ikke tvil om at det kan være nyttig å tenke i retning av mulige push- og pull-faktorer når man skal forstå migrasjonsbeslutninger. For de skeive migrantene vi intervjuet, var dette en åpenbar pull-faktor: muligheten til å leve åpent og trygt som kjønnsminoritet eller seksuell minoritet. Dette er imidlertid en pull-faktor som gjelder flere land i Vest-Europa mer generelt, og ikke bare Norge. Så hvorfor ble det Norge? I vårt intervjumateriale ser det ut som om det er relativt tilfeldig at det var i Norge de havnet. Det dreide seg om hvilket land de hadde mulighet til å komme til, ofte ut fra hvor de hadde eksisterende kontakter, og ikke så mye om hvor de isolert sett hadde lyst til å dra.

Den siste informanten, for eksempel, som fortalte at han følte seg hjemme i Norge «fra første dag», og innså at det var her han ønsket å leve, hadde i utgangspunktet ingen planer om å migrere til Norge. Men han hadde slektninger som bodde her, som han besøkte. Det ga ham mulighet til å få opphold i Norge.

Informanten som fortalte om hvordan han hadde fått for seg at det var mulig å leve som homofil i Vesten, hadde heller ikke noe spesielt forhold til Norge før han kom hit. Han kom seg til Norge ved å betale noen for å fikse reisen, som satte ham på et fly.

I: En kompis av meg fortalte at det finnes noen som kan ta folk til Europa, ulovlig, men du må betale mange tusen kroner for å være med. Og så hadde vi klart å spare opp en del penger. Og så skrev vi kontrakt – at jeg kommer til Europa først, og da får han penger, men hvis ikke jeg kommer til Europa først, da får han ikke penger.

F: Men kom du med fly eller bil eller hvordan?

I: Fly.

F: Rett til Norge?

I: Ja.

F: Og da du kom hit – søkte du om asyl, eller hva var det du-?

I: Ja. Jeg søkte om asyl.

Det framgår ikke klart fra informantens historie om det var noen spesiell grunn til at han ble satt på et fly til akkurat Norge. På tidspunktet i feltarbeidet da dette intervjuet ble gjort, hadde vi heller ikke blitt oppmerksomme på at vi kom til å gå dypere inn i tematikken med skeiv migrasjon, så vi forfulgte ikke dette sporet nærmere. Ettersom dette er slike ting som kan påvirke retten til opphold, kan vi heller ikke ta for gitt at informanten uten videre ville være ærlig med oss. Likevel virker det her som om det først og fremst var reisefikseren som var ansvarlig for å velge ut Norge som reisemål. En annen av informantene hadde først innvandret til et annet europeisk land. Han er også den eneste som forteller om at han spesifikt ønsket å komme til Norge fordi han hadde hørt at det i Norge skulle være enkelt å være homofil. Som 17-åring hadde han på oppfordring fra familien innvandret til et annet vesteuropeisk land, der han skulle bo hos et familiemedlem. Men da han kom dit, skjønte han at planen til familien også hadde vært å gifte ham bort, ikke bare at han skulle studere.

I: Familien min sendte meg avgårde for at jeg skulle studere. Men da jeg kom dit, fikk jeg vite at jeg skulle gifte meg med min kusine, som allerede bodde der. Så da bestemte jeg meg for å flykte.

F: Hvor lenge var du i det landet før du dro?

I: Seks måneder.

I: Hvordan foregikk flukten, liksom ... var det vanskelig å komme seg til Norge?

F: Ja. Jeg tok buss.

I: Nei, så du tok buss direkte til Norge?

F: Nei, først via [et annet land i Vest-Europa]. Så var jeg der en måned hos min bestevenn som jeg hadde kjent fra hjemlandet mitt. Så jeg hadde tenkt å søke asyl der. Men så sa han at dette var altfor nært til der slektningene mine bodde, så de kunne komme og finne meg, så det er best å rømme. Så ringte jeg en person jeg kjenner, som bor her. Han sa at det er best at du drar til Norge – Norge hjelper homofile. Så kom jeg til Norge.

Denne informanten forteller altså, i likhet med de fleste andre informantene, at eksisterende bekjente i Norge var en grunn til at de kom hit. Men for ham var det i tillegg en faktor at «Norge hjelper homofile».

Videre forteller en av informantene at han kom til Norge fordi han møtte en norsk partner:

I: Jeg ble kjent med en mann som var på ferie der jeg studerte. Han sa at jeg burde komme til Norge, så kunne han hjelpe meg.

F: Nå spør jeg kanskje personlig her ..., men hadde dere et forhold, liksom?

I: Ja. Vi hadde sex de ukene han var der. Og så ble vi venner. Så ga han meg kontaktinformasjonen sin i Norge, og jeg begynte å planlegge å komme. Et halvt år senere kom jeg hit, og så bodde jeg hos han de første ukene, før jeg flytta ut og startet mitt eget liv.

Materialet viser altså at det finnes ulike veier til Norge – både studier, familiemigrasjon, asyl eller en norsk partner.

5.5 Asylprosessen

Som det har framgått av historiene vi gjenga over, har noen av de skeive migrantene kommet til Norge uten å være nødt til å søke asyl. Noen har begynt å studere her, noen har kommet hit via familiegjengenforening, og andre igjen har søkt jobb her. En del av informantene våre har imidlertid søkt asyl. Noe paradoksalt kan det virke som om bare et fåtall av informantene oppga sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet som grunn under asylprosessen. Flere var usikre og redde på hva konsekvensene av det ville bli. Denne informanten sa at han ikke våget å si noe om sin seksuelle orientering da han kom:

F: Søkte du om asyl på grunnlag av seksuell legning?

I: Vet du hva, jeg turte ikke det. Absolutt ikke. Jeg hadde aldri hatt noen homofile forhold i livet mitt. Og Norge ... jeg kom inn i en helt ny verden, jeg var helt i sjokk, altså. Det ble et sjokk for meg, så stort gap mellom det jeg kom fra, og det jeg kom til – det var to forskjellige verdener. Jeg hadde aldri sett noen som var så lyse i huden før ... Jeg kan ikke beskrive om det var glede eller sorg eller hva det var – jeg vet ikke. Så kom jeg bare her og fant politihuset. Så da gikk jeg til dem og sier det – kunne noen ord engelsk – og så spurte de meg om jeg har papirer, og så sa jeg «nei, jeg har ingenting». Og så sa de til meg «sitt der», og så satt jeg der, og så kom det en bil hentet meg. Men jeg sa ingenting om at jeg var homofil.

Den eneste av informantene som oppga seksualitet eller kjønn som grunn i asylprosessen, var en av transpersoninformantene. Hun var en av dem som flyktet fra undertrykkelse som var direkte knyttet til hennes kjønnsidentitet.

Det som i stor grad går igjen hos de skeive migrantene som søkte asyl i Norge, er at de opplevde det som ubehagelig og vanskelig å havne på et asylmottak. For noen dreide dette seg om en følelse av ubehag og frykt: De hadde flyktet fra mennesker som ikke ville akseptere deres seksuelle orientering eller kjønnsuttrykk, og opplevde at de måtte bo på asylmottak sammen med folk som heller ikke aksepterte deres seksuelle orientering eller kjønnsuttrykk. Denne følelsen kunne de ha selv om de ikke opplevde

konkrete ubehagelige episoder. Andre forteller om konkret trakassering fra andre asylsøkere på mottaket.

I: Den første dagen jeg kom til asylmottaket, møtte jeg guttene som jeg skulle bo sammen med, og så laget de mat og sier «velkommen, du skal bo her sammen med oss», så fortalte de meg samme kvelden at «det finnes en homofil gutt som bor her». De sa at jeg måtte passe meg for han var ganske nærgående.

F: De fortalte det til deg?

I: De fortalte meg – «han er ganske nærgående og farlig, og når han ser på deg, kommer han til å ville voldta deg – da må du passe på deg».

F: Men var han åpen homofil?

I: Nei. Men han var veldig feminin, han hadde langt hår. Han innrømmet aldri at han var det, men noen kan ikke skjule det heller, så de ble mistenksomme, på en måte.

På grunn av dette ville ikke denne informanten selv være åpen om at han var homofil. Han observerte hvordan den andre (antatt) homofile på mottaket ble mobbet og plaget, og valgte derfor selv å tie stille om sin egen orientering.

Hos transpersonene som søkte asyl i Norge, er dette enda mer gjennomgående: En opplevde vold og trakassering fra andre asylsøkere, flere kom inn på rommet hennes og krevde seksuelle tjenester. Grunnen er antakelig at transpersonenes kjønnsidentitet – i det minste hos dem som ikke prøvde å skjule den – er noe som er langt mer merkbart enn seksuell orientering, som det kan være mulig å skjule i større grad.

Det var ikke bare de andre asylsøkerne som gjorde tilværelsen på asylmottaket ekstra vanskelig, men i tillegg opplevde denne informanten lite forståelse og hjelp fra de ansatte. Hun følte seg stadig vekk forskjellsbehandlet og fikk lite gehør for sine transrelaterte utfordringer:

Jeg så at de andre jentene på mottaket fikk ha rom med egen dusj. Jeg ville også ha egen dusj, men det ville de ikke gi meg. Det var ingen. Det var delte dusjer. Og da jeg gikk til dem, sa de bare: «Dette er ditt rom, dette er dusjene.» Det var et rom med doer, og mennene tisset overalt. Jeg sa: «Nei, jeg kan ikke gå der.» De forstod meg ikke. De sa bare at det er sann det er. Så gikk jeg tilbake på rommet mitt og puttet masse blod på veggene. Jeg kuttet meg og gikk ut i korridoren og falt sammen. Da først forstod de at det var et alvorlig problem. Jeg sa: «Gi meg et bad.» De sa: «Okay, okay!» Og ga meg nøkkelen til damebadet. Det er så langt man må gå ... Til og med her i Norge.

Informanten opplevde verken å bli tatt på alvor eller å få støtte fra de ansatte. I tillegg kommer det fram av fortellingen hennes at de ansatte hadde liten kunnskap om kjønnsidentitetstematikk.

Det virker altså som om en del av dem som i dag søker asyl i Norge på grunnlag av seksuell orientering eller kjønnsidentitet, ikke opplever det første møtet med Norge gjennom asylmottakene som spesielt godt.

6 Avslutning og anbefalinger

Hovedmålet med denne rapporten har vært å utvide og utdype kunnskapen om hvordan det er å leve som lesbisk, homofil, bifil eller transperson i etniske minoritetsgrupper i Norge. Vi har gjennom bruk av flere metodiske tilnærminger prøvd å kartlegge livssituasjonen til LHBT-personer i noen etniske grupper. Dette har inkludert generelle levekårsvariabler, forhold til familie og nettverk og eventuelle konflikter mellom miljøet de kom fra, og miljøet de lever i. Videre har vi sett på sosiale mønstre og dynamikker i de aktuelle etniske gruppene. Ved å kombinere kunnskap om LHBT-feltet med kunnskap om innvandrings- og minoritetsfeltet og gjennom å forske fram ny empiri i form av observasjoner og intervjuer har vi søkt å besvare noen av disse spørsmålene. I dette kapittelet samler vi noen av trådene, gjennomgår kort hva vi fant, og kommer dessuten med anbefalinger til tiltak som kan bedre situasjonen til LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn.

6.1 Funnene i rapporten

Vi går raskt gjennom de viktigste funnene i rapporten. Når det gjelder åpenhet, finner vi flere ulike livssituasjoner:

- Noen lever i et *åpent rom*, der de er åpne om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet overfor omgivelsene. Noen av informantene opplever at familien og miljøet aksepterer dette. Om dem sier vi at de lever *integrert åpent*. Andre opplevde imidlertid at familien eller miljøet ikke aksepterte det da de ble åpne. Om dem sier vi at de lever i *åpen exit*.
- Noen lever i *halvåpent rom*. De er åpne overfor noen personer, men ikke alle. De opplever det ofte som slitsomt å navigere i det sosiale rommet.
- Noen lever i et *lukket rom*, der de er åpne om sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering overfor ytterst få personer. De som ikke lever dette ut i det hele tatt, går gjerne med mange spørsmål og tanker knyttet til sin identitet inni seg. De som til en viss grad lever kjønnsidentiteten eller den seksuelle orienteringen ut, kan være redde for at noen skal oppdage det.

- Videre finner vi at noen velger en livsstrategi der de går i kamp med folk og miljøer som ikke aksepterer dem. Andre velger en mer pragmatisk tilnærming.

Livskvalitet og helse:

- Et gjennomgående funn i rapporten er at flere av informantene sliter med å oppleve tilhørighet og gjerne kjenner seg ensomme. Det gjelder i særlig grad de som ikke har opplevd aksept fra familie, og/eller ikke har fast partner.
- En del av informantene har opplevd psykisk eller fysisk vold gjennom livet og kan slite med ettervirkninger.
- De som i størst grad forteller om god psykisk og fysisk helse, er de som har en aksepterende familie og/eller har en fast partner de lever med.

Stigmatisering og negative reaksjoner:

- Mange av informantene forteller om negative reaksjoner fra familien eller fra de etniske miljøene de hadde bakgrunn fra. Hos en del ser dette ut til å være knyttet til skam- og ærestematikk.
- Det ser ut til å være ulikheter mellom de forskjellige gruppene vi har studert. Til en viss grad skyldes antakelig disse ulikhetene botid, altså hvor lenge innvandrere og innvandrergupper har bfunnet seg i Norge. Latinamerikanere ser ut til å være de med minst problemer med åpenhet. LHBT-personer i den somaliske gruppen har derimot store vansker med å finne et halvåpent eller åpent rom de kan gå inn i uten å oppleve for sterke negative sanksjoner. Blant pakistanere og arabere er det noen som har funnet et halvåpent rom, bare de ikke er for synlige med sin LHBT-status. Transpersoner opplever jevnt over sterkere negative sanksjoner enn LHB-personene.
- Flere opplever det også som vanskelig å komme inn i skeive miljøer der folk med etnisk norsk bakgrunn dominerer. Der kan de oppleve både rasisme og manglende aksept for sine verdier og holdninger.

Skeiv migrasjon:

- Rapporten drøfter for første gang fenomenet *skeiv migrasjon*: at en del mennesker innvandrer til Norge på grunn av deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet.
- For noen dreier dette seg om flukt fra forfølgelse, mens det for andre dreier seg om et ønske om å leve mer åpent.
- Det er ikke alle som har brukt sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet som oppholdsgrunnlag.

6.2 Hvilken vei går utviklingen?

Et vesentlig spørsmål som vi ikke er i stand til å besvare ut fra datamaterialet vi har presentert her, er hvilken vei utviklingen går. Blir det enklere for LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn å leve sine liv i Norge, eller blir det vanskeligere? Selv om vi ikke har data som kan gjøre oss i stand til gi noe svar vi kan sette to streker under, vil vi likevel reflektere over det.

I den bredere norske debatten om integrering og det flerkulturelle samfunnet kan man gjenfinne ulike fortellinger når det gjelder hvordan innvandrere og etniske minoriteter tilpasser seg det norske samfunnet. Ett narrativ er at innvandrere gradvis blir «integrert» eller assimilert, altså blir mer like nordmenn med majoritetsbakgrunn. Dette narrative sier at etter som tiden går, så kommer innvandrere og etterkommere av innvandrere til å bli mer og mer like Ola og Kari nordmann. Dette narrative har en god del støtte i forskningen: For eksempel har Fafos forskning på autonomi i ektefellevalg vist at andregenerasjons pakistanere opplever betydelig mer frihet når det gjelder valg av partner enn det førstegenerasjonen gjorde (Elgvin & Grødem 2011). Det samme fant man i en stor studie av innvandrere i England, selv om det er lenge siden den ble utført (Modood 1997). Forskning på et helt annet område, tillit til mennesker og institusjoner, har vist at ikke-vestlige innvandrere ofte kommer til Vesten med et lavere tillitsnivå enn hva som er utbredt i landet man kommer til, men likevel nærmer seg tillitsnivået i det nye landet relativt raskt (Dinesen & Hooghe 2010).

Samtidig finnes et annet narrativ som man ofte kan møte i offentlige debatter om innvandring og integrering. Dette narrative sier at innvandrere til Norge eller Vesten – og deres etterkommere – vil bli mer konservative, fundamentalistiske eller reaksjonære av å bo i Vesten. Det skal skyldes en slags antireaksjon på de mer liberale strømningene de da opplever rundt seg, som de får behov for å beskytte seg mot. I faglig sammenheng har for eksempel sosialantropologen Unni Wikan iblant forsvart et slikt syn. Når det gjelder tvangsekteskap, for eksempel, blir det ifølge henne mer vanlig i Vesten: «Heller enn [...] en utvikling tilsvarende den man ser på grasrotplan i, trolig, de fleste utenomeuropeiske muslimske samfunn – at kjærlighetsekteskap avløser arrangerte og betvungne ekteskap, synes vi å gå i motsatt retning» (Wikan 2008).

Antakelig fanger begge disse narrative inn aspekter ved livsopplevelsene og erfaringene til folk med innvandringsbakgrunn i Vesten. I samfunnsforskningen har det de senere årene blitt vanlig å snakke om såkalte *mekanismer* (se blant annet Elster 2007). En mekanisme betyr ikke en sosial «lov», men et gjentakende og gjenkjennbart kausalt mønster. Én mekanisme kan for eksempel være at en person som opplever en voldelig og alkoholisert far, selv vil få større sannsynlighet for å bli alkoholisert og/eller voldelig. Samtidig vil en annen – og antakelig mindre vanlig – mekanisme være at personer som vokser opp med en alkoholisert far, ender opp med å ta sterk avstand fra alkohol fordi de har følt de negative konsekvensene av alkoholen på kroppen. Forstått

på denne måten kan begge de to narrativene om innvandrere i Vesten anses som ulike mekanismer som trekker i ulik retning for ulike personer: Noen blir mer liberale og individualistiske av å bo i Vesten, mens andre blir mer konservative. Men hvilken mekanisme er vanligst? Og hvilke mekanismer vil gjelde i situasjonen til LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn?

Det er ikke rom her for å gå i dybden på dette spørsmålet. Dersom vi kort skal antyde noe, er det at prosessene ser ut til å være ulike på ulike livsområder. Når det gjelder generell religiøsitet, for eksempel, ser det ut til at andregenerasjonsmuslimer i Vesten i det minste opprettholder nivået på religiøsiteten til foreldregenerasjonen (Elgvin & Tronstad 2013; Jacob & Kalter 2013). Samtidig er det mange studier som viser hvordan innvandrere og barn av innvandrere tilpasser seg normene, verdiene og levemåtene i det nye landet de kommer til. Fafos forskning på familiepraksis, likestilling og autonomi er allerede nevnt (Kavli & Nadim 2009; Elgvin & Grødem 2011). En stor komparativ studie av tyrkiske innvandrere i tre europeiske land viste at innvandrerne tilpasset seg verdssystemet der de bodde, i alle tre landene, uavhengig av integrasjons- og assimileringspolitikken (Ersanilli & Koopmans 2011). I Norge har det blitt gjort noe forskning på holdningen til kjønnslemlestelse blant somaliske innvandrere, og den viser at dette er en skikk som raskt ser ut til å miste oppslutning etter at somalierne har innvandret til Norge (Gele et al. 2012a, 2012b).

Selv om utviklingen ikke er en rett linje, tyder mesteparten av forskningen som har blitt gjort på etniske minoriteter i Europa, på at de som vokser opp her, har større sosial frihet enn foreldregenerasjonen (for en oppsummering av forskningen på muslimske innvandrergrupper, se for eksempel Saunders 2012). Blant våre informanter finner vi da også at det blant de muslimske innvandrergruppene, for eksempel, er de som har vært her lengst som ser ut til i størst grad å åpne opp for homofili blant menn. Det ser på ingen måte ut til å være lett å være en ung og homofil mann, men for noen virker det som om det har åpnet seg et sosial rom de kan gå inn i, og som de selv ikke tror var der for 15–20 år siden. Samtidig kan det være at LHBT-tematikken blant etniske minoriteter i Norge på noen områder fungerer annerledes enn spørsmål knyttet til generell sosial og seksuell frihet. Vi nevnte i kapittel 2 at det kan se ut som den handlingsbaserte tilnærmingen til homoseksualitet som har dominert i en del muslimske og latinamerikanske land, nå holder på å vike for ideen om homofili som identitet. Nesten alle våre LHB-informanter har opplevd at deres seksuelle orientering er noe de «er», og ikke noe de «gjør». Feltarbeidet tyder altså på at synet på homofili og homoseksualitet kan være i endring i en del minoritetsmiljøer i retning av et mer identitetsbasert syn. Dersom dette er riktig, kan man tenke seg at dette fører til ulike ting: På den ene siden kan det føre til større sosial aksept for homofili som livsvalg ettersom seksuell orientering da er noe man «er», som man ikke kan noe for selv. Men man kan også tenke seg at homofili og homoseksualitet blir en større trussel mot de eksisterende sosiale normene. Man kan forstå også dette gjennom begrepet

sosiale mekanismer: Begge disse mekanismene kan være i sving på samme tid i ulike grupper og for ulike mennesker. Vår forsiktige konklusjon er likevel at det foregår en viss assimileringssprosess i etniske minoritetsmiljøer i forbindelse med LHB-tematikk, både når det gjelder forståelsen av denne – at det dreier seg om identitet og ikke kun handlinger – og når det gjelder større sosial aksept.

Når det gjelder situasjonen for transpersoner, så er dette som allerede nevnt den første rapporten som undersøker deres situasjon i etniske minoritetsmiljøer i Norge. På grunn av det og på grunn av det lave antallet transpersoninformanter i utvalget er det derfor vanskelig for oss å si noe om hvilken vei utviklingen eventuelt går.

6.3 Grenser for politikk?

Mange av problemene og utfordringene for informantene i denne studien ser ut til å være knyttet til relasjoner og fellesskap. Noen opplever at familien eller miljøet ikke aksepterer deres livsvalg, og kan oppleve avvisning, utstøting eller psykisk og fysisk vold. Samtidig er det en del av informantene som opplever at de heller ikke blir tatt godt imot i de skeive miljøene: De kan oppleve rasisme eller manglende aksept, eller de kan oppleve at deres verdier og holdninger ikke finner gjenklang i skeive miljøer der festing og alkohol er viktige bestanddeler. Begge disse fenomenene kan være vanskelige å påvirke eller styre politisk. Til en viss grad er det prosesser som er utenfor myndighetenes kontroll, og som det kan være utfordrende å påvirke politisk. Slik konservative politikere iblant uttrykker det: Det finnes også grenser for politikk.

Aksept fra familien kan tjene som eksempel. Foreldre i Norge har ingen juridisk plikt til å være moralsk enige i de livsvalgene deres barn gjør. Den norske barnelovgivningen sier at «foreldreansvaret» gjelder til barnet blir atten år. Fram til da har foreldre ansvaret for sine barn. Men dersom foreldre ønsker å kaste sin sønn eller datter på dør etter at de har fylt 18 og har blitt ferdige med videregående skole, er de i sin fulle rett til å gjøre det. Det vil selvfølgelig være en stor belastning for de fleste 18-åringer å bli kastet ut hjemmefra på grunn av sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Likevel er dette noe norsk lov ikke regulerer. I stor grad dreier dette seg om holdninger og verdier. Slik vi har antydnet, ser det ut til å foregå en viss endring i holdninger i flere minoritetsmiljøer i Norge. Slike endringer er likevel noe det kan være vanskelig å påvirke med politiske vedtak. I den grad slike holdninger kan påvirkes, kan det være fornuftig å rette innsatsen inn mot å øke den pragmatiske aksepten for annerledes livsvalg, altså at man godtar at andre velger å leve livene sine på andre måter, selv om man selv kan mene at de valgene ikke er riktige.

Tilsvarende er det når det gjelder skeive miljøer. Et par av informantene i studien fortalte at deres etnisk norske kjærester hadde fått advarsler fra andre mot å date inn-

vandrere eller muslimer, slik vi beskrev i kapittel 3. Heller ikke slike handlinger er noe som reguleres av lovverket. Sosial diskriminering av mennesker i den private sfæren er ikke forbudt – vi velger selv hvem vi vil omgås, og hvem vi vil være kjærester med.

Samtidig er det noen av opplevelsene informantene i studien forteller om, som klart faller utenfor det som er tillatt i norsk lov. Først og fremst gjelder dette erfaringer av å være utsatt for vold, enten det er fra familiemedlemmer eller fra fremmede. Dersom man lykkes i det generelle arbeidet mot vold i nære relasjoner og i innsatsen mot æresrelatert vold og ekstrem kontroll (BLD 2013), vil antakelig dette være av betydning også for LHBT-personer som er utsatt for vold.

6.4 Mulige innsatsområder

De prosessene som er nevnt i avsnittet over, er til en viss grad utenfor myndighetenes kontroll. Med dette forbeholdet tror vi likevel at det finnes tiltak som kunne vært gjennomført, og som kunne hatt positiv betydning for LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn. Materialet i denne rapporten er ikke veldig stort, og vi kommer derfor ikke med anbefalinger om konkrete politiske tiltak. Det vi i stedet vil skissere, er områder der vi tror det er rom for innsats fra det offentlige.

Kompetanse og bevissthet i LHBT-organisasjonene om etnisk mangfold:

Som vi skrev i kapittel 3, er det ikke alltid at LHBT-personer med etnisk minoritetsbakgrunn føler seg godt mottatt i de skeive miljøene. Det er liten grunn til å tro at LHBT-organisasjonene ønsker at det skal være slik, antakelig tvert imot. Det bør derfor være mulig for myndighetene å gå i dialog med LHBT-organisasjonene om hvordan etnisk mangfold kan bli en mer integrert del av arbeidet.

Skeive arenaer for etniske minoriteter:

Samtidig som LHBT-organisasjonene kan bli bedre på å håndtere etnisk mangfold, tror vi at det fortsatt er behov for skeive møtesteder og skeive organisasjoner som retter seg spesifikt mot etniske minoriteter. Per i dag er det bare Skeiv Verden som tilbyr dette, og aktiviteten foregår mest i Oslo. Vår oppfatning er at Skeiv Verden, for eksempel, ville fått utrettet en god del mer dersom de hadde hatt én ansatt til på heltid i tillegg til generalsekretæren.

Organisasjoner der etniske minoriteter dominerer:

I denne rapporten har vi ikke gått inn på hvordan LHBT-tematikk blir møtt og behandlet i organisasjoner der etniske minoriteter dominerer, eller i ulike trossamfunn og moskeer. Vårt inntrykk er imidlertid at situasjonen for LHBT-personer med etnisk

minoritetsbakgrunn kan løftes høyere på agendaen i den kontakten som allerede foregår mellom myndigheter og organisasjoner for etniske minoriteter.

Forhold på asylmottak:

Å bo på asylmottak er utfordrende. Denne studien tyder på at for LHBT-personer kan oppholdet i mottak også innebære noen utfordringer som går utover dem beboere for øvrig møter. Flere tiltak kan være mulige: kompetanseheving når det gjelder LHBT-tematikk blant de ansatte, eventuelt spesielle tilbud til LHBT-mennesker som søker asyl, eller egne asylmottak eller avdelinger for asylsøkere som kan oppleve utfordringer knyttet til kjønn og seksualitet på de vanlige asylmottakene.

Tilbudet til transpersoner:

I tråd med levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge (van der Ros 2012) ser vi i denne studien at transpersoner og mennesker med kjønnsidentitetstematikk uttrykker behov for et bredere og bedre helsetilbud. Det er behov for et helsetilbud som inkluderer alle former for kjønnsidentiteter, og som legger til grunn et individbasert behandlingstilbud som gir alle rett til å endre juridisk kjønn slik at det står i samsvar med kjønnsidentiteten uten at noen må kastrere seg. Spesielt for denne gruppen er det et behov for et lavterskeltilbud der man kan få hjelp uavhengig av økonomisk situasjon.

Undervisningen i skolen:

I denne rapporten har vi ikke berørt undervisningen i skolen når det gjelder LHBT-tematikk generelt eller LHBT-tematikk i etniske minoritetsmiljøer spesielt. Det kan imidlertid være verdt å undersøke hvordan undervisningen og læreplanene kan inkorporere disse temaene på en bedre måte enn i dag (se også Røthing 2008).

Til slutt er det viktig å påpeke at de endrede holdningene til LHBT i den norske majoritetsbefolkningen antakelig i stor grad skyldes den økende synligheten og åpenheten rundt LHBT-tematikk i det offentlige rommet. Et viktig middel for å endre situasjonen for LHBT-personer i etniske minoritetsmiljøer vil derfor være at flere LHBT-personer med minoritetsbakgrunn står fram i offentligheten eller internt i egne miljøer, enkeltvis eller organisert, og jobber for å skaffe seg et rom. Dette kan, slik denne rapporten har vist, også få negative konsekvenser for dem selv. Likevel kommer vi nok ikke utenom at LHBT-personene med etnisk minoritetsbakgrunn langt på vei må føre kampen for sin egen frigjøring. Men myndigheter og frivillige organisasjoner kan bistå med ressurser og støtte. Majoritetssamfunnet kan utfordres når det gjelder hvordan de kan bidra til å skape rom for åpenhet, de etniske miljøene kan utfordres når det gjelder toleranse og aksept, og LHBT-miljøene kan utfordres når det gjelder holdninger og evne til inkludering.

Litteratur

- Aden, A. (2012). *Om håpet glipper, er alt tapt: homofile flyktninger*. Oslo: Aschehoug.
- Alba, R. D. & Nee, V. G. (2005). *Remaking the American mainstream: Assimilation and contemporary immigration*. Harvard University Press.
- Andersen, S.-M. (2007). *Mellom heteronormer og homomiljø: en antropologisk studie av seksualmoral og seksuell praksis blant unge homofile menn i Oslo*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Anderssen, N. & Slåtten, H. (2008). *Holdninger til lesbiske kvinner, homofile menn, bifile kvinner og menn og transpersoner (LHBT Personer). En landsomfattende representativ spørreundersøkelse, 2008*. The University of Bergen, Department of Psychosocial Science.
- Avrahami, D. (2007). *Vi dansar inte på bordet. Lesbiska invandrarkvinnor i Sverige: stigmatisering & stolthet*. Linköping.
- Bangstad, S. (2009). *Sekularismens ansikter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Benedict, R. (1967). *The chrysanthemum and the sword: Patterns of Japanese culture*. Download iTunes eBook.
- Bennett, A. & Checkel, J. T. (2012). Process tracing: From philosophical roots to best practices. Process tracing in the social sciences: From metaphor to analytic tool. Manuscript submitted for publication.
- Bjørklund, T. & Bergh, J. (2013). *Minoritetsbefolkningens møte med det politiske Norge: partivalg, valgdeltakelse, representasjon*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- BLD (2008). *Regjeringens handlingsplan: bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner : 2009-2012*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- BLD (2013). *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges fritid (2013-2016)*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

- Bolsø, A. (2010). *Folk flest er skeive: queer teori og politikk*. Oslo: Manifest. Boka inneholder også epost mellom forfatteren og Harald Eia i forbindelse med TV-serien Hjernevask, NRK 2010
- Boswell, J. (1994). *Same-sex unions in premodern Europe*. New York: Villard Books.
- Brakefield, T. A. et al. (2013). Same-Sex Sexual Attraction Does Not Spread in Adolescent Social Networks. *Archives of Sexual Behavior*, 1–10.
- Bredal, A. (2004). *Vi er jo en familie*. Unipax.
- Bredal, A. (2011). *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brochmann, G. (2006). *Hva er innvandring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Dinesen, P. T. & Hooghe, M. (2010). When in Rome, do as the Romans do: the acculturation of generalized trust among immigrants in Western Europe. *International Migration Review*, 44(3), 697–727.
- El-Rouayheb, K. (2009). *Before homosexuality in the Arab-Islamic world, 1500-1800*. Chichago: University of Chicago Press.
- Elgvin, O. & Grødem, A. S. (2011). *Hvem bestemmer? Ektefellevalg blant unge med innvandrerbakgrunn*. Oslo: Fafo.
- Elgvin, O. & Tronstad, K. R. (2013). Nytt land, ny religiøsitet? Religiøsitet og sekularisering blant ikke-vestlige innvandrere i Norge. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 54(1), 63–90.
- Elster, J. (2007). *Explaining social behavior: More nuts and bolts for the social sciences*. Cambridge University Press.
- Ersanilli, E. & Koopmans, R. (2011). Do immigrant integration policies matter? A three-country comparison among Turkish immigrants. *West European Politics*, 34(2), 208–234.
- Fish, S. M. (2011). *Are Muslims Distinctive? A Look at the Evidence*. New York: Oxford University Press.
- Foucault, M. (1999). *Seksualitetens historie*. Oslo: EXIL.

- Gele, A. A. et al. (2012a). When female circumcision comes to the West: Attitudes toward the practice among Somali Immigrants in Oslo. *BMC public health*, 12(1), 697.
- Gele, A. A. et al. (2012b). Attitudes toward female circumcision among Somali immigrants in Oslo: a qualitative study. *International Journal of women's Health*, 4, 7.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins*. New York: Oxford University Press.
- Grønningsæter, A. B. & Nuland, B. R. (2009). *Lesbiske og homofile i Sápmi: en narrativ levekårsundersøkelse*. Oslo: Fafo.
- Grønningsæter, A. B. et al. (2009). *Fra holdninger til levekår: liv med hiv i Norge i 2009*. Oslo: Fafo.
- Habib, S. (2007). *Female homosexuality in the Middle East: histories and representations*. London: Routledge.
- Hegna, K., Kristiansen, H. W. & Moseng, B. U. (1999). *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. Oslo: NOVA.
- Hellevik, O. (2008). *Jakten på den norske lykken: Norsk Monitor 1985-2007*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Herdt, G. (1994). *Guardians of the Flutes, Volume 1: Idioms of Masculinity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hershberger, S. L. (2001). Biological factors in the development of sexual orientation. I A. R. D'Augelli & C. J. Patterson (red.), *Lesbian, gay, and bisexual identities and youth: Psychological perspectives* (s. 27–51). New York: Oxford University Press.
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2010). *Innvandrere i norske medier: Mediekapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv: Årsrapport 2009*. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Ivezic, M. (2011). *Jag kan lika gärna vara död, för jag finns inte...: Om unga HBT-personers utsatthet för hedersrelaterat våld*. Kristianstad University.
- Jacob, K. & Kalter, F. (2013). Intergenerational Change in Religious Salience Among Immigrant Families in Four European Countries. *International Migration*, 51(3), 38–56.
- Jacobs, A. M. (2013). *Process-tracing the Effects of Ideas*.

- Jami, H. (2005). *Condition and status of hijras (transgender, transvestites etc) in Pakistan*. Islamabad, Pakistan: National Institute of Psychology, Quaid-i-Azam University.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2012). GI-07/2012 Instruks om tolkning av Utlendingsloven § 28 første ledd bokstav a – forfølgelse på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Kavli, H. C. & Nadim, M. (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier*. Oslo: Fafo.
- Kirkengen, A. L. (2009). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kristiansen, H. W. (2008). *Masker og motstand: diskrete homoliv i Norge 1920-1970*. Oslo: Unipub.
- Långström, N. et al. (2010). Genetic and environmental effects on same-sex sexual behavior: A population study of twins in Sweden. *Archives of Sexual Behavior*, 39(1), 75–80.
- Moseng, B. U. (2005). *Lesbiske og homofile arbeidstakere: en pilotundersøkelse*. Oslo: NOVA.
- Murray, S. O. & Roscoe, W. (red.) (1997). *Islamic homosexualities: Culture, history and literature*. NYU Press.
- Murray, S. O. & Roscoe, W. (1997). The Will not to Know: Islamic Accommodations of Male Homosexuality. *Islamic homosexualities: Culture, history and literature*. NYU Press, 14-55
- Mygland, K. (2004). *Den seksualiserte subkultur*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Narvesen, R. R. (2010). «Bestem deg, er du homo eller muslim?» «Jeg er et menneske!» *En kvalitativ studie av livshistoriene til åtte lesbiske, homofile og bifile med muslimsk bakgrunn*. Masteroppgave. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Narvesen, R. R. (2013). Å navigere som lesbisk, homofil og bifil med muslimsk bakgrunn i det heteronormative farvannet. I A. B. Grønningsæter, H. W. Kristiansen & B. R. Lescher-Nuland (red.), *Holdninger, levekår og livsløp. Forskning om lesbiske, homofile og bifile*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nathorst-Böös, H., Darj, F. & Jarl-Åberg, C. (2011). *HBT och heter*. Stockholm: ALMAEuropa.

- Norris, P. & Inglehart, R. (2011). *Sacred and secular: religion and politics worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portes, A. (2010). Migration and social change: some conceptual reflections. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10), 1537–1563.
- Prieur, A. (1993). *Iscenesettelser av kjønn: transvestitter og macho-menn i Mexico by*. Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Rafto, H. R. (2008). *Tilhørighet og utestengelse: homofile, lesbiske og bifile med innvandrerbakgrunn*. Masteroppgave. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Rian, Ø. (2001). Mellom straff og fortlise: Homoseksualitet i Norge fra vikingtiden til 1930-årene. I M. C. Brantsæter et al. (red.), *Norsk homoforskning* (s. 25–57). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rofé, Y. (2008). Does repression exist? Memory, pathogenic, unconscious and clinical evidence. *Review of General Psychology*, 12(1), 63.
- Rørlien, R. (2003). *Innvandrar og homofil: Tilpassingsstrategiar hos ein minoritet i minoriteten*.
- Saunders, D. (2012). *The Myth of the Muslim Tide: Do Immigrants Threaten the West?* Random House Digital, Inc.
- Sedgwick, E. K. (1990). *Epistemology of the Closet*. University of California Pr.
- Skogseth, G. (2001). Minoritet i annen potens. Homo i innvandrermiljøer – innvandrere i homomiljøer I M. C. Brantsæter et al. (red.), *Norsk homoforskning* (s. 393–409). Oslo: Universitetsforlaget.
- Stefansen, K. et al. (2009). Vold mot «homofil» ungdom. Forekomst og fortolkninger. *Sosiologi i dag*, 39(2).
- Totman, R. (2003). *The Third Sex*. London: Souvenir Press.
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism & collectivism*. Westview Press.
- Turner, J. C. et al. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.
- van der Ros, J. (2013). *Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet for personer med kjønnsidentitetstematikk*. Oslo: Likestillingscenteret.
- Vaaland, T. Ø. (2012). Høyesterett støtter homofile asylsøkere. *Morgenbladet*.
- Wikan, U. (2008). *Om ære*. Oslo: Pax.

- Winkielman, P. & Schooler, J. W. (2011). Splitting consciousness: Unconscious, conscious, and metaconscious processes in social cognition. *European Review of Social Psychology*, 22(1), 1–35.
- Østby, L. (2013). *Norway's population groups of developing countries > origin: change and integration*. Oslo: SSB.
- Øvergaard, G. D. (2013). *Unge homofile med minoritetsbakgrunn: En kvalitativ studie med sju lesbiske og homofile med minoritetsbakgrunn i Norge*. Norwegian University of Science and Technology.

Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoritetsgrupper

Hvordan er det å leve som lesbisk, homofil, bifil eller transperson i Norge når man har ikke-vestlig etnisk minoritetsbakgrunn? Denne rapporten tegner opp ulike erfaringer. Noen lever åpent og møter aksept for det, mens andre må bryte kontakten med sin familie. Mange synes det er vanskelig å komme inn i LHBT-miljøer som domineres av etnisk norske, der de ikke føler seg hjemme og kan møte fordommer. En del opplever ettervirkninger etter psykisk og fysisk vold. Mange er ensomme og synes det er vanskelig å finne en partner. Samtidig er det flere som synes livet som LHBT-person med minoritetsbakgrunn er uproblematisk. Rapporten er basert på feltarbeid og intervjuer blant LHBT-personer med ulik etnisk bakgrunn. Uten å dra vidtrekkende konklusjoner, kan det virke som om det i noen etniske grupper har blitt lettere å leve som lesbisk eller homofil de siste årene.

Fafo

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 2013:36
978-82-324-0036-2
ISSN 0801-6143
Bestillingsnr. 20326